

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Α΄

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

5ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Κώστας Μπαλάσκας, Σύμβουλος Π. Ι.**

**Επιμέλεια Έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

Επιμέλεια εξωφύλλου: Βάσω Αβραμοπούλου

**Εικόνα εξωφύλλου:
Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας (1906–1994),
Μάντρες στην Ύδρα**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

***Ομάδα Εργασίας Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου
Μάθησης και Θρησκευμάτων***

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

**ΠΟΙΗΣΗ
Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ**

Χρίστος Καγκκαράς (γεν. 1918), Τοπίο (λεπτομέρεια)

ΑΠΟ ΤΟ 1880 ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ αρχίζουν να διαφοροποιούνται και η ποίηση και η πεζογραφία στρέφονται προς άλλες κατευθύνσεις και χρησιμοποιούν νέα εκφραστικά μέσα. Ο καινούργιος αυτός προσανατολισμός δεν είναι τυχαίος. Θα πρέπει να συσχετιστεί με την εσωτερική αναδιάρθρωση του κράτους που παρατηρείται από το 1881 και ύστερα, οπότε η κυβέρνηση, αυτοδύναμη πια, πέρασε στα χέρια του Χαρίλαου Τρικούπη. Κατά την περίοδο αυτή παρατηρείται συντονισμένη ανορθωτική προσπάθεια με στόχο την εκβιομηχάνιση της χώρας, την ενίσχυση της οικονομίας και την εξυγίανση της δημόσιας ζωής, καθώς επίσης και τη δημιουργία αναπτυξιακών έργων κοινής ωφέλειας, όπως η διάνοιξη του ισθμού της Κορίνθου, η επέκταση του σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου, η κατασκευή λιμενικών και εγγειοβελτιωτικών έργων κ.ά. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας, καθώς επίσης και τη μετατόπιση του πληθυσμού της υπαίθρου προς το αστικό κέντρο με την ανάλογη δημογραφική τους επέκταση. Τη μεγαλύτερη όμως πληθυσμιακή ανάπτυξη σημείωσε η Αθήνα, που από 45.000 κατοίκους το 1870, ξεπέρασε τις 180.000 το 1896.

Η μετασχηματιστική αυτή τάση της ελληνικής κοινωνίας υπαγόρευσε τη δημιουργία εργοστασίων στο μεγάλο κέντρο και την ίδρυση σχολείων· εξάλλου η έκδοση ολοένα και περισσότερων περιοδικών και εφημερίδων στην περίοδο αυτή αποδεικνύει πως το έντυπο έχει περάσει πια στη ζωή των κατοίκων των μεγαλουπόλεων.

Με τις εσωτερικές αυτές ανακατατάξεις θα πρέπει να συσχετιστούν και τα γεγονότα που συνέβησαν στον εθνικό τομέα. Με τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως (1881) παραχωρούνταν στην Ελλάδα η Θεσσαλία και η Άρτα, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα και την ανάλογη αύξηση του πληθυσμού και της καλλιεργήσιμης γης.

Με την εσωτερική αναδιάρθρωση συμβαδίζει επίσης και η δημιουργική προσπάθεια για μια πιο συγχρονισμένη πνευματική ζωή. Τη μια πλευρά καλύπτει η στροφή προς τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού και η ανάπτυξη της Λαογραφίας (Νικόλαος Πολίτης) και την άλλη ο αγώνας για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, κυρίως μετά το 1888, οπότε εκδόθηκε το Ταξίδι μου του Ψυχάρη.

Και τα δύο αυτά κινήματα της δεκαετίας του '80 θα αποτελέσουν τα κυριότερα χαρακτηριστικά στοιχεία της ποίησης και ιδίως της πεζογραφίας που αυτή την εποχή σημειώνει αλματώδη ανάπτυξη.

Η ΠΟΙΗΣΗ

Ήδη στα χρόνια της παρακμής του ρομαντισμού (1870-1880) οι όροι για μια αναζωογόνηση και αλλαγή σε όλους τους τομείς της πνευματικής ζωής και ειδικότερα της ποίησης ήταν ευνοϊκοί. Σημάδια αυτής της αλλαγής παρατηρούνται ήδη στα ποιήματα του Γεωργίου Βιζυηνού, του Αριστομένη Προβελέγγιου και κυρίως τον Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου (Jean Morèas), που με τη συλλογή του Τρυγόνες και Έχιδναι (1878) «αποχαιρετούσε κάτι που έσβηνε». Ουσιαστικότερη όμως βοήθεια πρόσφερε στην αλλαγή η έκδοση του φιλολογικού-σατιρικού περιοδικού Ραμπαγάς, από τους Κωνσταντινουπολίτες δημοσιογράφους Κλεάνθη Τριαντάφυλλο και Βλάση Γαβριηλίδη. Σ' αυτό έκαναν

την πρώτη τους εμφάνιση ο Γεώργιος Δροσίνης, ο Κωστής Παλαμάς, ο Γεώργιος Σουρής, ο Ιω. Πολέμης, που απορρίπτοντας τα ως τότε καθιερωμένα ποιητικά θέματα μάχονταν το ρομαντισμό και το εκφραστικό του όργανο, την καθαρεύουσα.

Στην πολεμική τους αυτή είχαν οδηγήσει τα νέα ποιητικά ρεύματα της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως τους Γάλλους Παρνασσικούς, που έδωσαν και την ονομασία σε ολόκληρο το λογοτεχνικό κίνημα (Παρνασσισμός).

Ο παρνασσισμός αντιδρώντας στη θεματική του ξεπεσμένου ρομαντισμού αλλά και στο ατημέλητο ύφος και στους υπερβολικούς αισθηματισμούς του, αναζήτησε την έμπνευση του στην κλασική παράδοση, κυρίως στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό. Πρόβαλε ως έμβλημα του την απάθεια και ως ιδανικό την άψογη μορφική εμφάνιση των ποιημάτων. Οι παρνασσιστές αγαπούν τον ηχηρό και ρωμαλέο στίχο, επιμένουν στην πλαστική του επεξεργασία και την πλούσια ομοιοκαταληξία και αποδίδουν πολύ μεγάλη σημασία στην ανεύρεση και τη χρήση της μοναδικής λέξης, αλλά και στις πολύ έντονες εκρηκτικές εικόνες και φράσεις, οργανωμένες όμως σε αυστηρή ισορροπία. Επιδιώκουν επίσης τον ηχητικό πλούτο και γενικότερα την εκμετάλλευση ως την ακρότητα των ρυθμικών και πλαστικών στοιχείων του στίχου. Η επίμονη όμως προσπάθεια για μορφική τελειότητα του στίχου οδήγησε τελικά σε επίδειξη ικανότητας στο χειρισμό των ποιητικών κανόνων και μόνο, με αποτέλεσμα να λείπει από τα ποιήματα τους η ζωή και η ανθρώπινη τρυφερότητα.

Οι Έλληνες όμως παρνασσικοί, όσο και αν ακολουθούσαν τους Γάλλους συναδέλφους τους, δεν έφτασαν ποτέ στην τέλεια απάθεια· διατήρησαν αρκετή αισθηματολογία, όχι τόσο με τη ρομαντική έννοια, όσο

με την έννοια κάποιας υποκειμενικής στάσης απέναντι στα θέματα τους. Κοντά στην επιμέλεια του στίχου εισάγουν στα ποιήματα τους την καθημερινότητα, την απλότητα στην έκφραση και τη θέρμη της κοινής ομιλίας.

Η ανανεωτική τους προσπάθεια θα συνεχιστεί και κατά την επόμενη δεκαετία (1900-1910). Μετά τον Παλαμά, δύο ποιητικές φυσιογνωμίες, διαμετρικά αντίθετες, δεσπόζουν: ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951) και ο Κ.Π. Καβάφης (1863-1933). Ο Σικελιανός, με το ρωμαλέο και βαρύτατα λυρικό τόνο της ποίησης του, θα συνεχίσει και θα ολοκληρώσει τις προσπάθειες των ποιητών της προηγούμενης εικοσαετίας. Από την πρώτη του συλλογή *Αλαφροϊσκιωτος* (1909) θα διατηρήσει το νεανικό του σφρίγος ως το τέλος της ζωής του συνδυάζοντας, όπως έχει παρατηρηθεί, την έξαρση με την έκσταση, την οραματική δύναμη με το στοχασμό και την έμπνευση με την τεχνική. Άλλοι επίσης ποιητές που συμβάλλουν, ο καθένας με τον τρόπο του, στην ανανέωση της ποίησης είναι οι Απόστολος Μελαχρινός (1880-1952), Κώστας Βάρναλης (1884-1974), Μάρκος Αυγέρης (1884-1973), Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957). Σ' αυτούς πρέπει να προστεθούν οι Ρώμος Φιλύρας (1888-1942), Ναπολέων Λαπαθιώτης (1888-1943) και Κώστας Ουρανής (1890-1953) που εμφανίστηκαν κατά τη δεύτερη κυρίως δεκαετία (1910-1920), αλλά στην πραγματικότητα αποτελούν τους προπομπούς των νεορομαντικών ποιητών της επόμενης δεκαετίας (1920-1930). Παράλληλα βέβαια, κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας (1900-1920) εμφανίζονται και ποιητές, που η ποίηση τους αποτελεί συνέχεια της παραδοσιακής (Σωτήρης Σκίπης, Στέφανος Δάφνης, Αιμιλία Δάφνη, Ρήγας Γκόλφης, Νίκος Καρβούνης, Μυρτιώτισσα, Α. Κυριαζής, Γ. Αθάνας, Β. Ρώτας κ.ά.).

Σε ολόκληρη την περίοδο που εξετάζουμε στην ποίηση κυριαρχεί η μορφή τον Κωστή Παλαμά. Για μια ολόκληρη σχεδόν τεσσαρακονταετία (1880-1920), η φυσιογνωμία τον Παλαμά δεσπάζει. Διαθέτοντας μια σπάνια κριτική ικανότητα και ευρυμάθεια, αποτελεί τον πιο αντιπροσωπευτικό εκπρόσωπο της γενιάς του και έναν από τους κορυφαίους της ελληνικής ποίησης. Βέβαια, με την πάροδο του χρόνου, η ποίησή του αμφισβητήθηκε και δεν διατήρησε την αρχική της αίγλη. Παρόλα αυτά, η συμβολή του στην ανανέωση της ποίησης και, γενικότερα, την αναγέννηση της πνευματικής μας ζωής είναι αναντίρρητη. Στον αντίποδα όχι μόνο της παλαμικής αλλά και ολόκληρης της ελληνικής ποίησης αυτής της περιόδου βρίσκεται η ποίηση τον Καβάφη. Εγκατεστημένος στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, εγκαινιάζει ένα καινούριο δρόμο στην ποίηση, απορρίπτοντας τα καθιερωμένα σχήματα στην επιλογή των θεμάτων και στα εκφραστικά μέσα. Από την άποψη αυτή, το έργο του διακρίνεται για την ιδιοτυπία του και τα εξόχως πρωτοποριακά χαρακτηριστικά του, που ενίσχυσαν τις εκφραστικές αναζητήσεις των ποιητών, που από τη γενιά του '20 και έπειτα οραματίζονταν την ανανέωση της ποίησης.

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

Όπως είδαμε και πιο πάνω, ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της λεγόμενης «γενιάς του '80» είναι και η υιοθέτηση της δημοτικής γλώσσας που από το 1888 κι ύστερα άρχισε να χρησιμοποιείται όλο και πιο συχνά και στην πεζογραφία. Ουσιαστική ώθηση στην τάση της αυτή έδωσε ο Ψυχάρης με Το ταξίδι μου, στην προσπάθεια τον να δοκιμαστεί έμπρακτα η δημοτική και στη συγγραφή πεζών έργων, αφού πια είχε καθιερωθεί

ως γλώσσα του ποιητικού λόγου. Το κήρυγμα του Ψυχάρη βρήκε απήχηση στην εποχή του και οι περισσότεροι πεζογράφοι έσπευσαν να ανταποκριθούν στο αίτημά του – που ήταν και γενικότερο διάχυτο αίτημα –, όπως ο Παλαμάς, ο Καρκαβίτσας, ο Πάλλης, ο Εφταλιώτης, ο Ξενόπουλος, ο Βλαχογιάννης, ο Κ Θεοτόκης, ο Κ. Χατζόπουλος κ.ά.

Με τον καιρό άρχισαν να κυκλοφορούν και περιοδικά που υποστήριξαν το κίνημα του δημοτικισμού, όπως Η Τέχνη (1898-1899), Ο Διώνυσος (1901-1902), Ο Νουμάς (1903 κ.έξ.) κ.ά. Ο Νουμάς μάλιστα έγινε το μαχητικό όργανο των δημοτικιστών για αρκετά χρόνια.

Αλλά η δημοτική δεν παρέμεινε μόνο ως γλώσσα της ποίησης και της πεζογραφίας· από τις αρχές του αιώνα μας άρχισε να χρησιμοποιείται και σε άλλα είδη του γραπτού λόγου, για να εκφραστούν απόψεις πιο πυκνές και πιο σύνθετες. Χρησιμοποιήθηκε σε μια σειρά έργα που αντιπροσωπεύουν τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό με στόχο την αναγέννηση της νεοελληνικής παιδείας (Φ. Φωτιάδης, Το γλωσσικόν ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας αναγέννησις (1902), Στ. Ραμάς [=Μάρκος Τσιριμώκος], Τα παλιά και τα καινούργια (1905), Αλ. Δελμούζος Από το κρυφό σχολειό (1911)), ή σε έργα με κοινωνικό περιεχόμενο, όπου γίνεται συσχετισμός του δημοτικισμού με το νεοελληνικό πολιτισμό και τη σύγχρονη πνευματική ζωή [Γ. Σκληρός, Το κοινωνικόν μας ζήτημα (1907), Ελισαίος Γιανίδης, Γλώσσα και Ζωή (1908), Ίων Δραγούμης, Ελληνικός πολιτισμός (1913), Μ. Τριανταφυλλίδης, Απολογία της δημοτικής (1914), Δημ. Γληνός, Δημιουργικός ιστορισμός (1920) κ.ά.]

**Γεώργιος Ροϊλός Οι ποιηταί
(Γ. Στρατήγης, Γ. Δροσίνης,
Ι, Πολέμης, Κ. Παλαμάς, Γ. Σουρής, Αρ. Προβελέγγιος)
Πινακοθήκη Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός»**

Πορτοκαλί σελίδα

.....

ὕστερ ἀπὸ τοῦ ἰσοδύ-

ναίου λατρίων, διαζεύχου-

ρηθὲν δὲ θρησκείας καὶ ἔργων αὐτῶν, καὶ

διαζεύχου ἢ γονῶν σαρκὸς ἀνεκδο-

ἔργου ^{ὄχι βιβλίου} (σάρασενά, εὐκαίρια εἰς τὸ

φύλο ...]

Ἐχρημάτισεν γὰρ ἀποστολὴν σακ-

ταλάνια ὡς τὰ βασίλια λατρίων καὶ γυ-

μνασίων. ὅλα καὶ ὅλα δὲ δύνανται

μαρτυρεῖν, δαξῶν δὲ καὶ ἐκείνη τὴν ἰδέαν

καὶ τὰ ἱερὰ ἀπολόγησιν. —

Ὁμολογῶντες ἐξ ἰσότητος

καὶ παραστάς.

3. Αὐτοῦ

Χειρόγραφο του Κωστή Παλαμά

Το πανηγύρι στα σπάρτα

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ είναι από τη συλλογή *Ασάλευτη Ζωή*. Ανήκει σ' έναν κύκλο ποιημάτων με το γενικό τίτλο *Γυρισμός* όπου κυριαρχεί το μοτίβο τον πόνου, της αδυναμίας και της ανικανοποίητης επιθυμίας.

Για κοίτα πέρα και μακριά τι πανηγύρι
που πλέκουν τα χρυσά τα σπάρτα στο λιβάδι!
Στο πανηγύρι το πανεύοσμο απ' τα σπάρτα*
με τη γλυκιάν ανατολή γλυκοξυπνώνοντας
5 να τρέξω βούλομαι κι εγώ στο πανηγύρι,
θησαυριστής να κλείσω μερστην αγκαλιά μου
σωρούς τα ξανθολούλουδα και τα δροσάνθια,
κι όλο το θησαυρό να τόνε σπαταλέψω
στα πόδια της αγάπης μου και της κυράς μου.
10 Όμως βαθιά είναι το ξανθόσπαρτο λιβάδι.
Κι όπως μιας πρόσχαρης ζωής είκοσι χρόνων
κόβει το λευκοστόλισμα θανάτου λύπη,
έτσι τον άκοπτο γοργό μού κόβει δρόμο
ατέλειωτος ανάμεσα ξεφυτρωμένος
15 ο κακός δρόμος μες στα βάλτα και στα βούρλα*.
Τ' αγκαθερά φυτά ξεσκίζουνε σα νύχια
και σαν τα ξόβεργα* το χώμα παγιδεύει

σπάρτα: θάμνοι με κίτρινα λουλούδια.
βούρλα: αγκαθωτά χόρτα του βάλτου.
τα ξόβεργα: παγίδες.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ο ποιητής έχει μπροστά του ένα ολάνθιστο τοπίο με σπάρτα· πώς αντιδρά στη θέα του;**
- 2. Τι πετυχαίνει ο ποιητής με τη συσσώρευση ρημάτων στους στίχους 22-23 και τι με την επανάληψη του ρήματος νιώθω;**
- 3. Να σχολιάσετε τους στίχους: «νιώθω εντός μου τη μοίρα του γυμνού και τ' ανήμπορου κόσμου».**
- 4. Να συσχετίσετε τους στίχους 5, 10, 22 και 34.**

Ο δωδεκάλογος του γύφτου (απόσπασμα από τον Προφητικό)

Ο ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ είναι ένα συνθετικό ποίημα που δημοσιεύτηκε το 1907. Σ' αυτό ο Γύφτος παρουσιάζεται ως σύμβολο της ελεύθερης, αδούλωτης ψυχής και της δημιουργικής δράσης που δε σταματάει πουθενά, δεν υποτάσσεται σε τίποτε, αλλά προχωρεί συνεχώς γκρεμίζοντας τα παλιά και τα σάπια και χτίζοντας τα καινούρια και τα γερά.

Ο Προφητικός είναι ο όγδοος από τους δώδεκα λόγους και ο πιο παλιός. Γράφτηκε το 1899, δηλαδή την επαύριο της εθνικής ταπείνωσης του '97. Σ' αυτόν ο ποιητής, βαθιά πληγωμένος, εκφράζει τη συνείδηση του έθνους του. Το σκηνικό τοποθετείται στο Βυζάντιο και τα γεγονότα μετατρέπονται σε προφητείες. Βλέπουμε στην Πόλη το βασιλιά να διασκεδάζει, να παίρνει μέρος σε αγώνες σαν άλλος Νέρωνας και να αποθεώνεται από τους κόλακες και τους αυλόδουλους. Ο Τούρκος πλησιάζει, αλλά όλοι μένουν αδιάφοροι, παραδομένοι στη διαφθορά. Κανένας δεν ακούει τη φωνή των ακριτών. Ο ποιητής-προφήτης τα βλέπει όλ' αυτά, αγανακτεί και προλέγει το χαμό της πολιτείας. Ο πόνος του για τον ξεπεσμό και το κατάντημα που βλέπει, φτάνει ως τα όρια της απελπισίας και από κει αναδύεται ένα όραμα ελπίδας και αισιόδοξο μήνυμα εθνικής αναγέννησης.

Μες τις παινεμένες χώρες, Χώρα
παινεμένη, θα 'ρθει κι η ώρα,
και θα πέσεις, κι από σέν' απάνου η Φήμη*

Φήμη: θεότητα των Ελλήνων και των Ρωμαίων, προσωποποίηση των διαδόσεων και αγγελιαφόρος των νικών.

5 το στερνό το σάλπισμά της θα σαλπίσει
σε βοριά κι ανατολή, νοτιά και δύση.
Πάει το ψήλος σου, το χτίσμα σου συντρίμμι.
Θα 'ρθει κι η ώρα· εσένα ήταν ο δρόμος
σε βοριά κι ανατολή, νοτιά και δύση,
σαν το δρόμο του ήλιου· γέρνεις· όμως
10 το πρωί για σε δε θα γυρίσει.

Και θα σβήσεις καθώς σβήνουνε λιβάδια
από μάισσες* φυτρωμένα με γητειές*
πιο αλαφρά του πειρασμού σου τα σημάδια
κι από τις δροσοσταλαματιές·
15 θα σε κλαίν' τα κλασοπούλια στ' αχνά βράδια
και στα μνήματα οι κλωνόγυρτες ιτιές.

.....
Και θα φύγεις κι απ' το σάπιοτο κορμί,
ω Ψυχή* παραδαρμένη από το κρίμα,
και δε θα 'βρει το κορμί μια σπιθαμή
20 μες στη γη για να την κάμει μνήμα,
κι άθαφτο θα μείνει το ψοφίμι,
να το φάνε τα σκυλιά και τα ερπετά,
κι ο Καιρός μέσα στους γύρους του τη μνήμη
κάποιου σκέλεθρου πανάθλιου θα βαστά.

25 Όσο να σε λυπηθεί
της αγάπης ο Θεός,
και να ξημερώσει μίαν αυγή,
και να σε καλέσει ο λυτρωμός,
ω Ψυχή παραδαρμένη από το κρίμα!
30 Και θ' ακούσεις τη φωνή του λυτρωτή,

μάισσες: μάγισσες.

γητειά: μάγια.

Ψυχή: εννοεί της χώρας.

θα γδυθείς της αμαρτίας το ντύμα,
και ξανά κυβερνημένη κι αλαφρή,
θα σαλέψεις σαν τη χλόη, σαν το πουλί,
σαν τον κόρφο το γυναικείο, σαν το κύμα,
35 και μην έχοντας πιο κάτω άλλο σκαλί
να κατρακυλήσεις πιο βαθιά
στον Κακού τη σκάλα, –
για τ' ανέβασμα ξανά που σε καλεί
θα αιστανθείς να σου φυτρώσουν, ω χαρά!
40 τα φτερά,
τα φτερά τα πρωτινά σου τα μεγάλα!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να μελετήσετε το πρώτο απόσπασμα, α) Για ποια χώρα μιλάει ο ποιητής; β) Πώς τη χαρακτηρίζει και γιατί; γ) Τι προφητεύει;
2. Να μελετήσετε το δεύτερο από-σπασμα, α) Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής; β) Τι σημαίνει η φράση «παραδαρμένη από το κρίμα»; γ) Ποιο είναι το τελικό μήνυμα;
3. Ποιος είναι ο στόχος του ποιητή στον Προφητικό και ποια είναι η τεχνική που χρησιμοποιεί;
4. Ποια στοιχεία συνθέτουν τον προφητικό τόνο του αποσπάσματος;
5. Στο απόσπασμα διακρίνουμε εύκολα δύο διαφορετικές ψυχικές διαθέσεις του ποιητή. Ποιες είναι αυτές και πώς δικαιολογείται η καθεμιά;

Γιώργης Σιγάλας (γεν. 1954),
Ο αρκουδιάρης (1980)

Σατιρικά γυμνάσματα

ΤΑ ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ είναι δυο σειρές ποιημάτων. Η πρώτη σειρά αποτελείται από 20 ποιήματα που γράφτηκαν το 1907 και δημοσιεύτηκαν τον επόμενο χρόνο στο περιοδικό Νουμάς. Η δεύτερη σειρά αποτελείται από 24 ποιήματα που γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν στο Νουμά το 1909, σχεδόν ταυτόχρονα με το κίνημα στο Γουδί. Η σάτιρα του Παλαμά δεν είναι λεπτή ειρωνεία, ούτε ευφυολογία, ούτε απλή και ανώδυνη κριτική. Δεν είναι ούτε κοινωνική σάτιρα, όπως του Λασκαράτου. Είναι μια σάτιρα που κρατάει μαστίγιο και χτυπάει σκληρά την πολιτική κατάσταση και τις κίβδηλες αξίες της εποχής. Είναι πικρός σαρκασμός που βγαίνει από την οργή και την αγανάκτηση του ποιητή και προσπαθεί να ξυπνήσει τις ναρκωμένες συνειδήσεις των συμπολιτών του. Ο ίδιος ο ποιητής γράφει: «Τα Σατιρικά Γυμνάσματα ενώ αρχίζουν με την πρόθεση να χτυπήσουν πρόσωπα και αντικείμενα σε ορισμέν' άπανου συνταρακτικά ζητήματα, πολιτικά και κοινωνικά, προχωρούν, τραβούν σε στοχαστικές γενικότητες και υπονοητικές εικόνες». Τα δυο σατιρικά που ακολουθούν είναι το 3 και το 5 της δεύτερης σειράς.

α΄

Ζαγάρια* και τσακάλια και κοκόροι
σηκωτοί κάθε τόσο στο ποδάρι
μόρτηδες*, λούστροι, αργοί*, λιμοκοντόροι*

☞

Στον αφέντη χαρά που τους λανσάρει!*
Και ποια είναι τα σωστά ποια τα μεγάλα
που την ορμή τούς δίνουν και τη χάρη;

☞

Προδότες οι Τρικούπηδες*. Κρεμάλα!
Κι οι Ψυχάρηδες;* Γιούχα! Πλερωμένοι.
Να η Ελλάδα! Αρσακιώτισσα* δασκάλα,

ζαγάρι: κυνηγητικό σκυλί· μετφ. τιποτένιος άνθρωπος.

μόρτης: αλήτης, μάγκας.

αργός: αυτός που δεν κάνει τίποτε, που ζει χωρίς δουλειά.

λιμοκοντόρος: νέος που, ενώ δεν έχει να φάει, φροντίζει να ντύνεται κομψά και να επιδεικνύεται.

λανσάρω: εμφανίζω, αναδεικνύω κάποιον ή κάτι (γαλλ. λέξη).

Τρικούπης: πρόκειται για το Χαρίλαο Τρικούπη (1832-1896) που διετέλεσε πολλές φορές πρωθυπουργός και θεωρείται από τους πιο επιτυχημένους παλιούς πολιτικούς.

Ψυχάρης: ο μαχητικός ηγέτης του δημοτικισμού.

Τρικούπηδες και Ψυχάρηδες: ο ποιητής εννοεί γενικά όλους όσους προσπαθούν να θεμελιώσουν κάτι καλό και σωστό στον τόπο.

Αρσακιώτισσα: του Αρσακείου. Εκπαιδευτικό ίδρυμα θηλέων, γνωστό για τις συντηρητικές του τάσεις.

με λογιότατους* παραγομισμένη.
Κι ο Ρωμιός; Αφερίμ!* Μυαλό; Κουκούτσι.
Από τον καφενέ στην Πόλη μπαίνει
☞
του ναργιλέ κρατώντας το μαρκούτσι.*

β´

Οι βωμοί συντριμμένοι και σβησμένα*
τα πολυκάντηλα όλα της λατρείας.
Ούτ' η Αθηνά*, πολεμική παρθένα,
☞
και μήτε η ευλογία της Παναγίας.
Σ' αρχαία και νέα, παλάτια και ρημάδια
τ' άδειο παντού· το κρύο της αθεΐας.

λογιότατους: εδώ ειρωνικά: ο σχολαστικός μελετητής των συγγραμμάτων.

αφερίμ: τουρκ. λέξη· επιφώνημα· μπράβο, εύγε (ειρωνικά).

μαρκούτσι: ο μακρύς ευλύγιστος σωλήνας που κρατούν αυτοί που καπνίζουν ναργιλέ.

Οι βωμοί... σβησμένα: Πρβλ. το στίχο Σβησμένες όλες οι φωτιές οι πλάστρες μες στη χώρα από τη Φλογέρα του Βασιλιά.

Αθηνά, Παναγία: Ο ποιητής εννοεί ότι έχουν χαθεί και οι αρχαίες και οι χριστιανικές θεότητες, ότι δηλαδή οι άνθρωποι του καιρού δεν εμπνέονται πια ούτε από το αρχαίο ούτε από το χριστιανικό αγωνιστικό πνεύμα.

Σαν αγριμιών και σαν αρνιών κοπάδια
ζουν οι ζωές, τρων, τρώγονται και πάνε.
Κι απάνου απ' όλα των θεών τα βράδια*

☪

υπέρθεα ξωτικά* φεγγοβολάνε
μακριά από μας Ιδέα και Επιστήμη.
Βάρβαροι σε ναούς τις προσκυνάνε.

☪

Τ' άτι σου ακόμα μας πατά, Μπραϊμη!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο πρώτο ποίημα: α) «Σηκωτοί κάθε τόσο στο ποδάρι». Ποιοι είναι αυτοί; Τι φανερώνουν οι χαρακτηρισμοί του ποιητή; Ποιος τους ξεσηκώνει; Τι ζητούν; Τι φανερώνουν τα «αιτήματα» τους; β) Πώς χαρακτηρίζει ο ποιητής την Ελλάδα και πώς τους Έλληνες; γ) Τι σημαίνουν οι δυο τελευταίοι στίχοι; δ) Τι θέλει να στιγματίσει ο ποιητής;
2. Στο δεύτερο ποίημα: α) Ποια διάσταση της ελληνικής πραγματικότητας του καιρού του τονίζει ο ποιητής στις δυο πρώτες stroφές; β) Ποιες είναι οι συνέπειες της για τη ζωή των ανθρώπων; γ) Ποιες είναι οι νέες θεότητες; δ) Πώς συμπεριφέρονται στις νέες θεότητες οι «βάρβαροι» Ευρωπαίοι και τι γίνεται στην Ελλάδα; ε) Τι σημαίνει ο τελευταίος στίχος; στ) Τι θέλει να στιγματίσει ο ποιητής;

Των θεών τα βράδια: Με τη φράση αυτή ο ποιητής υπαινίσσεται το γνωστό έργο του φιλόσοφου Φρειδερίκου Νίτσε **Το λυκόφως των ειδώλων**, στο οποίο ο Γερμανός φιλόσοφος αναπτύσσει τη θεωρία του για το θάνατο των θεών.

ξωτικό: δαιμόνιο.

- 3. Έχοντας υπόψη το εισαγωγικό σημείωμα και συσχετίζοντας τα δυο ποιήματα, να αποδώσετε την εικόνα που παρουσιάζει ο ποιητής για τα πολιτικά και κοινωνικά ήθη στην Ελλάδα του καιρού του.**

Πατρίδες

ΟΙ ΠΑΤΡΙΔΕΣ, μια σειρά από δώδεκα έξοχα παρνασσικά σονέτα, κατέχουν σημαντική θέση στην ποίηση του Παλαμά. Πρωτοδημοσιευμένα το 1895, τα συμπεριέλαβε αργότερα ο ποιητής στη συλλογή του *Η Ασάλευτη Ζωή* (1904). Με τα ποιήματα τον αυτά ο Παλαμάς, σε μια πορεία μέσα από τον τόπο και το χρόνο, αποκαλύπτει και αναλύει την πολυδιάστατη προσωπικότητά του και τα μυστικά της ποιητικής του τέχνης. Οι Πατρίδες είναι οι τόποι, όπου πραγματικά έζησε ή ταξίδεψε με την ποιητική τον φαντασία. Η Πάτρα, το Μεσολόγγι, η Αθήνα, η Κέρκυρα, το Άγιο Όρος, η Ρούμελη, η Αίγυπτος, το Βυζάντιο, η Γη, οι μυθικές χώρες των υπερβορείων, το αστρικό σύμπαν και ο τελικός προορισμός, παρουσιάζονται στα σονέτα αυτά ως σταθμοί της υπαρξιακής και πνευματικής πορείας τον ποιητή. Από αισθητική άποψη στις Πατρίδες η παρνασσιακή τελειότητα της μορφής ισορροπεί με τη στοχαστική και λυρική διάθεση. Διαβάζουμε το ένατο και το δωδέκατο σονέτο.

[Σαν των Φαιάκων το καράβι...]

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ στο ένατο αυτό σονέτο των Πατρίδων, απλώνεται σε διάφορες περιοχές του κόσμου –πατρίδες του κι αυτές, αλλά νοερές– με τις οποίες τον συνδέουν πολλά κοινά. Παρουσιάζεται εδώ, πέρα από τα στενά εθνικά όρια, σαν ένα πνεύμα οικουμενικό.

Σαν των Φαιάκων* το καράβ' η Φαντασία
χωρίς να τη βοηθάν πανιά και λαμνοκόπτοι
κυλάει· και είναι στα βάθη της ψυχής μου τόπτοι
πανάρχαιοι κι ασάλευτοι σαν την Ασία,
πεντάγνωμοι* κι απόκοτοι* σαν την Ευρώπη
σα μαύρη γη Αφρική με σφίγγ' η απελπισία,
κρατώ μίαν άγρια μέσα μου Πολυνησία*,
και πάντα ένα Κολόμβο* παίρνω το κατόπι.

Και τα τεράστια της ζωής και τα λιοπύρια
των τροπικών τα γνώρισα, και με των πόλων
τυλίχτηκα τα σάβανα, και χίλια μύρια

το καράβι των Φαιάκων: πρόκειται για το γοργοτάξιδο καράβι με το οποίο ο Αλκίνοος έστειλε τον Οδυσσέα στην Ιθάκη· ούτε το γεράκι, το ταχύτερο πουλί, δεν παράβγαινε μαζί του (Οδύσσεια, ν, 86-87).

πεντόγνωμος: αυτός που έχει πολλές και διαφορετικές γνώμες, πολλές και πλούσιες ιδέες.

απόκοτος: παράτολμος, ορμητικός.

Πολυνησία: ονομασία μεγάλου αριθμού νησιών του Ειρηνικού, που ανήκουν στην Ωκεανία.

Κολόμβος: εδώ το όνομα του μεγάλου θαλασσοπόρου και εξερευνητή χρησιμοποιείται μεταφορικά.

Ταξίδια* εμπρός μου ξάνοιξαν* τον κόσμο όλο.
Και τι 'μαι; Χόρτο ριζωμένο* σ' ένα σβώλο
απάνω, που ξεφεύγει κι απ' τα κλαδευτήρια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια κοινά χαρακτηριστικά βρίσκει ο ποιητής ανάμεσα σε Ασία, Ευρώπη, Αφρική, Πολυνησία και στον ψυχικό του κόσμο και με ποιους ποιητικούς τρόπους (εικόνες, μεταφορές, παρομοιώσεις κτλ.) τα εκφράζει;
2. Να σχολιάσετε το νόημα του 8ου στίχου βασισμένοι στη βιογραφία του Παλαμά.
3. Ποιο είναι το νόημα της αντίθεσης που παρουσιάζουν οι δύο τελευταίοι στίχοι σε σχέση με τους προηγούμενους;

ταξίδια: ο Παλαμάς δεν ταξίδεψε ποτέ στο εξωτερικό· ήταν όμως φανατικός βιβλιόφιλος και τον κόσμο τον γνώρισε διαβάζοντας.

ξάνοιξαν: φανέρωσαν, αποκάλυψαν.

χόρτο ριζωμένο: πρβλ. Ησαΐα, Μ 7-8 «Πᾶσα σαρξ χόρτος καί πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου...». Επίσης Ιλιάδα, Ζ, 146 «οἴη πέρ φύλλων γενεή, τοίη δέ και ἀνδρῶν».

[Πατρίδες! αέρας, γη...]

ΣΤΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΣΟΝΕΤΟ ο ποιητής, χρησιμοποιώντας μια αρχαία φιλοσοφική θεωρία, δίνει απάντηση στα μεταφυσικά ερωτήματα για την καταγωγή και τον προορισμό, πρόβλημα που βρίσκεται στον πυρήνα και των δώδεκα σονέτων του.

Πατρίδες! Αέρας, γη, νερό, φωτιά!* Στοιχεία
αχάλαστα, και αρχή και τέλος των πλασμάτων,
σα θα περάσω στη γαλήνη των μνημάτων,
θα σας ξαναβρώ, πρώτη και στερνή ευτυχία!

ωωω

Αέρας μέσα μου ο λαός* των ονειράτων
στον αέρα θα πάει· θα πάει στην αιωνία
φωτιά, φωτιά κι ο λογισμός μου, τη μανία
των παθών μου θα πάρ' η λύσσα των κυμάτων.

ωωω

Το χωματόπλαστο κορμί χώμα και κείνο
αέρας, γη, νερό, φωτιά θα ξαναγίνω,
κι απ' των ονείρων τον αέρα, κι απ' την πύρα

ωωω

του λογισμού, κι από τη σάρκα τη λιωμένη,
κι απ' των παθών τη θάλασσα πάντα θα βγαίνει
ήχου πνοή, παράπονο, σαν από λύρα.

αέρας, γη, νερό, φωτιά: κατά τη θεωρία του Εμπεδοκλή του Ακραγαντίνου τα τέσσερα αυτά στοιχεία είναι αιώνιες κοσμογονικές αρχές. Η γένεση και η φθορά δεν είναι τίποτα άλλο παρά η ένωση και η διάλυση των στοιχείων αυτών.

λαός: μεγάλο πλήθος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε ποια γνωρίσματα της προσωπικότητας του ποιητή αντιστοιχεί το καθένα από τα τέσσερα κοσμογονικά στοιχεία;
2. Πώς παρουσιάζει την ποίησή του ο Παλαμάς; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με βάση το ποίημα.
3. Ο ποιητής επιχειρεί να μετουσιώσει ποιητικά την αρχαία φιλοσοφική θεωρία χρησιμοποιώντας γλώσσα μεταφορική και συγκινησιακά φορτισμένη: να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τους σχετικούς στίχους.

Αγορά

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ περιέχεται στη συλλογή *Η Ασάλευτη Ζωή* (στην ενότητα *Τα σονέτα*). Γράφτηκε το 1896, εποχή που ο ποιητής πιεζόταν από οικονομικές ανάγκες και υποχρεωνόταν να εργάζεται σκληρά αρθρογραφώντας στα διάφορα αθηναϊκά έντυπα για να επιβιώσει. Γενικός Γραμματέας του Παν/μίου Αθηνών διορίστηκε το 1897.

Πάντα διψάς – όπως διψάει το πρωτοβρόχι
στεγνή καλοκαιριά* –το βλογημένο σπίτι
και μια κρυφή ζωή σα δέηση ερημίτη,
αγάπης κι αρνησιάς ζωούλα σε μια κόχη.

ΩΞΩ

στεγνή καλοκαιριά' είναι αντικ. του ρήματος, ενώ το πρωτοβρόχι είναι υποκ.

Διψάς και το καράβι που το πέλαο το 'χει,
κι όλο τραβάει με τα πουλιά και με τα κήτη,
κι είναι μεστή η ζωή του μ' όλο τον πλανήτη·
και το καράβι και το σπίτι σου είπαν «Όχι!»

☪☪

Μήτε η παράμερη ευτυχία που δε σαλεύει,
μήτε η ζωή π' όλο και νέα ψυχή τής βάνει
κάθε καινούρια γη και κάθε νιο λιμάνι.

☪☪

Μόνο τ' αλάφιασμα του σκλάβου που δουλεύει·
σέρνε στην αγορά τη γύμνια του κορμιού σου,
ξένος και για τους ξένους και για τους δικούς σου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες είναι οι επιθυμίες του ποιητή και ποια είναι η πραγματικότητα;
2. Ο ποιητής στην τέταρτη στροφή χρησιμοποιεί την εικόνα του δούλου στην αρχαία αγορά· τι κερδίζει το ποίημα νοηματικά και αισθητικά με αυτή την εικόνα;
3. Ποιος στίχος νομίζετε ότι εκφράζει καλύτερα την αλλοτρίωση του ανθρώπου από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναγκάζεται να ζει και να εργάζεται; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
4. Ο ποιητής ενώ βασίζεται σε αυτοβιογραφικά στοιχεία, χρησιμοποιεί το β' ενικό πρόσωπο· τι πετυχαίνει με αυτό;

ΓΡΑΠΤΗ ΑΣΚΗΣΗ

(Μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας και των τριών ποιημάτων).

Στους τελευταίους στίχους του 12ου σονέτου των Πατρίδων ο ποιητής εκφράζει κάποια γνώμη για την επιβίωση της ποίησης του. Ποια είναι η δική του γνώμη και ποια είναι η δική σας άποψη για την αξία της ποιητικής τέχνης του Παλαμά και για την απήχηση που μπορεί να έχει η ποίηση του στην εποχή μας; Να απαντήσετε τεκμηριώνοντας τις απόψεις σας.

Κωστής Παλαμάς (1859 - 1943)

Γεννήθηκε στην Πάτρα από γονείς Μεσολογγίτες. Σε ηλικία εφτά χρονών έμεινε ορφανός από μητέρα και πατέρα, οπότε τον πήρε υπό την προστασία του στο Μεσολόγγι ο θείος του Δημήτριος Παλαμάς. Το 1876 ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει Νομικά· γρήγορα όμως τα εγκατέλειψε για να αφοσιωθεί στην ποίηση. Άρχισε να δημοσιεύει ποιήματα σε διάφορα έντυπα της εποχής και κυρίως στα πρωτοποριακά φύλλα Ραμπαγάς και Μη χάνεσαι. Ο Παλαμάς είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός ποιητής της γενιάς του και ένας από τους κορυφαίους της νέας ελληνικής ποίησης. Δεσπόζει με την έντονη παρουσία του, για πενήντα περίπου χρόνια στην πνευματική ζωή του τόπου. Η ακμή του συμπίπτει με την αστική διαμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας. Η γενιά του '80, στην οποία ανήκει ο ποιητής, σημαδεύεται από το θετικιστικό πνεύμα και τη λατρεία για την Επιστήμη. Το ίδιο αυτό πνεύμα εμπνέει και τον Παλαμά και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ποίησή του. Από πολύ νωρίς επιζήτησε κάποια σύνδεση της Αθηναϊκής Σχολής, στην οποία ο ίδιος είχε τις ρίζες του, με τη σολωμική παράδοση.

Ο Κωστής Παλαμάς χαρακτηρίστηκε εθνικός ποιητής. Το έργο του απηχεί τους πόθους και τις απογοητεύσεις, τις ελπίδες και τις ανατάσεις του νέου ελληνισμού κατά την κρίσιμη σε κατακτήσεις και εθνικές περιπέτειες περίοδο των ετών 1880-1922. Ο ποιητής συμμετείχε στους έντονους πνευματικούς αγώνες της εποχής του, όπως π.χ. στον αγώνα των δημοτικιστών για την επικράτηση της εθνικής μας γλώσσας, και άσκησε μεγάλη επίδραση σε συγχρόνους και νεότερους

του. Γενικά η προσφορά του στα Γράμματα μας και στην πνευματική αναγέννηση του τόπου υπήρξε πολύ γόνιμη. Η πρώτη ποιητική συλλογή του Παλαμά, Τραγούδια της Πατρίδος μου, εκδόθηκε το 1886. Ακολούθησαν: Ίαμβοι και Ανάπαιστοι (1897) και ο Τάφος (1898). Το 1899 έλαβε μέρος στον πρώτο Φιλαδέλφειο Ποιητικό διαγωνισμό και τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο. Άλλες ποιητικές συλλογές: Η Ασάλευτη Ζωή (1904), Ο δωδεκάλογος του Γύφτου (1907), Η Φλογέρα του Βασιλιά (1910), Οι καημοί της Λιμνοθάλασσας (1912) κτλ. Ασχολήθηκε επίσης με την πεζογραφία και το θέατρο και διακρίθηκε ως κριτικός της λογοτεχνίας.

Τα πρωτοβρόχια

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή Θα βραδιάζει (1930). Ο ποιητής εδώ απευθύνεται σε αγαπημένη γυναίκα που την οδηγεί στην εξοχή και εκφράζει με γραφικές και ειδυλλιακές εικόνες την αγάπη του για την ελληνική φύση και τη ζωή του χωριού.

Με τα πρωτοβρόχια θα 'ρθουν τα μηνύματα
του χειμώνα: το ποτάμι θα θολώσει,
θα τριζοβολούν ξερά τα πλατανόφυλλα,
θα κρυσώσει η νύχτα και θα μεγαλώσει.

☞

Θα δροσοσταλάζουν κόκκινα τα κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ανθούν στο χώμα ταίρια ταίρια,
θα καπνίζουν σφαιλιστά τα χωριατόσπιτα,
και θ' αρχίσουν τα σπιτιάτικα νυχτέρια.

☞

Θα σωπάσει ο τζίτζικας, κι ετοιμοτάξιδα
γι' άλλων τόπων άνοιξη, μακριά απ' τα χιόνια,
βράδυ βράδυ ως τα μεσούρανα θα χύνονται
μαύροι φτερωτοί σταυροί, τα χελιδόνια.

☞

Ω χαρά μας! το χειμώνα θα προσμένομε,
δίχως πάγους και χιονιές να φοβηθούμε:
της ζωής μας το στερνό ταξίδι εκάναμε
και την άνοιξη άλλων τόπων δεν ποθούμε!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε στο ποίημα τις εικόνες που αναφέρονται στη φύση και στη ζωή του ελληνικού χωριού.
2. Πώς παρουσιάζει ο ποιητής τη ζωή της ελληνικής υπαίθρου; Να τη συγκρίνετε με τη ζωή στον τόπο της διαμονής σας.

Γεώργιος Δροσίνης (1859-1951)

Γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς Μεσολογγίτες. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, αλλά προτού τελειώσει μεταγράφηκε στη Φιλοσοφική Σχολή. Το 1885 πήγε στη Γερμανία και σπούδασε ιστορία της τέχνης και ξένες φιλολογίες στη Λειψία. Πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στην αναγέννηση της λογοτεχνίας και στο δημοτικισμό. Υπηρέτησε στο Υπουργείο Παιδείας και στη Διεύθυνση Γραμμάτων και Τεχνών. Το 1926 έγινε ακαδημαϊκός. Ως ποιητής είναι ειδυλλιακός με παρνασσικές τάσεις. Τα έργα του, αν και μικρής λυρικής πνοής, χαρακτηρίζονται από ευγένεια και λεπτότητα και βοήθησαν να απαλλαγεί η ποίηση μας από τον κραυγαλέο ρομαντισμό. Έργα του: Ποίηση: Ιστοί αράχνης (1880), Σταλακτίται (1881), Ειδύλλια (1884), Γαλήνη (1902), Φωτερά σκοτάδια (1915), Κλειστά βλέφαρα (1918), Πύρινη ρομφαία (1921), Θα βραδιάζει (1930) κ.ά. Πεζά: Αγροτικάί επιστολαί (1882), Το βοτάνι της αγάπης (1901), Έρση (1922) κ.ά. Το ποιητικό και πεζογραφικό του έργο είναι συγκεντρωμένο σε έξι τόμους (Σύλλογος προς διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων).

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.
Κι ο αυτοκράτωρ περιμένει να δεχθεί
τον αρχηγό τους. Μάλιστα ετοίμασε
για να τον* δώσει μια περγαμνή. Εκεί
15 τον* έγραψε τίτλους πολλούς κι ονόματα.

☞

– Γιατί οι δυο μας ύπατοι* κι οι πραίτορες* εβγήκαν
σήμερα με τες κόκκινες, τες κεντημένες τόγες*
γιατί βραχιόλια φόρεσαν με τόσους αμέθυστους,*
και δαχτυλίδια με λαμπρά, γυαλιστερά

σμαράγδια·

20 γιατί να πιάσουν σήμερα πολύτιμα μπαστούνια
μ' ασήμια και μαλάματα έκτακτα σκαλιγμένα;

☞

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα·
και τέτοια πράγματα θαμπώνουν τους

βαρβάρους.

☞

25 - Γιατί κι οι άξιοι ρήτορες δεν έρχονται σαν πάντα
να βγάλουνε τους λόγους τους, να πούνε τα δικά
τους;

☞

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα·
κι αυτοί βαριούντ' ευφράδειες και δημηγορίες.

τον: του (ιδιωμ. τύπος).

ύπατος: τίτλος ανώτατου άρχοντα με ευρύτατες
δικαιοδοσίες.

πραίτορες: ανώτεροι άρχοντες στην αρχαία Ρώμη και
το Βυζάντιο.

τόγα ή τόγκα: επίσημη περιβολή ανώτατων
αξιωματούχων.

αμέθυστος: πολύτιμος λίθος.

– Γιατί ν’ αρχίσει μονομιás αυτή η ανησυχία
κι η σύγχυσις. (Τα πρόσωπα τι σοβαρά που
εγίναν).

30 Γιατί αδειάζουν γρήγορα οι δρόμοι κι οι πλατέες,
κι όλοι γυρνούν στα σπίτια τους πολύ
συλλογισμένοι;

ωωω

Γιατί ενύχτωσε κι οι βάρβαροι δεν ήλθαν.
Και μερικοί έφθασαν απ’ τα σύνορα,
και είπανε πως βάρβαροι πια δεν υπάρχουν.

ωωω

35 Και τώρα τι θα γενούμε χωρίς βαρβάρους.
Οι άνθρωποι αυτοί ήσαν μια κάποια λύσις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Από τα στοιχεία που δίνει το ποίημα σε ποια εποχή ή πόλη νομίζετε ότι διαδραματίζονται τα γεγονότα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

2. Το ποίημα διακρίνεται για τη θεατρικότητά του. Να βρείτε τα στοιχεία που τη συνιστούν και να συζητήσετε το αισθητικό τους αποτέλεσμα.

3. Να σχολιάσετε τους δυο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

Περιμένοντας τους Βαρβάρους

- Τι περιμένουμε στην άρση συνδρομημένοι;
Είνα ἡ βαρβαροὶ νὰ φθάσων σήμερα.
- Γιατί μένα δὴν Συγκλητο μὴ τέτρα ἀσφαρία;
Τι κάθον' οἱ Συγκλητικοὶ καὶ δὲν νομοθετοῦν;
Γιατί οἱ βαρβαροὶ θὰ φθάσων σήμερα.
Τι νόμους πῶς θὰ κάμω οἱ Συγκλητικοὶ;
Οἱ βαρβαροὶ σὺν ἔλθων θὰ νομοθετοῦν.
- Γιατί ὁ αὐτοκράτωρ μας τόσο πρὶ σκυῖτη,
καὶ κάθεται δὴς ποχέως τὴν πρὸ μεγάλη πύλη
σὺν θεῖνο ἔσπαιω, ἐπίσημος, φασώνων τὴν κοροῖνα;
Γιατί οἱ βαρβαροὶ θὰ φθάσων σήμερα
Κι ὁ αὐτοκράτωρ περιμένει νὰ δεχθῆ
τὸν ἀρχηγὸ τους. Μάχιστα ἐδοῖμασε
μὴ νὰ τὸν ἴσως μὴ παραμηνύ. ἔσασ
τὸν ἔρατε τιτλοὺ ποχέως κι ὀνόματα.
- Γιατί οἱ δὲς μας ὑπαλοὶ κ' οἱ παῖδες ἐβρίσαν
σήμερα μὲ τὴς κόμηνες, τὴς κωτημίνες τῶες

Το χειρόγραφο του ποιήματος Περιμένοντας τους
βαρβάρους από τα «Αυτόγραφα Ποιήματα 1896-1910»
(Αρχεῖο Καβάφη)

Ιθάκη

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό Γράμματα τον Οκτωβρίου - Νοεμβρίου 1911, όταν ο ποιητής ήταν σαράντα οκτώ ετών. Ανήκει στα διδακτικά ποιήματα του Καβάφη,

Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,
να εύχεσαι να 'ναι μακρύς ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
5 Τους Λαιστρυγόνας* και τους Κύκλωπας,
τον θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι,
τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δεν θα βρεις,
αν μέν' η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.
10 Τους Λαιστρυγόνας και τους Κύκλωπας,
τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς* μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.

∞∞∞

15 Να εύχεσαι να 'ναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
που με τι ευχαρίστηση, με τι χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοϊδωμένους·
να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,
και τες καλές πραγματείες ν' αποκτήσεις,

Λαιστρυγόνες: μυθική φυλή γιγαντόσωμων ανθρωποφάγων, που είχαν πρωτεύουσά τους τη Λαιστρυγονία, την υψηλή πόλη του Λάμου.
κουβανείς: κουβαλάς.

20 σεντέφια* και κοράλλια, κεχριμπάρια κι εβένους,*
και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,
όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά·
σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.

ωξϞ

25 Πάντα στον νου σου να 'χεις την Ιθάκη.
Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξίδι διόλου.
Καλύτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει·
και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
30 μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.

ωξϞ

Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι.
Χωρίς αυτήν δεν θα 'βγαινες στον δρόμο.
Άλλα δεν έχει να σε δώσει πια.
Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε.
35 Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν.

σεντέφι ή σιντέφι: αντικείμενο φτιαγμένο από μάρμαρο, ουσία που ιριδίζει και αποτελεί την επιφάνεια ορισμένων οστράκων.

έβενος: μαύρο πολύτιμο ξύλο σκληρό, κατάλληλο για στίλβωση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Να σχολιάσετε το νόημα των στίχων 9-10.**
- 2. Τι είναι κατά την άποψή σας η Ιθάκη του ποιήματος;**
- 3. Ποια συγκεκριμένα θέλγητρα παρουσιάζει το ταξίδι για την Ιθάκη; (Να στηρίξετε την απάντησή σας κυρίως στη δεύτερη στροφή).**
- 4. Να αναπτύξετε το νόημα του ποιήματος γραπτά σε μια περιεκτική παράγραφο ως δέκα γραμμές.**
- 5. Είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο το μήνυμα της Ιθάκης; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.**
- 6. Ο ποιητής χρησιμοποιεί στο ποίημα το β' ενικό πρόσωπο: α) Σε ποιον νομίζετε ότι απευθύνεται; β) Τι πετυχαίνει με αυτόν τον εκφραστικό τρόπο;**

Η Σατραπεία

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ γράφτηκε το 1910. Παρά το γεγονός ότι μπορούμε να διακρίνουμε συγκεκριμένους ιστορικούς υπαινιγμούς, ο ποιητής μάς πληροφορεί ότι δεν υπονοεί κατανάγκη το Θεμιστοκλή ή το Δημάρατο ούτε και κατανάγκη άνθρωπο πολιτικό (Γ. Λεχωνίτης, Καβαφικά αυτοσχόλια). Έτσι το ποίημα αποχτά μια γενικότητα διαχρονική.

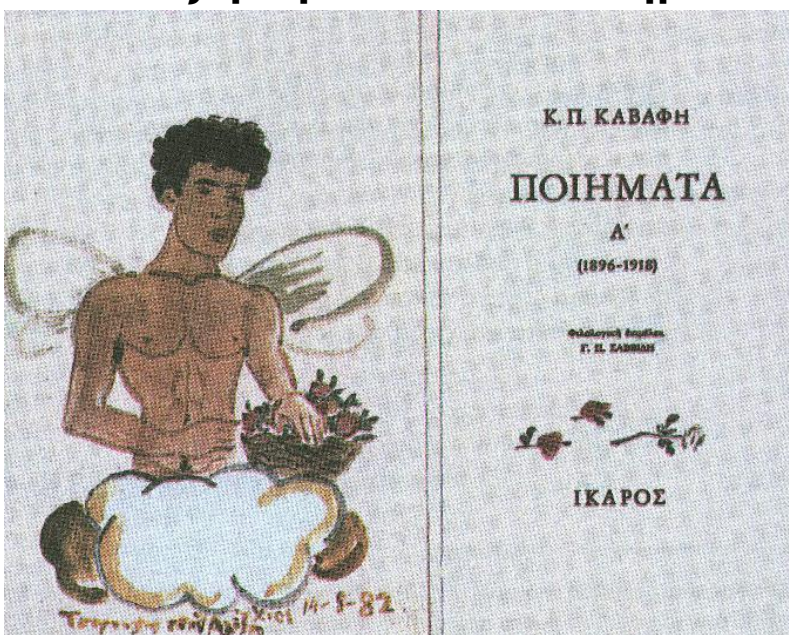
Τι συμφορά, ενώ είσαι καμωμένος
για τα ωραία και μεγάλα έργα
η άδικη αυτή σου η τύχη πάντα
ενθάρρυνσι κι επιτυχία να σε αρνείται·
5 να σ' εμποδίζουν ευτελείς συνήθειες,
και μικροπρέπειες, κι αδιαφορίες.
Και τι φρικτή η μέρα που ενδίδεις
(η μέρα που αφέθηκες κι ενδίδεις),
και φεύγεις οδοιπόρος για τα Σούσα,
10 και πιαίνεις* στον μονάρχην Αρταξέρξη
που ευνοϊκά σε βάζει στην αυλή του,
και σε προσφέρει σατραπείες και τέτοια.
Και συ τα δέχεσαι με απελπισία αυτά τα
πράγματα που δεν τα θέλεις.
15 Άλλα ζητεί η ψυχή σου, γι' άλλα κλαίει·
τον έπαινο του Δήμου και των Σοφιστών*,
τα δύσκολα και τ' ανεκτίμητα Εύγε·
την Αγορά, το Θέατρο, και τους Στεφάνους.
Αυτά πού θα σ' τα δώσει ο Αρταξέρξης,
20 αυτά πού θα τα βρεις στη σατραπεία·
και τι ζωή χωρίς αυτά θα κάμεις.

πιαίνεις: πηγαίνεις.

Σοφιστές: οι σοφοί, οι πνευματικοί άνθρωποι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα στην πραγματικότητα είναι μονόλογος. Γιατί ο ποιητής τον αποδίδει σε 2ο πρόσωπο; Τι πετυχαίνει μ' αυτό;
2. Η οργάνωση του ποιήματος γίνεται βασικά με αντιθέσεις. Να τις επισημάνετε και να αναλύσετε το περιεχόμενό τους.
3. Η ζωή του ανθρώπου προσδιορίζεται όχι από τις διαθέσεις και τις επιθυμίες του αλλά από τις πράξεις του. Όταν όμως οι πράξεις είναι σε αντινομία με τις βαθύτερες επιθυμίες, η ζωή του ανθρώπου αποκτά μια διάσταση τραγική. Υπάρχει αυτή η τραγική διάσταση στον ήρωα του ποιήματος; Να την επισημάνετε.
4. Με βάση τις φράσεις «ωραία και μεγάλα έργα», «αφέθηκες κι ενδίδεις», «σατραπείες και τέτοια» και έχοντας υπόψη ότι η σατραπεία μπορεί να συμβολίζει τη ζωή της ευμάρειας, να συνθέσετε ένα δικό σας κείμενο αναπτύσσοντας τις απόψεις σας ανεξάρτητα από το ποίημα.

Εικονογράφηση για
ένα και μοναδικό
αντίτυπο των
Ποιημάτων του
Καβάφη από το
Γιάννη Τσαρούχη

Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον¹

- 5 Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθει
αόρατος θιάσος να περνά
με μουσικές εξαίσιες, με φωνές—
την τύχη σου που ενδίδει πια, τα έργα σου
που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανοφέλετα
θρηνήσεις.
- 10 Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει.
Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν
ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου·
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μια τέτοια
πόλι,
- 15 πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
κι άκουσε με συγκίνησιν, αλλ' όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπωνα,
ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

1. Ο τίτλος είναι παρμένος από το Βίο Αντωνίου, 75, του Πλουτάρχου. Ο Πλούταρχος διηγείται πως το τελευταίο βράδυ πριν από την είσοδο του Οκτάβιου στην Αλεξάνδρεια (Αύγουστος του 30 π.Χ.) κάτω από το παράθυρο του Αντωνίου ακούστηκε ο θόρυβος ενός «αόρατου θιάσου». Δόθηκε η ερμηνεία πως ήταν ο προστάτης του Αντωνίου, ο θεός Διόνυσος που τον εγκατέλειπε («Έδόκει δὲ τοῖς ἀναλογιζομένοις τὸ σημεῖον ἀπολείπειν ὁ Θεὸς Ἄντωνιον, ὃ μάλιστα συνεξομοιῶν καὶ συνοικειῶν ἑαυτὸν διετέλεσεν»)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία της δομής του ποιήματος είναι οι επαναλήψεις και οι προτροπικές προστακτικές. Τι πετυχαίνει με τα εκφραστικά αυτά μέσα ο ποιητής;
2. Να εξετάσετε τι θέση κατέχουν στο ποίημα οι στίχοι 7 και 8 και να τους συσχετίσετε με τους προηγούμενους και με τους επόμενους.
3. Τι συμβολίζει στο ποίημα η Αλεξάνδρεια και ο Αντώνιος;

Αλεξανδρινοί βασιλείς

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ έχει την αφηγηρία του στο Βίο Αντωνίου του Πλουτάρχου, Εκεί ο ιστορικός διηγείται πως ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα οργάνωσαν μια μεγαλοπρεπή γιορτή στο στάδιο της Αλεξάνδρειας και καθισμένοι πάνω σε χρυσούς θρόνους μοίρασαν βασιλικούς τίτλους στα παιδιά της Κλεοπάτρας. Σκοπός του Πλουτάρχου είναι να δείξει πόσο ο Αντώνιος είχε υποδουλωθεί όχι μονάχα στην Κλεοπάτρα, αλλά και στο πνεύμα της ανατολίτικης χλιδής, πράγματα ανάρμοστα για ένα Ρωμαίο στρατηγό.

Ο Καβάφης γράφει το ποίημα το 1912. Να προσέξετε κυρίως πώς ο ποιητής μεταπλάθει το ιστορικό γεγονός, ποια στοιχεία προβάλλει ιδιαίτερα και πού μετατοπίζει το βάρος του νοήματος.

- Μαζεύθηκαν οι Αλεξανδρινοί
να δουν της Κλεοπάτρας τα παιδιά,
τον Καισαρίωνα,* και τα μικρά του αδέρφια,
Αλέξανδρο* και Πτολεμαίο,* που πρώτη
5 φορά τα βγάζαν έξω στο Γυμνάσιο,*
εκεί να τα κηρύξουν βασιλείς,
μες στη λαμπρή παράταξη των στρατιωτών.
Ο Αλέξανδρος – τον είπαν* βασιλέα
της Αρμενίας, της Μηδίας, και των Πάρθων.
10 Ο Πτολεμαίος – τον είπαν* βασιλέα
της Κιλικίας, της Συρίας, και της Φοινίκης.
Ο Καισαρίων στέκονταν πιο εμπροστά,
ντυμένος σε μετάξι τριανταφυλλί,
στο στήθος του ανθοδέσμη από υακίνθους,
15 η ζώνη του διπλή σειρά σαπφείρων κι
αμέθυστων,
δεμένα τα ποδήματά του μ' άσπρες
κορδέλες κεντημένες με ροδόχροα μαργαριτάρια.
Αυτόν τον είπαν πιότερο από τους μικρούς,
αυτόν τον είπαν Βασιλέα των Βασιλέων.
- ☪
- 20 Οι Αλεξανδρινοί ένιωθαν βέβαια
που ήσαν λόγια αυτά και θεατρικά.
Αλλά η μέρα ήτανε ζεστή και ποιητική,

Καισαρίων: γιος της Κλεοπάτρας και του Ιουλίου Καίσαρα. Θανατώθηκε σε ηλικία δεκαεφτά χρονών από τον Οκταβιανό στην Αλεξάνδρεια, το 30 π.Χ.

Αλέξανδρος και Πτολεμαίος: παιδιά της Κλεοπάτρας από τον Αντώνιο.

Γυμνάσιο: γυμναστήριο, το στάδιο της Αλεξάνδρειας.
τον είπαν: τον ανακήρυξαν.

ο ουρανός ένα γαλάζιο ανοιχτό,
το Αλεξανδρινό Γυμνάσιον ένα
25 θριαμβικό κατόρθωμα της τέχνης,
των αυλικών η πολυτέλεια έκτακτη,
ο Καισαρίων όλο χάρις κι εμορφιά
(της Κλεοπάτρας υιός, αίμα των Λαγιδών*)·
κι οι Αλεξανδρινοί έτρεχαν πια στην εορτή,
30 κι ενθουσιάζονταν, κι επευφημούσαν
ελληνικά, κι αιγυπτιακά, και ποιοι εβραίικα,
γοητευμένοι με τ' ωραίο θέαμα –
μόλο που βέβαια ήξευραν τι άξιζαν αυτά,
τι κούφια λόγια ήσανε αυτές οι βασιλείες.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο περιστατικό που διηγείται ο Πλούταρχος κεντρικά πρόσωπα είναι ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα. Εδώ πώς δηλώνεται η παρουσία τους; Ποια είναι τα κύρια πρόσωπα;
2. Ποια η θέση των παιδιών στα όσα διαδραματίζονται;
3. Τι έχετε να παρατηρήσετε σχετικά με τον τρόπο που παρουσιάζεται ο Καισαρίων;
4. Η περιγραφή της απονομής των τίτλων έχει μια μεγαλοπρέπεια· πώς εκφράζεται αυτή η μεγαλοπρέπεια, πού κορυφώνεται και σε ποιους στίχους αποκαλύπτεται η κορυφότητά της;

αίμα των Λαγιδών: φυσικά από τη μητέρα του μόνο. Η δυναστεία της Κλεοπάτρας (Λαγίδες) είχε γενάρχη της τον Πτολεμαίο τον Λάγου, στρατηγό και έναν από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου, ιδρυτή του βασιλείου της Αιγύπτου.

5. Πώς παρουσιάζονται οι Αλεξανδρινοί σχετικά α) με την εθνολογική τους σύνθεση, β) με τη στάση τους απέναντι στην τελετή; Είναι στάση που χαρακτηρίζει υπεύθυνους πολίτες;
6. Η ειρωνεία είναι από τα κύρια γνωρίσματα της ποιήσεως του Καβάφη. Μπορείτε να την αναγνωρίσετε στο ποίημα;
7. Το ποίημα χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εποχή (την αλεξανδρινή). Νομίζετε ότι η σημασία του περιορίζεται σ' αυτή;

Αλεξάνδρεια, η οδός Ραμλίου. Σ' αυτό το δρόμο κατοίκησε η οικογένεια Καβάφη από το 1887 έως το 1899 (Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α)

Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης

Άρесе γενικώς στην Αλεξάνδρεια,
τες δέκα μέρες που διέμεινεν αυτού,
ο ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης*

Λιβύη: Ελληνική ονομασία της Αφρικής.

- 5 Αριστομένης*, υιός του Μενελάου.
Ως τ' όνομα του κι η περιβολή, κοσμίως ελληνική.
Δέχονταν ευχαρίστως τες τιμές, αλλά
δεν τες επιζητούσεν· ήταν μετριόφρων.
Αγόραζε βιβλία ελληνικά,
ιδίως ιστορικά και φιλοσοφικά.
- 10 Προπάντων δε άνθρωπος λιγομίλητος.
Θά 'ταν βαθύς στες σκέψεις, διεδίδετο,
κι οι τέτοιοι το 'χουν φυσικό να μη μιλούν πολλά.
- ⚔
- Μήτε βαθύς στες σκέψεις ήταν, μήτε τίποτε.
Ένας τυχαίος, αστείος άνθρωπος.
- 15 Πήρε όνομα ελληνικό, ντύθηκε σαν τους
Έλληνας,
έμαθ' επάνω κάτω σαν τους Έλληνας να φέρεται·
κι έτρεμεν η ψυχή του μη τυχόν
χαλάσει την καλούτσικην εντύπωσι
μιλώντας με βαρβαρισμούς* δεινούς τα ελληνικά,
- 20 κι οι Αλεξανδρινοί τον πάρουν στο φιλό,
ως είναι το συνήθειο τους, οι απαίσιοι.
- ⚔
- Γι' αυτό και περιορίζονταν σε λίγες λέξεις,
προσέχοντας με δέος τες κλίσεις και
την προφορά·
- 25 κι έπληττεν ουκ ολίγον έχοντας
κουβέντες στοιβαγμένες μέσα του.

Αριστομένης: Πρόσωπο φανταστικό.

βαρβαρισμός: λάθη γραμματικά (τα συντακτικά λάθη ονομάζονται σολοικισμοί).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα αποτελείται από τρεις ενότητες. Σε ποια νοηματική σχέση βρίσκονται μεταξύ τους;
2. Ο τόνος από την α στη β στροφή αλλάζει ξαφνικά με το στίχο 13. Γίνεται υψηλότερος ή πέφτει; Τι αποτέλεσμα έχει αυτή η μεταβολή;
3. Πώς πληρώνει ο Αριστομένης την «καλούτσικη εντύπωση» που δημιουργεί η συμπεριφορά του;
4. Η ειρωνεία στο ποίημα είναι έντονη. Σε ποιους στίχους εκφράζεται ιδιαίτερα και με ποιους τρόπους;
5. Το ποίημα είναι ψευδοϊστορικό. Με τη σκηνοθεσία του ο ποιητής κατορθώνει να το παρουσιάσει ως ιστορικό. Να βρείτε τα στοιχεία αυτής της σκηνοθεσίας.

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Πολλοί άνθρωποι, ιδιαίτερα νέοι, προσπαθούν με τη συμπεριφορά τους να μιμηθούν άλλους και να φανούν διαφορετικοί από ό,τι είναι. Να ερευνήσετε τα κίνητρα και τις συνέπειες αυτής της συμπεριφοράς και να διατυπώσετε τις απόψεις σας.

Νέοι της Σιδώνας 400 μ.Χ.

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ είναι γραμμένο το 1920. Η σκηνοθεσία μάς μεταφέρει στο 400 μ.Χ. στην πλούσια Σιδώνα, εξελληνισμένη πόλη στα παράλια της Φοινίκης που έχει πια καταστεί ρωμαϊκή επαρχία. Πέντε εύποροι και καλλιεργημένοι νεαροί διασκεδάζουν σε ένα σπίτι. Έχουν φέρει

κι έναν ηθοποιό που τους απαγγέλλει ποιήματα. Ανάμεσα σε άλλα ποιήματα ο ηθοποιός απαγγέλλει και το επίγραμμα που, κατά την παράδοση, έγραψε ο Αίσχύλος για να χαραχτεί στον τάφο του:

Αίσχύλον Εύφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεύθει
μνήμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλα·
ἄλκῆν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι
καί βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Το επίγραμμα σημαίνει: «Αυτό το μνήμα σκεπάζει τον Αίσχύλο, το γιο του Ευφορίωνα, Αθηναίο που πέθανε στη σιτοφόρα Γέλα· για την ευδόκιμη ανδρεία του μπορεί να μιλήσει το άλσος του Μαραθώνα και ο Πέρσης με την πυκνή χαιτή, που τη γνώρισε καλά». Το επίγραμμα αυτό αποτελεί και το επίκεντρο του ποιήματος τον Καβάφη.

Ο ηθοποιός που έφεραν για να τους διασκεδάσει απήγγειλε και μερικά επιγράμματα εκλεκτά.

ἔως

5 Η αίθουσα άνοιγε στον κήπο επάνω·
κι είχε μίαν ελαφρά ευωδία ανθέων
που ενώνονταν με τα μυρωδικά
των πέντε αρωματισμένων Σιδωνίων νέων.

ἔως

Διαβάσθηκαν Μελέαγρος,* και Κριναγόρας,* και
Ριανάς.*

Μα σαν απήγγειλεν ο ηθοποιός,
Αίσχύλον Εύφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεύθει

Μελέαγρος, Κριναγόρας, Ριανός: ελάσσονες ποιητές των ελληνιστικών χρόνων που καλλιέργησαν το επίγραμμα και έγραψαν κυρίως ερωτικά ποιήματα.

- 10 (τονίζοντας ίσως υπέρ το δέον*
το «άλκῆν δ' εὐδόκιμον», το «Μαραθώνιον ἄλσος»),
πετάχθηκεν ευθύς ἓνα παιδί ζωηρό,
φανατικό για γράμματα, και φώναξε·
ⷑⷐⷑ
- 15 «Α δὲν μ' ἀρέσει το τετράστιχον αὐτό.
Εκφράσεις τοιοῦτου εἶδους μοιάζουν κάπως σαν
λιποψυχίες
Δώσε – κηρύττω – στο ἔργον σου ὅλην
την δύναμή σου
ὅλην την μέριμνα, και πάλι το ἔργον σου θυμήσου
μες στην δοκιμασίαν, ἢ ὅταν ἡ ὥρα σου πια γέρνει.
Ἔτσι ἀπὸ σένα περιμένω κι απαιτῶ.
- 20 Κι ὄχι ἀπ' τον νου σου ολότελα να βγάλεις
της Τραγωδίας τον Λόγο τον λαμπρό –
τι Ἀγαμέμνονα,* τι Προμηθεά θαυμαστό,
τι Ορέστου, τι Κασσάνδρας παρουσίες,
τι Επτά ἐπὶ Θήβας – και για μνήμη* σου να βάλεις
- 25 μ ὄ ν ο * που μες στων στρατιωτῶν τες τάξεις,
τον σωρό
πολέμησες και συ τον Δάτι και τον Ἀρταφέρνη.»*

υπέρ το δέον: περισσότερο ἀπὸ το κανονικό· με μεγαλύτερη ἔμφαση.

Ἀγαμέμνονα κτλ.: αναφέρεται σε ορισμένα ἀπὸ τα περίφημα ἔργα του Αἰσχύλου.

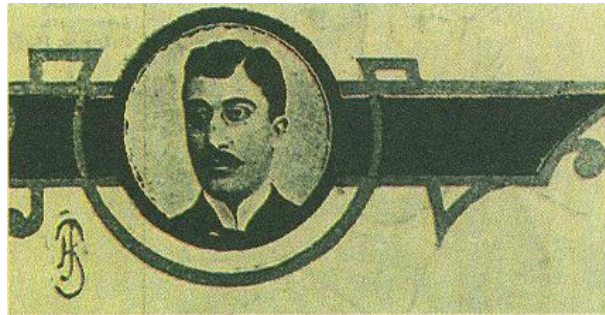
μνήμη: ενθύμημα.

μόνο: στο κείμενο εἶναι ἀραιά γραμμένο για να τονιστεῖ ιδιαίτερα στην ἀνάγνωση.

Δάτις και Ἀρταφέρνης: οι ηγέτες των Περσῶν στη μάχη του Μαραθῶνα (490 π.Χ.). Ὅπως εἶναι γνωστό, στο Μαραθῶνα ο Αἰσχύλος πολέμησε ηρωικά, τραυματίστηκε βαριά, και κινδύνεψε να πεθάνει. Ο Αἰσχύλος πέθανε το 456 στην πόλη Γέλα της Σικελίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι τονίζει ιδιαίτερα στο επίγραμμα του ο Αισχύλος;
2. Γιατί ενοχλήθηκε ο Σιδώνιος νέος από το επίγραμμα του Αισχύλου; Τι ήταν αυτό που τον ενόχλησε περισσότερο;
3. Ποια στάση ζωής εκφράζει ο Αισχύλος με το επίγραμμα του και ποια ο Σιδώνιος νέος με τα λόγια του; Η απάντησή σας να στηριχτεί εκτός των άλλων και α) στην εποχή που ζει ο καθένας β) στον τρόπο που ζουν.

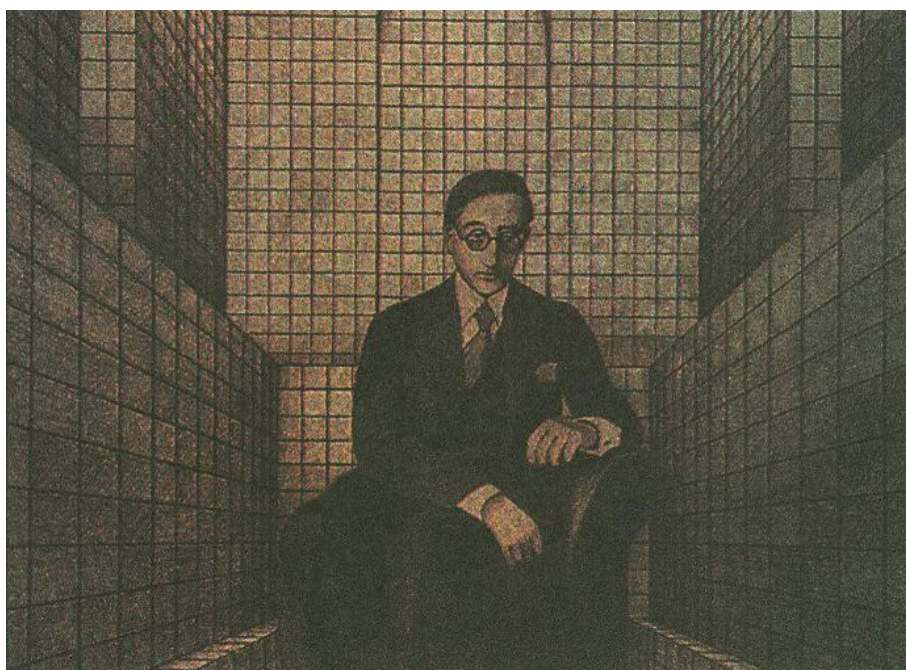

4. Όπως και σε άλλα ποιήματα του Καβάφη έτσι κι εδώ είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε τη θέση του ποιητή. Άλλοι μελετητές υποστήριξαν πως ο Καβάφης ειρωνεύεται το Σιδώνιο νέο, άλλοι πως συμφωνεί κατά βάθος μαζί του και άλλοι πως παραδέχεται τα λόγια του νέου χωρίς όμως και να ταυτίζεται μαζί του. Μπορείτε να βρείτε στο ποίημα στοιχεία που ενισχύουν τη μια ή την άλλη άποψη;
5. Ποιο είναι το κεντρικό πρόβλημα που θέτει το ποίημα; Αφορά μόνο τη συγκεκριμένη περίπτωση για την αντιπαράθεση των εποχών ή διατηρεί την επικαιρότητα του (Να διαβάσετε και το ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη Νέοι της Σιδώνας 1970).
6. Μερικά από τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καβάφη είναι: Η μετατόπιση του χρόνου στην αλεξανδρινή εποχή, η θεατρικότητα, ο διδακτικός

τόνος, η χρήση των προσώπων ως συμβόλων, η στοχαστική διάθεση, ο λιτός και κάποτε πεζολογικός στίχος. Μπορείτε να επισημάνετε στο ποίημα αυτά τα γνωρίσματα;

Σόφο (Σοφοκλής Αντωνιάδης) (1894-1978),
Καβάφης (σκίτσο)

Αλέξανδρος Ίσαρης (γεν. 1941), Η μοναξιά του ποιητή
(λεπτομέρεια) (Προσωπογραφίες Κ.Π. Καβάφη -
Σύνδεσμος Αιγυπτιακών Ελλήνων, 1995)

Κ. Π. Καβάφης (1863-1933)

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια, όπου υπήρχε ακμαία ελληνική παροικία, κυρίως εμπόρων και υπαλλήλων. Έμπορος ήταν και ο πατέρας του. Η μητέρα του καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Ο Κωνσταντίνος μετά το θάνατο του πατέρα του ακολούθησε τις μετακινήσεις της οικογένειας του και έζησε από το 1872 ως το 1878 στο Λονδίνο και από το 1882 ως το 1885 στην Κωνσταντινούπολη. Μετά το 1885 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αλεξάνδρεια, όπου και πέθανε. Τις εγκύκλιες σπουδές του έκανε στο Λονδίνο και στην Αλεξάνδρεια. Πανεπιστημιακές σπουδές δεν έκανε, αλλά κατόρθωσε να αποκτήσει βαθύτατη μόρφωση με τις προσωπικές του μελέτες (κυρίως ιστορίας). Επίσης η διαμονή του στα μεγάλα κοσμοπολίτικα κέντρα της εποχής του (Λονδίνο, Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια) τον εφοδίασε με πλούσια πείρα. Γνώριζε πολύ καλά τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα. Ποιήματα αρχίζει να δημοσιεύει το 1886, αλλά θα αργήσει να βρει την προσωπική του έκφραση. Ως το 1900 περίπου η ποίηση του είναι επηρεασμένη από τους ρομαντικούς ποιητές στη διάθεση, στη στιχουργία και στη γλώσσα (καθαρεύουσα). Κατόρθωσε όμως να απαλλαγεί από τους παραδοσιακούς λυρικούς τρόπους και να δημιουργήσει μια ποίηση έντονα προσωπική. Πρόκειται για μια ποίηση απογυμνωμένη από παραδοσιακά λυρικά σχήματα, που φτάνει συχνά ως την πεζολογία. Τον εκφραστικό φόρτο αναπληρώνει εδώ η παραστατικότητα, η εξαιρετική γλωσσική ευστοχία, η λεπτή ειρωνεία και η υποβολή.

Μια τέτοια ποίηση ερχόταν σε αντίθεση με την ποίηση που την ίδια εποχή καλλιεργούνταν στην Αθήνα με κύριο εκπρόσωπο τον Κωστή Παλαμά. Γι' αυτό και άργησε να γίνει αποδεκτή. Πρώτος τον παρουσίασε στην Αθήνα ο Γρ. Ξενόπουλος το 1903 μ' ένα άρθρο του στο περιοδικό Παναθήναια, αλλά η φήμη του εδραιώνεται μετά το 1920, οπότε και έχουμε το πρώτο αφιέρωμα στον Καβάφη του περ. Ποιητική Τέχνη (1924). Η οξύτατη σκέψη του ποιητή, η βαθιά αίσθηση του τραγικού και η εκλεπτυσμένη ευαισθησία του δίνουν στην ποίησή του βάθος και πολλαπλές διαστάσεις. Σήμερα ο Καβάφης θεωρείται ένας από τους κορυφαίους ποιητές, όχι μονάχα της ελληνικής, αλλά και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Συνήθως τα ποιήματα του χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: τα ιστορικά, τα φιλοσοφικά και τα ερωτικά. Ο χωρισμός αυτός είναι βέβαια σχηματικός και γίνεται με βάση το θέμα ή τον τόνο που κυριαρχεί. Από τα «ιστορικά» τα πιο πολλά αναφέρονται σε περιστατικά των ελληνιστικών κυρίως χρόνων (αλλά και των ρωμαϊκών και βυζαντινών) ή σε πλαστά περιστατικά, που ο ποιητής παρουσιάζει ως ιστορικά (ψευδοϊστορικά). Μέσα από αυτά εκφράζονται συνήθως σύγχρονες καταστάσεις. Τα «φιλοσοφικά» του είναι κυρίως ποιήματα βιοθεωρίας, όπου ο διδακτικός τόνος είναι έκφραση ζωής συνειδητά βιωμένης, ενώ στα «ερωτικά» συνυφαίνεται ο ηδονισμός με τον αισθητισμό.

- κι εφώλιασε βαθιά βαθιά μες στ' άσαρκο κορμί
 μου
 15 και τρώει κρυφά τα σπλάχνα μου, κουφοβοσκάει
 τη νιότη.
- Μπεζέρισα* να περπατώ στου κάμπου
 τα λιοβόρια.*
- Θέλω τ' αφήλου* ν' ανεβώ· ν' αράξω θέλω, αϊτέ
 μου,
 μες στην παλιά μου κατοικιά, στην πρώτη
 τη φωλιά μου,
 θέλω ν' αράξω στα βουνά, θέλω να ζάω* μ' εσένα.
- 20 Θέλω τ' ανήμερο καπρί,* τ' αρκούδι, το πλατόνι,*
 καθημερινή μου κι ακριβή να τα 'χω συντροφιά
 μου.
- Κάθε βραδούλα, κάθε αυγή, θέλω το κρύο τ' αγέρι
 να 'ρχεται από την λαγκαδιά, σαν μάνα, σαν
 αδέρφι
 να μου χαϊδεύει τα μαλλιά και τ' ανοιχτά μου
 στήθη.
- ❧
- 25 Θέλω η βρυσούλα, η ρεματιά, παλιές γλυκιές μου
 αγάπες
 να μου προσφέρουν γιατρικό τ' αθάνατα νερά
 τους.

μπεζερίζω: (λ. τουρκ.) κουράζομαι, βαριέμαι.

λιοβόρι: λίκας.

τ' αφήλου: ψηλά.

ζάω: ζω.

καπρί: αγριογούρουνο.

πλατόνι: ελάφι.

Θέλω του λόγκου τα πουλιά με τον κελαϊδισμό
τους

να με κοιμίζουν το βραδύ, να με ξυπνούν το τάχυ.*

Και θέλω να 'χω στρώμα μου να 'χω και
σκέπασμά μου

30 το καλοκαίρι τα κλαδιά και τον χειμών' τα χιόνια.

Κλωνάρια απ' αγριοπρίναρα, φουρκάλες* από
ελάτια

θέλω να στρώνω στοιβανιές* κι απάνου να
πλαγιάζω,

ν' ακούω τον ήχο της βροχής και να
γλυκοκοιμιέμαι.

☪

35 Από ημερόδεντρον,* αϊτέ, θέλω να τρώω βαλάνια,
θέλω να τρώω τυρί αλαφιού και γάλα απ' άγριο
γίδι.

Θέλω ν' ακούω τριγύρω μου πεύκα κι οξιές να
σκούζουν,

θέλω να περπατώ γκρεμούς, ραϊδιά,* ψηλά
στεφάνια,*

θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά να βλέπω.

Θέλω ν' ακούω τα νύχια σου να τα τροχάς στα
βράχια,

40 ν' ακούω την άγρια σου κραυγή, τον ίσκιο σου να
βλέπω.

το τάχυ: το πρωί.

φουρκάλα: διχαλωτό ξύλο.

στοιβανιά: σωρός από ξύλα.

ημερόδεντρο: η ήμερη βαλανιδιά.

ραϊδιά: γκρεμός.

στεφάνι: απότομη κορυφή βουνού.

Θέλω, μα δεν έχω φτερά, δεν έχω κλαπατάρια*
και τυραννιέμαι και πονώ και σβηέμαι νύχτα μέρα.
Παρακαλώ σε, σταυραϊτέ, για χαμηλώσου ολίγο
και δώσ' μου τες φτερούγες σου και πάρε με μαζί
σου,

45 πάρε με απάνου στα βουνά, τι θα με φάει
ο κάμπος!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ποιητής χρησιμοποιεί την παρομοίωση, τη συσώρευση και την αντίθεση: να τα επισημάνετε και να βρείτε ποια συναισθήματα εκφράζουν αυτά τα μέσα.
2. Με ποια άλλα μέσα εκφράζεται η ορεσίβια τραχύτητα στο ποίημα; (προτού απαντήσετε να προσέξετε την ποιότητα των ήχων).
3. Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει ο στίχος του Κρυστάλλη με το στίχο του δημοτικού τραγουδιού;

Κώστας Κρυστάλλης (1868-1894)

Ποιητής της αγροτικής και ποιμενικής ζωής. Γεννήθηκε στο Συρράκο της Ηπείρου και τελείωσε το Ελληνικό Σχολείο και το Γυμνάσιο στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων. Με αφορμή την έκδοση της συλλογής του *Αι Σκιαί τον Άδου* (1887) καταδιώχτηκε

κλαπατάρια: μεγάλα φτερά.

από τις τουρκικές αρχές των Ιωαννίνων και για να μη συλληφθεί, διέφυγε κρυφά στην Αθήνα. Στην πρωτεύουσα αντιμετωπίζοντας οικονομικές δυσκολίες αναγκάστηκε να εργαστεί πρώτα ως τυπογράφος και αργότερα ως εργάτης στην Εταιρεία Σιδηροδρόμων (Σ.Π.Α.Π.). Οι ανθυγιεινές συνθήκες ζωής και οι στερήσεις έβλαψαν γρήγορα την υγεία του. Πέθανε φυματικός σε ηλικία 26 ετών.

Επηρεασμένος από το δημοτικό τραγούδι ο Κρυστάλλης εκφράζει με την ποίηση του τη φυσιολατρική διάθεση και το αίσθημα της νοσταλγίας. Έργα του: I. Ποιήματα: Αι Σκιαί τον Άδου (1887), Ο καλόγηρος της Κλεισούρας του Μεσολογγίου (1889), Αγροτικά (1890), Ο τραγουδιστής τον βουνού και της στάνης (1893). II. Πεζά: Πεζογραφήματα (1894). Τα Άπαντα του Κρυστάλλη έχουν εκδοθεί σε δυο τόμους με επιμέλεια Μιχάλη Περάνθη.

Δε γυρεύω ξένο

Ο ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ στην ποίησή του δημιουργεί, σύμφωνα με τα διδάγματα του συμβολισμού, μια υποβλητική ατμόσφαιρα, όπου κυριαρχεί ο ελεγειακός τόνος και ένας ακαθόριστος ποιητικός ρεμβασμός με θολές και αξεκαθάριστες εικόνες, που τις ενισχύει η μουσική γοητεία του στίχου.

Δε γυρεύω ξένο, δε ρωτώ κρυφό,
δε γυρεύω χάρη·
κάτι μου έχουν πάρει, μέσ' απ' την ψυχή
κάτι μου έχουν πάρει.

ΩΩΩ

Και δεν ήταν ούτε ξωτικά,*
και δεν ήταν χέρια,
και ήταν ένα βράδυ που έπαιζαν θολά
στο γιαλό τ' αστέρια.

ΩΩΩ

Κι ήρθε ένας αέρας κι ήρθε ένας βοριάς
κι ήρθε ένα σκοτάδι –
ω αδερφή, χαμένο κάποιο μυστικό,
που θρηνούμε ομάδι,*

ΩΩΩ

μες στο κύμα ανοίγει δρόμο μυστικό,
δείχνει το φεγγάρι: –
κάτι μου έχουν πάρει, μέσ' απ' την ψυχή
κάτι μου έχουν πάρει.

ξωτικό: γενική ονομασία των φαντασμάτων (στοιχειά, νεράιδες κτλ.).

ομάδι: μαζί.

Ἦρθες

Ἦρθες· και η μέρα ήταν χλωμή
και ήταν κρύο –
ήρθες, μα με απλωμένα τα πανιά
έμενε το πλοίο.

Ἦρθες·
και τα πουλιά κάθισαν στα κλαδιά
και κελαηδούσαν,
και τα παράθυρα ήταν ανοιχτά
κι άνθη σκορπούσαν.

Ἦρθες·
αλλά τα φύλλα στα κλαδιά
ήταν μαδημένα
και ήταν τα σύννεφα σταχτιά
και κρεμασμένα.

Κι ήταν η θάλασσα χλωμή
και ήτανε κρύο·
κι όλοι κοιτάζανε χλωμοί
που με απλωμένα τα πανιά
έμενε το πλοίο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε τα στοιχεία που αναφέρονται στο εισαγωγικό σημείωμα.
2. Να επισημάνετε τις εικόνες των ποιημάτων και να βρείτε τις συναισθηματικές τους αντιστοιχίες.

Βιογραφία του ποιητή βλ. Β΄ τεύχος σ. 124.

Ο Μπαταριάς

ΟΛΑ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ του ποιήματος, και ειδικότερα ο Μπαταριάς, είναι πραγματικά. Ο Θανάσης Μπαταριάς πήγε στο Μεσολόγγι, όταν ήταν 35 χρονών και πέθανε εκεί σε βαθιά γεράματα (1917). Ο ποιητής Ρήγας Γκόλφης έχει γράψει γι' αυτόν τα εξής: «Η συντροφιά του, που αυτός ήτανε ψυχή, είχε τρία όργανα, λαούτο του Μπαταριά, βιολί του Κατσαρού και κλαρίνο του τσιγγάνου Σουλειϊμάνη. Μα πάνω απ' όλα τούτα βασίλευε και τρικύ-μιζε κι ανέβαινε σε ουρανούς από πάθος, το τραγούδι τον Μπαταριά. Η φωνή του, που έφτανε αβίαστα τις υψηλές νότες και κατρακυλούσε σκαλί σκαλί με χίλια παιχνιδίσματα, γυρίσματα και τσακίσματα ως τους χαμηλούς τόνους, έπαιρνε όλη τη χάρη και το αίσθημα, αφού πρώτα ο τραγουδιστής ερχότανε στο κέφι με κρασί. Η άφταστη επιτυχία του ήταν τα Γιαννιώτικα, τα κλέφτικα και τα ερωτικά λιανοτραγουδα». Κι ο ποιητής Κωστής Παλαμάς στην ποιητική του συλλογή Καημοί της λιμνοθάλασσας ύμνησε επίσης τον Μπαταριά.

«ένα Σαββάτο βράδυ
μια Κυριακή πρωί...»*

Ο Μπουκουβάλας ο μικρός κι ο Κλης του Τσαγκαράκη
κι ο Νίκος του Βρανά,
Σάββατο βράδυ, κάποτε, το 'ριχναν στο μεράκι,
στου Βλάχου κουτσοπίνοντας κρυφά.

ένα... πρωί: στίχος από δημοτικό τραγούδι για την Έξοδο.

Κι ως ήσανε αρχοντόπουλα κι οι τρεις, στο κέφι απάνω,
στέλναν για τα βιολιά,
και μες σε λίγο βλέπανε τον Κατσαρό τον Πάνο,
και πίσω το Θανάση Μπαταριά.
Κι αμέσως με το βιολιτζή και με το λαουτέρη,
και μ' έναν πιφιρτζή,*
για το βιλούχι* κίναγαν του Κώστα Καλιαντέρη,
που σίγουρα τον έβρισκαν εκεί.

☞

Κι ο Κώστας λαγοκοίμητος, πάντα με την ποδιά του,
τους δέχονταν ορθός,
και το τραπέζι ετοιμάζε προς τ' αρμυρίκια κάτου,
στης άπλας λιμνοθάλασσας το φως.

☞

Κι ως να στρωθεί και να σιαχτεί, και να συγκαιριστούνε
τ' άργανα, σιγαλά
τα λιανοτράγουδα άρχιζαν, τα γιαρεδάκια,* οπού 'ναι
καθώς τα προσανάμματα στη στια.

☞

Μα στο τραπέζι ως κάθουνταν, κι άνοιγεν η φωνή σου,
μεγάλε Μπαταριά!
στο τρίτο κρασοπότηρο, πουλιά του Παραδείσου
ξυπνούσανε κι αηδόνια στα κλαδιά.

☞

Και λίγο λίγο ως γύριζες μες στο τραγούδι, ω θάμα!
παλικαριές, καημούς,
Τ' αρματολίκι ανέβαζες και την αγάπη αντάμα,
στ' αστέρια, στο φεγγάρι, στους Θεούς.

πιφιρτζής: αυτός που παίζει πίφερο (είδος μικρού φλάουτου).

βιλούχι: εδώ: είδος εξοχικού κέντρου της εποχής, συνήθως ήταν χτισμένο με καλάμια.

γιαρεδάκια: (λ. τουρκ.)· τραγουδάκια, σκοποί.

Κι εκείθε, που δεν έφτανε κανένας, κι η ανάσα,
πιάνονταν ως κι αυτή,
κι εκείθε αλέγρα* παίζοντας σκαλί σκαλί τα μπάσα,
κατέβαινε η γαλιάντρα* σου η φωνή.

☞

Κι όπως ετύχαινε συχνά σε τέτοια γλέντια να 'ναι
καλοκαιριού χαρά,
και ο κόσμος έξω, τα νερά και οι κάμπτοι να ευωδάνε
κι όλα μαζί να σπρώχνουν δυνατά,

☞

και την πιο λίγο ανάθαρρη,* παρέκει να πατήσει,
ν' ακούσει και να δει, –
δεν έμεινε εικοσόχρονη που να μην ξεπορτίσει,
και χήρα νια στο δρόμο να μη βγει.

☞

Κι όσες ακόμα, οι άπλερες* δε βόλιε* να φτερίσουν*
σε μάντρες και σε αυλές,
τα κοχυλάκια αυτάκια τους στύλωναν να γρικήσουν,
τα μάτια τους να ρίξουν σαϊτίες.

☞

Και τα τραγούδια, αέρηδες δροσιάς μαζί και λαύρας,
– ο δόλιος ο σεβντάς! *
πότε τις φλόγες έφερναν και πότε μιας ανάβρας
το ράντισμα στα φύλλα της καρδιάς.

αλέγρα: γοργά.

γαλιάντρα φωνή: φωνή που γοητεύει.

ανάθαρρος: θαρρετός.

άπλερος: αυτός που ακόμα δεν έχει τελείως διαπλαστεί.

δε βόλιε: (διαφορετικός τύπος παρατατικού του βολεύω)· δε μπορούσαν.

φτερίζω: πετώ.

σεβντάς: (τουρκ. λέξη)· ο έρωτας, η αγάπη.

Μα εκεί που πέλαγο η φωνή σάλευε πια τα φρένα,
κι ο πλανταγμένος* νους,
πού πήγαινε, δεν ήξερε, με τα φτερά χαμένα,
σ' αναθυμιές και πόθους ωκεανούς,

☪

καθώς η νύχτα εθάμπιζε, και της αυγής η χάρη
σπίθιζ' αντικρινά,
ξάμωνε* ο Μπαταριάς με μιας και πέταε το δοξάρι,
με το στερνό του βόγκο στα νερά.

☪

Και ασηκωμένος γνεύοντας να ετοιμαστούν και οι άλλοι
και σκύβοντας στους τρεις
νιόβγαλτους καλεστάδες του, που 'χανε το κεφάλι
γεμάτο από καπνούς αποβραδής

☪

τους έλεγε, ξενέρωτος,* πως δεν ήταν η τάξη,*
πρωί και Κυριακή,
να δουν παιδιά που τα 'χανε μη βρέξει και μη στάξει,
μπλεγμένα στα βιολιά και στο κρασί.

☪

Κι ενώ τους έλεγεν αυτά, κι οι γύρω παρωρίτες,*
σα σ' υπνοφαντασιά,

πλανταγμένος: αυτός που πάει να σκάσει (να πλαντάξει) από πάθος.

ξάμωνε με μιας: ορμούσε, σηκωνόταν απότομα.

ξενέρωτος: ξεμέθυστος.

δεν ήταν η τάξη: δεν ήταν σωστό, δεν ταίριαζε.

παρωρίτης: ο ξενύχτης (αυτός που μένει πέρα από την κανονική ώρα έξω από το σπίτι του).

παίρναν το δρόμο του γιαλού, οι απανωπαζαρίτες,*
κι οι κάτω* τα ντερσέκια* τα στενά,
☞
μέσα στ' ανάφλογο το φως, άρχιζαν κι οι καμπάνες,
που φάνταζαν χρυσές,
και τα κορίτσια εμπαίνανε να κοιμηθούν κι οι μάνες
ξαλλάζανε* να παν στις εκκλησιές...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Βασικά στοιχεία του ποιήματος είναι η αφηγηματικότητα κι ο έντονα μουσικός (τραγουδιστός) τόνος. Με βάση αυτή την παρατήρηση ν' απα-ντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Σε ποιες θεματικές ενότητες μπορεί να διαιρεθεί το ποίημα;
2. Ποιος ο ρόλος της κάθε θεματικής ενότητας; Τι το ιδιαίτερο παρουσιάζει η καθεμιά;
3. Ποιος είναι ο γραμματικός χρόνος του ποιήματος; Τι συνέπεια έχει αυτό στην αναπαράσταση των διαδραματιζομένων;

απανωπαζαρίτης: αυτός που μένει στην περιοχή που ήταν το πάνω παζάρι.

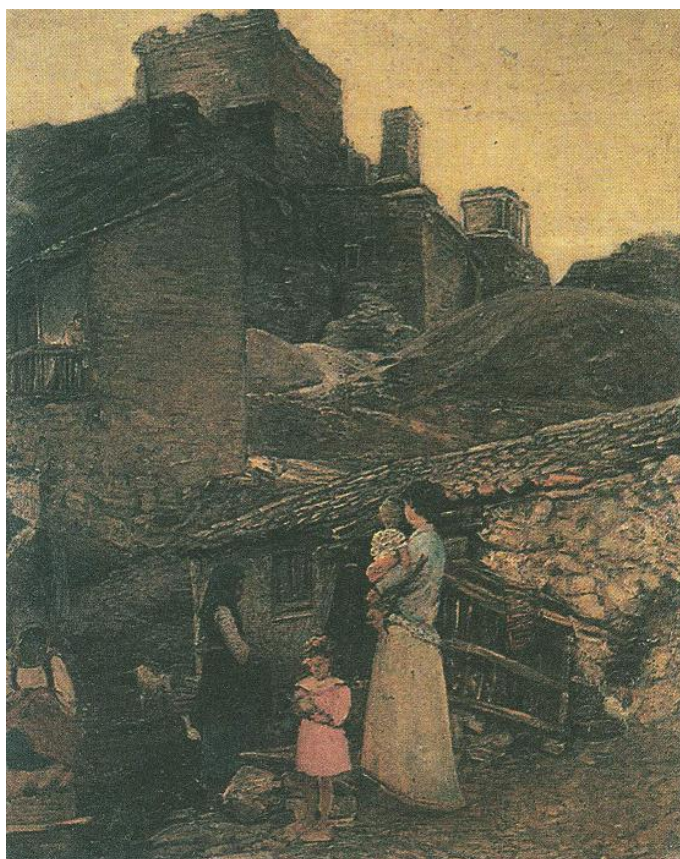
κι οι κάτω: εννοεί οι κατωπαζαρίτες.

ντερσέκι: (τουρκ. λέξη)· γωνιά του δρόμου.

ξαλλάζω: βγάζω τα καθημερινά ρούχα και φορώ τα γιορτινά.

4. Συμφωνείτε με την άποψη ότι τα δυο βασικά στοιχεία του ποιήματος είναι η αφηγηματικότητα κι ο τραγουδιστικός τόνος;
5. Τι παρακίνησε το Μαλακάση ν' αναστήσει με το ποίημα τη μορφή του Μπαταριά;
6. Ποια εικόνα σχηματίζετε εσείς για τους απλούς ανθρώπους της επαρχίας εκείνης της εποχής;

Νικόλαος Ξυδιάς
(1828-1909),
Τ' Αναφιώτικα, Εθνική
Πινακοθήκη

Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943)

Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά. Για πολλά χρόνια υπηρέτησε ως διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Βουλής. Εμφανίστηκε στα Ελληνικά Γράμματα με ανανεωτική διάθεση. Βασικά χαρακτηριστικά της

ποίησής του, που τη διαποτίζει μια απαισιόδοξη διάθεση, είναι η στιχουργική επιδεξιότητα και η μουσική αίσθηση. Πιο ρωμαλέα γίνεται η ποίηση του, όταν εμπνέεται από το Μεσολόγγι. Στα ποιήματα αυτά κυριαρχεί η νοσταλγία και το όραμα ενός κόσμου που έχει χαθεί. Γι' αυτό, αν και πολλά από τα πρόσωπα που παρουσιάζονται, όπως ο Τάκης Πλούμας κι ο Μπαταριάς, είναι μορφές ατομικές, εντούτοις ξεχωρίζουν κι εκφράζουν το ήθος και τον τρόπο ζωής του ελληνικού λαού κατά την πρώτη περίοδο μετά την επανάσταση του 1821. Ο αφηγηματικός τόνος, που κυριαρχεί στα ποιήματα αυτά, θυμίζει το δημοτικό τραγούδι. Κι όπως έχει γραφτεί, ο ποιητής είχε την τόλμη να βάλει στην ποίηση του πράγματα και ανθρώπους με τα ονόματά τους, που ήταν αντιποιοητικά, αλλά εναρμονίστηκαν μέσα στον επικό και αφηγηματικό τόνο του κάθε ποιήματος. Το έργο του: α) Ποίηση: Συντρίμμα (1898), Ώρες (1908), Πεπρωμένα (1909), Ασφόδελοι (1918), Ο Μπαταριάς (1919), Ο Μπαταριάς - Τάκης Πλούμας - Μπάουρον (1920· περιέχονται στη συλλογή Συντρίμματα, β' έκδοση), Αντίφωνα (1931), Το ερωτικό (1939), Τα Μεσολογγίτικα (1946· εκλογή από τις συλλογές Συντρίμματα, α' και β' έκδοση, Ασφόδελοι, α' και β' έκδοση, Αντίφωνα) β) Μεταφράσεις: Στροφές του Ζαν Μορεάς.

Εστιάδες

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ είναι το τρίτο στη σειρά Ελεγεία και κλείνει τη μοναδική συλλογή του Γρυπάρη Σκαραβαίοι και Τερρακότες. Σ' αυτό ο ποιητής εκμεταλλεύεται τη ρωμαϊκή παράδοση για το αμάρτημα των Εστιάδων που από αβουλία άφησαν και έσβησε η ιερή φλόγα, την οποία τάχτηκαν να κρατούν άσβηστη στο βωμό της θεάς.

Βαθιά άκραχτα* μεσάνυχτα, τρισκότεινοι ουρανοί
πάν' απ' την πολιτεία την κοιμισμένη·
κι άξαφνα σέρνει του Κακού το Πνεύμα μια φωνή,
τρόμου φωνή – κι όλοι πετιούνται αλαλιασμένοι.*

ΩΣΩ

«Έσβησε η άσβηστη φωτιά!» κι όλοι δρομούν φορά*
τυφλοί μέσα στη νύχτα να προφτάσουν,
όχι μ' ελπίδα πως μπορεί να 'ν ψεύτρα η συμφορά,
παρά να δουν τα μάτια τους και τη χορτάσουν.

ΩΣΩ

Θαρρείς νεκροί κι απάριασαν* τα μνήματ' αραχνά,*
συγκαιρα ορθοί για τη στερνή την κρίση,
κι ενώ οι ανέγνωμοι σπαρνούν* μες σε κακό βραχνά,
μην τύχει τρέμουνε κανείς και τους ξυπνήσει.

άκραχτος: σιωπηλός, που δεν έχει κράξει (λαλήσει) ο πετεινός.

αλαλιασμένος: ξέφρενος, αναστατωμένος.

δρομώ φορά: τρέχω ορμητικά.

απαριάζω: αφήνω, παρατώ.

αραχνός: αραχνιασμένος.

σπαρνών: σπαράζω, αναταράζομαι από φόβο.

Μ' ένα πνιχτό μονόχρωτο αναφιλητό σκυφοί
προς της Εστίας το Ναό τραβούνε,
και μπρος στην Πύλη διάπλατα τη χάλκινη ανοιχτή
ένα τα μύρια γίνονται μάτια να ιδούνε.

ΩΩΩ

Και βλέπουν: με της γνώριμης αρχαίας των αρετής
το σχήμα τ' ανωφέλευτο ντυμένες,
στον προδομένο το Βωμόν εμπρός γονυπετείς
τις Εστιάδες,* τις σεμνές, μα κολασμένες.

ΩΩΩ

Το κρίμα τους εστάθηκε μια άβουλη αναμελιά
κι αραθυμιά* –σαν της δικής μας νιότης!
μα η Άγια Φωτιά, μια πόσβησε, δεν την ανάβει πλια
ανθρωπινό προσάναμμα ή πυροδότης.

ΩΩΩ

Κι όσο κι αν με τις φούχτες των σκορπίζουν στα μαλλιά
με συντριβή και με ταπεινοσύνη,
του κάκου! στη χλια χόβολη και μες στη στάχτη πλια
σπίθας ιδέα ούδ' έλπιση δεν έχει μείνει.

ΩΩΩ

Κι είναι γραμμένη του χαμού η Πολιτεία· εχτός
αν, πρι ο καινούριος ο ήλιος ανατείλει,
κάμει το θάμα του ο ουρανός, και στ' άωρα της νυχτός
μακρόθυμος τον κεραυνό του κάτω στείλει.

Εστιάδες: ιέρειες στο ναό της Εστίας στην αρχαία Ρώμη. Ανήκαν σε ευυπόληπτες οικογένειες της Ρώμης. Μπαίνοντας στην υπηρεσία της θεάς αναλάμβαναν την υποχρέωση να μείνουν αγνές σε όλη τους τη ζωή και να φυλάγουν να μη σβήσει η ιερή φωτιά στο ναό. Αν παραμελούσαν το χρέος τους, τις έθαβαν ζωντανές, γιατί πίστευαν ότι το σβήσιμο της φωτιάς προμηνούσε συμφορές για την πόλη.
αραθυμιά: αδράνεια, αβουλία.

Κι αν είν' και πέσει απάνω τους, ας πέσει! όπως ζητά το δίκιο κι οι Παρθένες το ζητούνε, που ιδού τις με τα χέρια τους στα ουράνια σηκωτά και την ψυχή στα μάτια τους τον προσκαλούνε.

.....
Τάχα το θάμα κι έγινε; Πες μου το να σ' το πω, γνώμη άβουλη, γνώμη άδικη μιας νιότης σαν τη δικιά μας, πόσβησεν έτσι χωρίς σκοπό κι ακόμα ζει και ζένεται* – με το σκοπό της!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Παρατηρήστε αυτά που συμβαίνουν έξω από το ναό και προσπαθήστε να συνδέσετε (α) το σκηνικό που προοιωνίζεται τη συμφορά και (β) την ψυχολογία του πλήθους και τις αντιδράσεις του απέναντι στη συμφορά.
2. Ποια είναι η σκηνή που διαδραματίζεται στο ναό; Πώς συμπεριφέρονται οι Εστιάδες μετά το αμάρτημα της «ανεμελιάς» και πώς εξηγείτε τη συμπεριφορά τους;
3. Ποιος υπαινιγμός στην ενότητα αυτή ευρύνει το νόημα του μύθου και τον κάνει σύμβολο; Ποια είναι τα βαθύτερα περιεχόμενα που δίνει ο ποιητής στο σύμβολο;
4. Ποιο θαύμα περιμένει ο ποιητής και τι ελπίζει από αυτό;

Μάλλε τὸν πᾶντο τὸ νερὸ
βουβὸς σὰ δόντια σὰ νάχελθε,
χύνε εἴτε χιθὼς τὸ νερὸ
μὲς σὸ τρεχὸ ἡρασί εἴτε μίθως.

Ὁ τᾶν ἡ αὐτὸ μιὰν ὁμορφίαν
καὶ τρεὶ νὰ γύρη ἀνώμα ὁ χρόνος,
ἔχει ὁ Θεὸς, τὰ ἴδια μαρφίς
θινὲς μὲς τᾶν ὁ νέας ὁ πᾶνας.

Ἐριζε, Μοῖρα τὴ Μοῖρῶ,
ἐοὺ πᾶν ἡ νῆστιε καὶ ξεγνῆστιε.
- χύνε εἴτε χιθὼς τὸ νερὸ
μὲς σὸ τρεχὸ ἡρασί εἴτε μίθως!

ζένομαι: βράζω.

Ιωάννης Γρυπάρης (1871-1942)

Γεννήθηκε στη Σίφνο, αλλά μεγάλωσε και μορφώθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση και μελέτησε τη νεότερη λογοτεχνία στην Ιταλία, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Διορίστηκε το 1923 διευθυντής στο Υπουργείο Παιδείας (στη διεύθυνση Τμήματος Γραμμάτων και Τεχνών) και αργότερα (1931) στο Εθνικό Θέατρο της Ελλάδος. Τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων. Ο Γρυπάρης συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πιο αξιόλογους ποιητές μας. Έχει αφομοιώσει τα διδάγματα όλων των λογοτεχνικών ρευμάτων της εποχής του (παρνασσισμού, νεοκλασικισμού, συμβολισμού) και δημιούργησε τη δική του ιδιότυπη ποίηση. Κύρια χαρακτηριστικά της ποίησης του είναι η άψογη τεχνική και η πλαστική επεξεργασία του στίχου (σύμφωνα με τις απαιτήσεις του παρνασσισμού), αλλά και η μουσικότητα και η υποβλητικότητα (σύμφωνα με τις αρχές του συμβολισμού). Παρ' όλη την επίδοσή του στη δημιουργική ποίηση, γρήγορα την εγκατέλειψε και αφιερώθηκε στη μετάφραση των τραγικών της αρχαιότητας. Έργα του: Ποίηση: Σκαραβαίοι και Τερακότες, 1919. Μεταφράσεις: Αισχύλου τραγωδίες, Σοφοκλή τραγωδίες, Πλάτωνα: Πολιτεία, Ενθύδημος κ.ά.

Το θέατρο

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή του Πορφύρα Σκιές (1920) και εντάσσεται στο κλίμα του συμβολισμού.

Δεν ξέρω πώς να σου το ειπώ. Μα ο δρόμος, χθες
το βράδυ,
μες στη σταχτιά τη συννεφιά σα θέατρο είχε γίνει.
Μόλις φαινόταν η σκηνή στ' ανάριο το σκοτάδι
και σα σκιές φαινότανε μακριά μου οι θεατρίνοι.

☞

Τα σπίτια πέρα κι οι αυλές και τα κλωνάρια αντάμα
έλεγες κι ήταν σκηνικά παλιά και ξεβαμμένα,
κι εκείνοι έβγαιναν κι έπαιζαν τ' αλλόκοτο τους δράμα,
κι άκουγες βόγκους κι άκουγες και γέλια ευτυχισμένα.

☞

Εγώ δεν ξέρω. Εβγαίνανε κι εσμίγαν κι επαγαίναν
κι ήτανε μια παράσταση και θλιβερή κι ωραία.
Κι έβγαινε, Θε μου! κι η νυχτιά, καθώς επαρασταίναν,
έβγαινε, Θε μου, κι έριχνε τη μαύρη της αυλαία.

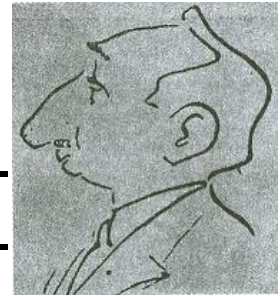
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ποιητής βλέπει μια εξωτερική πραγματικότητα αλλά η ψυχική του διάθεση τη μεταμορφώνει και μεταμορφώνοντας την της δίνει συμβολικές προεκτάσεις. Να βρείτε α) Ποια είναι τα πραγματικά στοιχεία, β) Ποια είναι η εντύπωση του ποιητή γι' αυτά, πώς τα βλέπει

δηλαδή και πώς τα μεταμορφώνει ο ποιητής, γ)
Ποια είναι η συμβολική προέκταση. Να στηρίξετε
την απάντησή σας στη βασική παρομοίωση και
στις επιμέρους παρομοιώσεις και μεταφορικές
εκφράσεις.

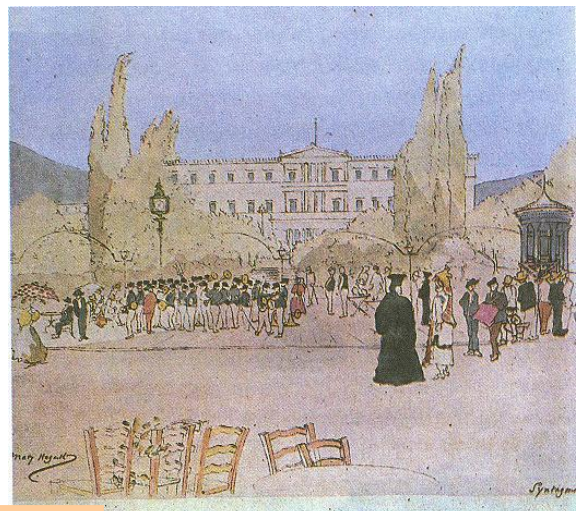
2. Η ποίηση του Πορφύρα διακρίνεται για τη μελαγχολική της διάθεση. Επαληθεύεται στο συγκεκριμένο ποίημα ο χαρακτηρισμός;
3. Κύρια χαρακτηριστικά του συμβολισμού στην ποίηση είναι: α) η μουσικότητα, β) η υποβλητική ατμόσφαιρα, γ) η σύνδεση των πραγμάτων με τις ψυχικές καταστάσεις. Υπάρχουν αυτά τα γνωρίσματα στο ποίημα;

Λάμπρος Πορφύρας (1879-1932)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημητρίου Σύψωμου που γεννήθηκε στη Χίο και πέθανε στον Πειραιά, όπου έζησε το μεγαλύτερο μέρος της απλής κι αθόρυβης ζωής του. Η ποίησή του διακρίνεται για τη μελαγχολική διάθεση, το χαμηλό τόνο και την υποβλητική της ατμόσφαιρα. Μοναδική ποιητική συλλογή που δημοσίευσε όσο ζούσε είναι οι Σκιές (1920). Η δεύτερη συλλογή του με τίτλο Μουσικές Φωνές κυκλοφόρησε μετά το θάνατό του.

Mary Hogarth
(1861-1935),
Η Πλατεία Συντάγματος
(π. 1897)

Άγραφον

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ στηρίζεται σε μια απόκρυφη ευαγγελική παράδοση (Άγραφον) για τον Ιησού και τους μαθητές του. Γράφτηκε στις ζοφερές μέρες της Γερμανικής Κατοχής.

Επροχωρούσαν έξω από τα τείχη
της Σιών ο Ιησούς και οι μαθητές Του,
σαν, λίγο ακόμα πριν να γείρει ο ήλιος,
ζυγώσανε αναπάντεχα στον τόπο
5 που η πόλη έριχνε χρόνια τα σκουπίδια,
καμένα αρρώστων στρώματα, αποφόρια,
σπασμένα αγγεία, απορρίμματα, ξεσκλίδια...

☪☪☪

Κι εκεί, στον πιο ψηλό σωρόν απάνω,
πρησμένο, με τα σκέλια γυρισμένα
10 στον ουρανό, ενός σκύλου το ψοφίμι,
που –ως ξαφνικά ακούοντας, τα κοράκια
που το σκεπάζαν, πάτημα, το αφήκαν–
για τέτοια οσμήν ανάδωκεν, οπού όλοι
σα μ' ένα βήμα οι μαθητές, κρατώντας
15 στη φούχτα τους την πνοή, πισωδρομήσαν...

☪☪☪

Μα ο Ιησούς, μονάχος προχωρώντας
προς το σωρό γαλήνια, κοντοστάθη
και το ψοφίμι εκοίταζε· έτσι, πόνας
δεν εκρατήθη μαθητής και Του 'πεν
20 από μακρά: «Ραββί, δε νιώθεις τάχα
τη φοβερήν οσμή και στέκεσ' έτσι;»

Κι Αυτός, χωρίς να στρέψει το κεφάλι
απ' το σημείο που κοίταζε, αποκρίθη:
25 «Τη φοβερήν οσμὴν, εκείνος πόχει
καθάρια ανάσα, και στη χώρα μέσα
την ανασαίνει, ὅθ' ἤρθαμε... Μα, τώρα
αυτό που βγαίνει απ' τη φτορά θαυμάζω
με την ψυχὴ μου ολάκερη... Κοιτάχτε
30 πῶς λάμπουνε τα δόντια αυτού του σκύλου
στον ἥλιο· ως το χαλάζι, ωσάν το κρίνο,
πέρα απ' τη σάψη, υπόσκεση μεγάλη,
αντιφεγγιά του Αἰώνιου, μα κι ἀκόμα
σκληρὴ του Δίκαιου αστραπή κι ἐλπίδα!»

Ⲙⲟⲩ

35 Ἐτοσ' εἶπ' Εκείνος· κι εἶτε νιώσαν ἢ ὄχι
τα λόγια τούτα οἱ μαθητές, ἀντάμα,
σαν ἐκινήθη, ἀκλούθησαν και πάλι
το σιωπηλό Του δρόμο...

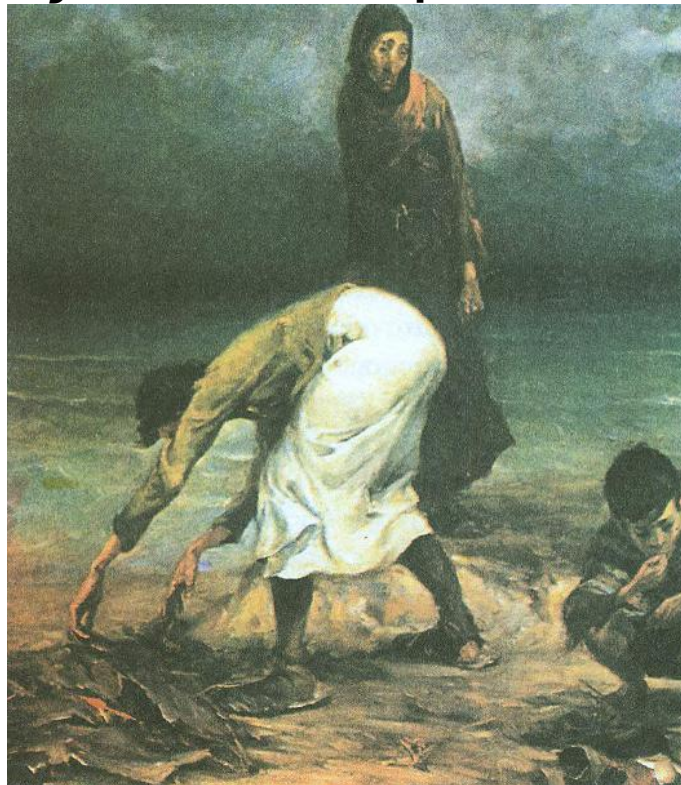
Και να τώρα,

βέβαια στερνός, το νου μου πῶς σ' ἐκείνα,
Κύριε, τα λόγια Σου γυρίζω, κι ὅλος
40 μια σκέψη στέκομαι μπροστά Σου: Αἱ... δώσε,
δώσ' και σ' ἐμένα, Κύριε, ἐνώ βαδίζω
ολοένα ως ἔξω απ' της Σιών την πόλη,
κι ἀπό τη μια της γης στην ἄλλη ἄκρη
ὅλα εἶναι ρεῖπια, κι ὅλα εἶναι σκουπίδια,
45 κι ὅλα εἶναι πτώματα ἄθαφτα που πνίγουν
τη θεία πηγή τ' ανασασμού, ἢ στη χώρα
εἶτ' ἔξω ἀπό τη χώρα· Κύριε, δώσ' μου,
μες στη φριχτὴν οσμὴν οπού διαβαίνω,
για μια στιγμή την ἅγια Σου γαλήνη,
50 να σταματήσω ἀτάραχος στη μέση
απ' τα ψοφίμια, και ν' ἀδράξω κάπου
και στη δική μου τη ματιάν ἐν' ἄσπρο
σημάδι, ως το χαλάζι, ωσάν το κρίνο·

55 κάτι να λάμψει ξάφνου και βαθιά μου,
έξω απ' τη σάψη, πέρα από τη σάψη
του κόσμου, ωσάν τα δόντια αυτού του σκύλου,
που, ω Κύριε, βλέποντάς τα εκείό το δείλι,
τα 'χες θαμάσει, υπόσκεση μεγάλη,
60 αντιφεγγιά του Αιώνιου, μα κι αντάμα
σκληρή του Δίκαιου αστραπή κι ελπίδα!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να χωρίσετε το ποίημα σε ενότητες, να επισημάνετε τα χαρακτηριστικά της καθεμιάς και να τις παραλληλίσετε.
2. Πού σταματάει η αφήγηση και πού αρχίζει η έκθεση της σύγχρονης πραγματικότητας;
3. Να διερευνήσετε αν πίσω από τη δραματική επίκληση του ποιητή υπάρχει και κάποιο μήνυμα αισιοδοξίας και από πού προκύπτει αυτό;

Αλέξανδρος Αλεξανδράκης (1913-1968), Πείνα

Πνευματικό εμβατήριο (απόσπασμα)

Το ποίημα είναι γραμμένο το 1945, τότε που η χώρα μας μόλις είχε βγει από τη δοκιμασία του πολέμου και της κατοχής. Ο λόγος του ποιητή, έκφραση της μεγάλης έγνοιας του για τη μοίρα του τόπου και του λαού, αποτελεί σάλπισμα αγωνιστικό για την ανόρθωση της Ελλάδας.

«Ομπρός· βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω
απ' την Ελλάδα·
ομπρός, βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω
από τον κόσμο!

Τι, ιδέτε εκόλλησεν η ρόδα του βαθιά στη λάσπη,
κι α, ιδέτε, χώθηκε τ' αξόνι του βαθιά μες στο αίμα!
5 Ομπρός, παιδιά, και δε βολεί μονάχος του ν' ανέβει
ο ήλιος·
σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε
απ' το γαίμα.
Δέστε, ακουμπάμε απάνω του ομοαίματοι αδερφοί
του!

Ομπρός, αδέρφια, και μας έζωσε με τη φωτιά του
10 ομπρός, ομπρός, κι η φλόγα του μας τύλιξε,
αδερφοί μου!

☪

Ομπρός, οι δημιουργοί!... Την αχθοφόρα* ορμή Σας
στυλώστε με κεφάλια και με πόδια, μη βουλιάξει
ο ήλιος!
Βοηθάτε με κι εμένα, αδερφοί, να μη βουλιάξω
αντάμα...

Τι πια είν' απάνω μου και μέσα μου και γύρα,

αχθοφόρος: αυτός που «φέρει άχθος», που κουβαλάει φορτίο.

15 τι πια γυρίζω σ' έναν άγιον ίλιγγο μαζί του!...

Χίλια καπούλια ταύροι τού κρατάν τη βάση·
δικέφαλος αϊτός, κι απάνω μου τινάζει
τις φτερούγες του και βογγάει ο σάλαγός του
στην κεφαλή μου πλάι και μέσα στην ψυχή μου,

20 και το μακρά και το σιμά για με πια είν' ένα!...

Πρωτάκουστες, βαριές με ζώνουν Αρμονίες!

Ομπρός, σύντροφοι,
βοηθάτε να σκωθεί, να γίνει ο ήλιος Πνέμα!

Σιμώνει ο νέος ο Λόγος π' όλα θα τα βάψει
στη νέα του φλόγα, νου και σώμα, ατόφιο ατσάλι...

25 Η γη μας αρκετά λιπάστηκε από σάρκα

ανθρώπου...

Παχιά και καρπερά, να μην αφήσουμε τα χώματά

μας

να ξεραθούν απ' το βαθύ τούτο λουτρό του αιμάτου,
πιο πλούσιο, πιο βαθύ κι απ' όποιο πρωτοβρόχι!

Αύριο να βγει ο καθένας μας με δώδεκα ζευγάρια

βόδια

30 τη γην αυτή να οργώσει την αιματοποτισμένη...

Ν' ανθίσει η δάφνη απάνω της και δέντρο ζωής

να γενέι,

και η Άμπελος μας ν' απλωθεί ως στα πέρατα

της Οικουμένης...

Ομπρός, παιδιά, και δε βολεύει μονάχος του ν' ανέβει
ο ήλιος...

Σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε

απ' τη λάσπη·

35 σπρώχτε με στήθος και με γόνα, να τον βγάλουμε

απ' το γαίμα·

σπρώχτε με χέρια και κεφάλια, για ν' αστράψει

ο ήλιος Πνέμα!»

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος σ' αυτό το απόσπασμα;**
- 2. Κεντρικό θέμα του ποιήματος είναι ο ήλιος. Με ποιες διαφορετικές εικόνες τον παρασταίνει ο ποιητής και ποιος είναι κάθε φορά ο συμβολισμός τους;**
- 3. Να σχολιάσετε το στίχο «Η γη μας αρκετά λιπάστηκε από σάρκα ανθρώπου». Έχοντας υπόψη και τους στίχους που ακολουθούν να αναπτύξετε το θέμα που παρουσιάζει εδώ ο ποιητής.**

Δείπνος

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στην πρώτη ποιητική σύνθεση του Σικελιανού, στις Ραψωδίες του Ιονίου που αποτελούν μαζί με τον Αλαφροΐσκιωτο τον πρώτο τόμο των Απάντων του. Και οι δύο αυτές συνθέσεις έχουν την ίδια ποιητική διάθεση. Στον Αλαφροΐσκιωτο αντικρίζεται η Φύση με μια καθαρότητα και ευαισθησία παρθενική. Η επικοινωνία με τη φύση είναι άμεση, όπως άμεση και αμοιβαία παρασταίνεται και η σχέση ανάμεσα στη φύση και στον ποιητή. Για τον Αλαφροΐσκιωτο ο Σικελιανός γράφει ανάμεσα στα άλλα και τα εξής: «από παιδί προσπέφτοντας αυθόρμητος ικέτης μπρος στη Φύση, δεν μετάφερα ποτέ μαζί μου ούτε μια σκέψη, ούτε μια λέξη μαθημένου *a priori** απέναντι της, που να μπορεί να σταθεί ωςάν εμπόδιο κι ως σκιά στη μεταξύ μας λαγαρή επικοινωνία... Μια σιωπηρή κατάσταση λεπτής και ευλαβικής αισθαντικότητας και καλοσύνης ως το βάθος δεχτικής—... τέτοια ήταν η πρωταρχική μου διάθεση μπροστά στη Φύση... Ο Αλαφροΐσκιωτος, λοιπόν, γραμμένος σε ηλικία είκοσι χρόνων, είναι η πρώτη κοσμική μου προέκταση μες στην ψυχή της Φύσης...» Πρέπει να προσέξουμε στο λυρικό αυτό ποίημα τη λυτρωτική επίδραση που ασκεί, στην ψυχική διάθεση του ανθρώπου, η γαληνεμένη φύση και γενικότερα τον τόνο της γαλήνης και της ηρεμίας που κυριαρχεί.

a priori: όρος φιλοσ., εκ των προτέρων, προτού δηλαδή γνωρίσουμε κάτι με τις αισθήσεις μας.

Στο δώμα, απάνω στο βουνόν, έτοιμος είν’
ο δείπνος.
Γλυκό είναι του λαδιού το φως σαν το γλυκό
καρπό του,
θροφή στα μάτια, με γλαυκή στο χάλκωμα
τη ρίζα...

Σα γαληνός* αστερισμός στο σπίτι ο
λυχνοστάτης.*

5 Και το τραπέζι με λινόν ευωδισμένο εστρώθη,
απάνω του οι χλωροί καρποί, απάνω κι
η κερήθρα,
κι η ελιά γλυκιά στα στόματα, καθώς το φως
στα μάτια.

Και η ανυφάντρα εδείπναγε, και η νια
μοιρολογήτρα,
10 γυναίκες γλυκομέτωπες, η Λυγιά δίπλα εδείπνα,
που τη φλογέρα απίθωσε στον αργαλιόν απάνω,
και η Γλαυκή, μεγαλόφωτη γυναίκα, αναπαμένα
στο μέτωπο της τα μαλλιά που ’χε σε δυο
φτερούγες
χρυσές και πόφεγγε ήσυχα το μέγα μέτωπό της.

ωρω

Κι ήσυχη εσπέρα εφώταγε μες στα βαθιά μας
φρένα,
15 στα παραθύρια τ’ ανοιχτά βαθιάν Ολυμπία νύχτα,
με τα βουνά σαν τον αχνόν απ’ το λειψό φεγγάρι,
με τ’ άστρα πόπιναν το φως στης ηρεμίας το λάδι.
Θροφή στα μάτια, σαν η ελιά στο στόμα,
ο λυχνοστάτης
βαθιά ’φέγγε τα φρένα μας με την Ολύμπια νύχτα.
20 Το λάδι έφεγγε μέσα μας, βαθιά, την καλοσύνη,

γαληνός: γαλήνιος, ήρεμος.

λυχνοστάτης: λύχνος, λυχνάρι.

Ιερά οδός

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ γράφτηκε το 1935 και είναι από τα πιο σημαντικά του ποιητή. Δεν πρόκειται μόνο για ένα ανθρωπιστικό θέμα, για την απολύτρωση δηλαδή του ανθρώπου από την καταπίεση και τον πόνο. Στο υποβλητικό ακόμη τότε σκηνικό της Ιεράς Οδού, του δρόμου που οδηγούσε από την Αθήνα στην Ελευσίνα και που ακολουθούσαν οι αρχαίες πομπές των Ελευσίνιων μυστηρίων, ο ποιητής, μέσα από το «συμβολικό δρώμενο» που βλέπει και περιγράφει, αναπαρασταίνει κατάστάσεις ανάλογες με αυτές που ζούσαν οι μνημένοι στα Ελευσίνια μυστήρια. Μας δίνει δηλαδή την εικόνα του ξεπεσμού και της υποδούλωσης που οδήγησε τον άνθρωπο η αφροσύνη του να αλυσοδέσει και να υποτάξει τη Μάνα-Γη, σύμβολο της μητρότητας και της αγάπης, για να οραματιστεί τελικά τη μέρα της σωτηρίας και της λύτρωσης, όταν η ψυχή του ανθρώπου θα συμφιλιωθεί απόλυτα και θα ταυτιστεί με τους αιώνιους νόμους της ζωής και με τη φύση. Παρήγορο μήνυμα ανάστασης και θριάμβου της ζωής.

Από τη νέα πληγή που μ' άνοιξεν η μοίρα
έμπαιν' ο ήλιος θαρρούσα στην καρδιά μου
με τόση ορμή, καθώς βασίλευε, όπως
από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
5 το κύμα σε καράβι π' ολοένα
βουλιάζει... Γιατί εκείνο πια το δείλι,
σαν άρρωστος, καιρό, που πρωτοβγαίνει
ν' αρμέξει ζωή απ' τον έξω κόσμο, ήμουν
περπατητής μοναχικός στο δρόμο
10 που ξεκινά από την Αθήνα κι έχει

σημάδι του ιερό την Ελευσίνα.*

Τι ήταν για μένα αυτός ο δρόμος πάντα
σα δρόμος της Ψυχής*... Φανερωμένος
μεγάλος ποταμός, κυλούσε εδώθε

15 αργά συρμένα από τα βόδια αμάξια,
γεμάτα αθεμωνιές ή ξύλα, κι άλλα
αμάξια, γοργά που προσπερνούσαν,
με τους ανθρώπους μέσα τους σαν ίσκιους...

20 Μα παραπέρα, σα να χάθη ο κόσμος
κι έμειν' η φύση μόνη, ώρα κι ώρα
μια ησυχία βασίλεψε... Κι η πέτρα,
π' αντίκρισα σε μια άκρη ριζωμένη,
θρονί μου φάνη μοιραμένο μου ήταν

25 απ' τους αιώνες. Κι έπλεξα τα χέρια,
σαν κάθισα, στα γόνατα, ξεχνώντας
αν κίνησα τη μέρα αυτή ή αν πήρα
αιώνες πίσω αυτό τον ίδιο δρόμο...

Ελευσίνα: παραλιακή πόλη της Αττικής, σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο στην αρχαιότητα. Εκεί τελούνταν τα Ελευσίνια μυστήρια, μυστικές εορτές προς τιμήν της Δήμητρας που αρχικά απέβλεπαν στην καρποφορία του σιταριού. Η ιστορία όμως του σιταριού που κατά τη σπορά σκεπάζεται με χώμα για να βλαστήσει αργότερα πλούσιο στάχυ, έγινε το σύμβολο του θανάτου και της ζωής. Έτσι τα Ελευσίνια μυστήρια έγιναν μια παρήγορη αποκάλυψη σχετικά με τη μεταθανάτια μοίρα του ανθρώπου. Τις εορτές παρακολουθούσαν μόνο οι μνημένοι, οι οποίοι όμως δεν είχαν δικαίωμα να αποκαλύπτουν τίποτε.

δρόμος της Ψυχής: ο ποιητής εννοεί ότι αυτός ο δρόμος τον οδηγούσε στα άδυτα της ψυχής του, ήταν δηλαδή μια ώθηση για στοχασμό και περισυλλογή.

Μα να· στην ησυχία αυτή απ' το γύρο
τον κοντινό προβάλανε τρεις ίσκιοι.
30 Ένας Ατσιγγανος αγνάντια έρχονταν,
και πίσωθέ του ακλούθαν, μ' αλυσίδες
συρμένες, δυο αργοβάδιστες αρκούδες.

ωξω

Και να· ως σε λίγο ζύγωσαν μπροστά μου
και μ' είδε ο Γύφτος, πριν καλά προφτάσω
35 να τον κοιτάξω, τράβηξε απ' τον ώμο
το ντέφι και, χτυπώντας το με το 'να
χέρι, με τ' άλλον έσυρε με βία
τις αλυσίδες. Κι οι δυο αρκούδες τότε
στα δυο τους σκώθηκαν βαριά... Η μία,
40 (ήτανε η μάνα, φανερά), η μεγάλη,
με πλεχτές χάντρες όλο στολισμένο
το μέτωπο γαλάζιες, κι από πάνω
μιαν άσπρη αβασκαντήρα,* ανασηκώθη
ξάφνου τρανή, σαν προαιώνιο να 'ταν
45 ξόανο* Μεγάλης Θεάς, της αιώνιας Μάνας,
αυτής της ίδιας που ιερά θλιμμένη,
με τον καιρόν ως πήρε ανθρώπινη όψη,
για τον καημό της κόρης της λέγονταν

αβασκαντήρα: φυλαχτό για το μάτιασμα (περίαπτο).
ξόανο: πανάρχαιο ξύλινο άγαλμα που παράσταινε
ανθρώπινο σώμα στις γενικές μόνο γραμμές του. Οι
αρχαίοι λάτρευαν με μεγάλη ευλάβεια τα ξόανα, γιατί
πίστευαν πως είχαν πέσει από τον ουρανό (διιπετή).

Δήμητρα* εδώ, για τον καημό του γιου της
50 πιο πέρα ήταν Αλκμήνη* ή Παναγία.
Και το μικρό στο πλάγι της αρκούδι,
σα μεγάλο παιχνίδι, σαν ανίδεο
μικρό παιδί, ανασκώθηκε κι εκείνο
υπάκοο, μη μαντεύοντας ακόμα
55 του πόνου του το μάκρος και την πίκρα
της σκλαβιάς που καθρέφτιζεν η μάνα
στα δυο πυρρά της που το κοίτααν μάτια!
Αλλ' ως από τον κάματον εκείνη
οκνούσε να χορέψει, ο Γύφτος, μ' ένα
60 πιδέξιο τράβηγμα της αλυσίδας
στου μικρού το ρουθούνι, ματωμένο
ακόμα απ' το χαλκά που λίγες μέρες
φαίνονταν πως του τρύπησεν, αιφνίδια
την έκαμε, μουγκρίζοντας με πόνο,
65 να ορθώνεται ψηλά, προς το παιδί της

Δήμητρα: Θεά της γεωργίας, αλλά και της οικογένειας, της πολιτείας, της γέννας. Η λατρεία της αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Ελευσίνα, όπου κατά την παράδοση είχε φιλοξενηθεί από το βασιλιά Κελεό, όταν περιπλανιόταν εκεί αναζητώντας την κόρη της Περσεφόνη που την είχε αρπάξει ο Πλούτων.

Αλκμήνη: μυθ. μητέρα του Ηρακλή που υπέφερε κι αυτή από το τραγικό τέλος του παιδιού της. Όπως είναι γνωστό από τη Μυθολογία, ο Ηρακλής φορώντας το χιτώνα με το αίμα του κενταύρου Νέσσου καταλαμβάνεται από φριχτούς πόνους, ενώ στην προσπάθειά του να τον βγάλει ξεκολλάει μαζί και κομμάτια από το σώμα του. Μη μπορώντας να υποφέρει το μαρτύριο, ανάβει μια τεράστια φωτιά και ρίχνεται μέσα.

γυρνώντας το κεφάλι, και να ορχιέται*
ζωηρά...

Κι εγώ, ως εκοίταζα, τραβούσα
έξω απ' το χρόνο, μακριά απ' το χρόνο,
ελεύτερος από μορφές κλεισμένες

70 στον καιρό, από αγάλματα κι εικόνες·
ήμουν έξω, ήμουν έξω από το χρόνο...

Μα μπροστά μου, ορθωμένη από τη βία
του χαλκά και της άμοιρης στοργής της,
δεν έβλεπα άλλο απ' την τρανήν αρκούδα

75 με τις γαλάζιες χάντρες στο κεφάλι,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου
του κόσμου, τωρινού και περασμένου,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου

80 του πόνου του πανάρχαιου, οπ' ακόμα
δεν του πληρώθη απ' τους θνητούς αιώνες
ο φόρος της ψυχής... Τι ετούτη ακόμα
ήταν κι είναι στον Άδη...

Και σκυμμένο

το κεφάλι μου κράτησα ολοένα,
καθώς στο ντέφι μέσα έριχνα, σκλάβος
85 κι εγώ του κόσμου, μια δραχμή...

Μα ως, τέλος,

ο Ατσίγγανος ξεμάκρυνε, τραβώντας
ξανά τις δυο αργοβάδιστες αρκούδες,
και χάθηκε στο μούχρωμα, η καρδιά μου
με σήκωσε να ξαναπάρω πάλι

90 το δρόμον οπού τέλειωνε στα ρείπια
του Ιερού της Ψυχής, στην Ελευσίνα.

Κι η καρδιά μου, ως εβάδιζα, βογγούσε:

ορχιέμαι: χορεύω.

«Θά 'ρτει τάχα ποτέ, θε νά 'ρτει η ώρα
που η ψυχή της αρκούδας και του Γύφτου,
95 κι η ψυχή μου, που Μυημένη* τήνε κράζω,
θα γιορτάσουν μαζί;»
Κι ως προχωρούσα,
κι εβράδιαζε, ξανάνιωσα απ' την ίδια
πληγή, που η μοίρα μ' άνοιξε, το σκότος
να μπαίνει ορμητικά μες στην καρδιά μου,
100 καθώς από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
το κύμα σε καράβι που ολοένα
βουλιάζει... Κι όμως τέτοια ως να διψούσε
πλημμύραν η καρδιά μου, σα βυθίστη
ως να πνίγηκε ακέρια στα σκοτάδια,
105 σα βυθίστηκε ακέρια στα σκοτάδια,
ένα μούρμουρο απλώθη απάνωθέ μου,
ένα μούρμουρο,
κι έμοιαζ' έλεε:
«Θά 'ρτει...»

Μυημένη: εννοεί στα μυστήρια. Σε αρχαία κείμενα μακαρίζονται όσοι ήταν μυημένοι στα Ελευσίνια μυστήρια και προδιαγράφεται ζοφερή η μοίρα εκείνων που πεθαίνουν αμύητοι. Ο ποιητής ονομάζοντας την ψυχή του «μυημένη» εννοεί ότι έχει συλλάβει τα μεγάλα νοήματα της ζωής, έχει ταυτιστεί με τη «συνολική ψυχή του κόσμου» σε μια καθολική ενότητα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Στίχοι 1-27: Να προσδιορίσετε
α) το σκηνικό και τη σημασία που έχει για τον ποιητή, β) τη χρονική μετάθεση του ποιητή.**
- 2. Πώς βλέπει ο ποιητής α) το δρόμο, β) την πέτρα, γ) την αρκούδα και δ) το αρκουδάκι;**
- 3. Να επισημάνετε βασικά θέματα που θίγονται στο ποίημα προσέχοντας ιδιαίτερα τους στίχους 10-11, 26-27, 30-32, 45, 61-65, 76-79, 93-96,107.**
- 4. Το περιστατικό που αφηγείται ο ποιητής μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα «συμβολικό δρώμενο» ανάλογο με αυτά που τελούνταν στα Ελευσίνια μυστήρια, δηλαδή λειτουργεί ως «σημαίνον». Να διαβάσετε το εισαγωγικό σημείωμα και να συζητήσετε τους πιθανούς συμβολισμούς, δηλαδή τα πιθανά «σημαινόμενα» που μπορεί να πάρει το περιστατικό.**
- 5. Να συγκρίνετε την εικόνα στην αρχή του ποιήματος (στ. 1-6) με την εικόνα στο τέλος (στ. 97-102) και να βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές.**
- 6. Ο ποιητής παρακολουθώντας ένα θλιβερό θέαμα το μετατρέπει σε αισιόδοξο όραμα και παρήγορο μήνυμα. Ποιο είναι αυτό;**

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἄσπ' χαλκόν ἢ βράχο Πεντελίω,
Τό ἀθάνατο εἶδός σου δεῖ δά σήπω.
Μ' ἀσπ' κυβανιστόξιο πολίονα
Γιά νά εὐδαίει τό ἔργον μου σόν αἰῶνα!
Καί στό λόγον, ὁσ' ἴσχει ὄμμα κοριῶνα
Τό κάστρο τό Βενέικο, δά χτίσω
Βαριά ἐκκλησιά - καί μέγα θά σέ κλείσω,
Μέ ἀλάραγο, ἀσπ' σίτερα, θυλιῶνα!
Καμῶνες, ποῦ νά βόγγουσι κ' ἀσπίδα
Πῶθρει σέ σπάθα ἢ κονταριῶν κοπίδα,
Θά βάλω, κι' ἄλλες, πύργους, σά σείσρα.
Κι' ἀσ' λά παράθυρά μο νά σέ ἰσκιάσω,
Βαδύχρωμα κρουσιόλλα δά ταυρίδω
Καί τό καθένα, γάνε ποχεμίστρα! "

Ἄ. Σικελιανό.

Χειρόγραφο του Αγγέλου Σικελιανού

ΣΤ' ὄσιου Λουκά το μοναστήρι

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ στοιχεία τον ποιήματος που ακολουθεί είναι η αφηγηματικότητα και η προοδευτική μετάβαση από το θείο στο ανθρώπινο πάθος. Πρωτοδημοσιεύτηκε το 1935 στο περιοδικό Τα Νέα Γράμματα.

Στ' Ὄσιου Λουκά το μοναστήρι, απ' ὅσες
γυναίκες του Στειριού* συμμαζεύτηκαν
τον Επιτάφιο να στολίσουν, κι ὅσες
μοιρολογήτρες ὡσμε του Μεγάλου
Σαββάτου το ξημέρωμα αγρυπνήσαν,
ποια να στοχαστή –έτσι γλυκά θρηνούσαν!–
πως, κάτου απ' τους ανθούς, τ' ολόαχνο σμάλτο
του πεθαμένου του Ἄδωνη* ἦταν σάρκα
που πόνεσε βαθιά;

Στείρι: χωριό της Βοιωτίας όπου και το βυζαντινό μοναστήρι του Ὄσιου Λουκά.

Ἄδωνης: Θεός που λατρευόταν από τους αρχαίους Φοίνικες ή Ασσύριους. Προς τιμήν του γιορτάζονταν τα Αδώνια. Η γιορτή γινόταν την άνοιξη και διαρκούσε δυο μέρες. Την πρώτη μέρα, που λεγόταν «αφανισμός», γυναίκες θρηνούσαν γύρω από μια νεκρική κλίνη στολισμένη με λουλούδια, και τη δεύτερη γιορταζόταν η ανάστασή του με χαρούμενα άσματα.

Γιατί κι ο πόνος

- 10 στα ρόδα μέσα, κι ο Επιτάφιος Θρήνος,
κι οι αναπνοές της άνοιξης που μπαίνουν
απ' του ναού τη θύρα, αναφτερώναν
το νου τους στης Ανάστασης το θάμα,
και του Χριστού οι πληγές σαν ανεμώνες*
τους φάνταζαν στα χέρια και στα πόδια,
τι πολλά τον σκεπάζανε λουλούδια
που έτσι τρανά, έτσι βαθιά ευωδούσαν!
Αλλά το βράδυ το ίδιο του Σαββάτου,
την ώρα π' απ' την Άγια Πύλη το ένα
20 κεριά επροσάναψε όλα τ' άλλα ως κάτω,
κι απ' τ' Άγιο Βήμα σάμπως κύμα απλώθη
το φως ώσμε την ξώπορτα, όλοι κι όλες
ανατρίχιαζαν π' άκουσαν στη μέση
απ' τα «Χριστός Ανέστη» μιαν αιφνίδια
φωνή να σκούξει: «Γιώργαινα, ο Βαγγέλης!»

Ⲫⲏⲩ

- Και να· ο λεβέντης του χωριού, ο Βαγγέλης,
των κοριτσιών το λάμπασμα,* ο Βαγγέλης
που τον λογιάζαν όλοι για χαμένο
στον πόλεμο· και στέκονταν ολόρτος
30 στης εκκλησιάς τη θύρα, με ποδάρι
ξύλινο, και δε διάβαινε τη θύρα
της εκκλησιάς, τι τον κοίταζαν όλοι
με τα κεριά στο χέρι, τον κοίταζαν,
το χορευτή που τράνταζε τ' αλώνι
του Στειριού, μια στην όψη, μια στο πόδι,
που ως να το κάρφωσε ήταν στο κατώφλι
της θύρας, και δεν έμπαινε πιο μέσα!

ανεμώνη: λουλούδι που, σύμφωνα με την παράδοση,
βλάστησε από το αίμα του πανέμορφου θεού.

λάμπασμα: θαυμασμός, λαχτάρα.

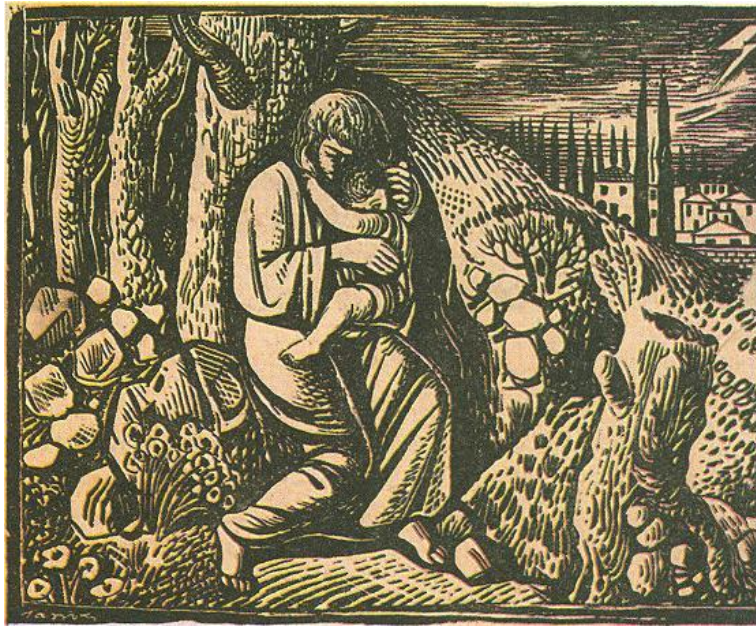
Και τότε – μαρτυράς μου να 'ναι ο στίχος,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος –
40 απ' το στασίδι που 'μουνα στημένος
ξαντίκρισα τη μάνα, απ' το κεφάλι
πετώντας το μαντίλι, να χιμήξει
σκυφτή και ν' αγκαλιάσει το ποδάρι,
το ξύλινο ποδάρι του στρατιώτη,
–έτσι όπως το είδα ο στίχος μου το γράφει,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος–,
και να σύρει απ' τα βάθη της καρδιάς της
ένα σκούξιμο: «Μάτια μου... Βαγγέλη!»

⊗

Κι ακόμα – μαρτυράς μου να 'ναι ο στίχος,
50 ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος–,
ξοπίσωθέ της, όσες μαζεύτηκαν
από το βράδυ της Μεγάλης Πέφτης,
νανουριστά, θαμπά για να θρηνήσουν
τον πεθαμένον Άδωνη, κρυμμένο
μες στα λουλούδια, τώρα να ξεσπάσουν
μαζί την αξεθύμαστη του τρόμου
κραυγή που, ως στο στασίδι μου κρατιόμουν,
58 ένας πέπλος μού σκέπασε τα μάτια!...

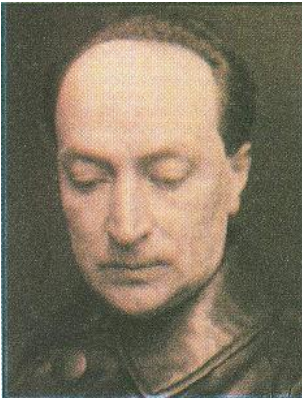
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς γίνεται η μετάβαση από το θείο πάθος στον ανθρώπινο πόνο;
2. Πώς αντιδρούν στη θέα του Βαγγέλη η μάνα του, οι άλλες γυναίκες, ο ποιητής;
3. Να συνδέσετε την πρώτη σκηνή με την τελευταία.
4. Τι σημασία έχει για το ποίημα η επανάληψη των στίχων 38 και 39;

Τάσσος (Αλεβίζος) (1914-1985), Άνοιξη, χαρακτηριστικό

Άγγελος Σικελιανός (1884-1951)

Γεννήθηκε στη Λευκάδα, όπου και περάτωσε τις εγκλύκλιες σπουδές του. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή, αλλά παράλληλα άρχισε να ασχολείται με τη λογοτεχνία εγκαταλείποντας τις σπουδές. Το 1907 έγραψε το συνθετικό ποίημα Αλαφροϊσκιωτος με το οποίο καθιερώθηκε ως ποιητής. Το ίδιο έτος παντρεύτηκε με την Εύα Πάλμερ, Αμερικανίδα που λάτρευε την Αρχαία Ελλάδα. Μαζί θα δουλέψουν για την πραγμάτωση της Δελφικής Ιδέας, που ήταν μια προσπάθεια για την αναβίωση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος στους Δελφούς. Ο Σικελιανός είχε δική του άποψη για τη ζωή και δική του κοσμοθεωρία. Πίστευε σε μια σφαιρική ενότητα και καθολική σύνθεση του παντός και οραματιζόταν ένα γενικό θρησκευτικό μύθο, που να κλείνει μέσα του τη λατρεία της φύσης και της ζωής, τις πρωτογονικές μητριαρχικές θρησκείες, το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, την ορφική διδασκαλία και τη χριστιανική συμβολική. Προς αυτή την ενοποιητική αρχή στράφηκε η ποίηση του, που διακρίνεται για την πηγαία έμπνευση και τη γνήσια λυρική πνοή, τη ρωμαλέα σύλληψη της φαντασίας, τον πλούτο και τη λάμψη της γλώσσας σε μια ποιητική έκφραση μεγαλόπρεπη και συχνά μεγαλόστομη. Τα Άπαντα του Σικελιανού σε επιμέλεια Γιώργου Σαββίδη περιλαμβάνουν έξι τόμους ποιήματα με τον τίτλο Λυρικός Βίος (Α΄ - ΣΤ΄), τρεις τόμους ποιητικό θέατρο (τραγωδίες) με τον τίτλο Θυμέλη και πέντε τόμους από τα πεζά του με τον τίτλο Πεζός Λόγος.

Οι μοιραίοι

ΟΙ ΜΟΙΡΑΙΟΙ, το δημοφιλέστερο ποίημα του Βάρναλη, χαρακτηρίστηκε ως ένα από τα κατορθώματα του νεοελληνικού λυρισμού. Το ποίημα πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό Μαύρος Γάτος το 1922, τον ίδιο χρόνο που ο ποιητής με τη σύνθεση του Το φως που καίει εγκαταλείποντας τις προηγούμενες αναζητήσεις τον χάραξε τη νέα του πορεία: να υπηρετήσει με την τέχνη του την αριστερή ιδεολογία στην οποία είχε ενταχθεί,

Ο κοινωνικός στόχος του ποιήματος είναι σαφής: να απεικονίσει με τα πιο παραστατικά χρώματα τη δυστυχία των απόκληρων της ζωής.

Μες στην υπόγεια την ταβέρνα,
μες σε καπνούς και σε βρισιές
(απάνω στρίγκλιζε η λατέρνα)
όλ' η παρέα πίναμ' εψές·
εψές, σαν όλα τα βραδάκια,
να πάνε κάτου τα φαρμάκια.

☞

Σφιγγόταν ένας πλάι στον άλλο
και κάπου εφτυούσε καταγής.
Ω! πόσο βάσανο μεγάλο
το βάσανο είναι της ζωής!
Όσο κι ο νους να τυραννιέται,
άσπρην ημέρα δε θυμιέται.

Ἦλιε και θάλασσα γαλάζα
και βάθος τ' άσωτ'* ουρανού!
Ω! της αυγής κροκάτη γάζα*,
γαρούφαλα του δειλινού,
λάμπετε, σβήνετε μακριά μας,
χωρίς να μπείτε στην καρδιά μας!

ωρω

Του ενού ο πατέρας χρόνια δέκα
παράλυτος, ίδιο στοιχειό*
τ' άλλου κοντόημερ'* η γυναίκα
στο σπίτι λιώνει από χτικιό·
στο Παλαμήδι* ο γιος του Μάζη
κι η κόρη του Γιαβή στο Γκάζι*.

άσωτος: ατέλειωτος, απέραντος.

κροκάτη γάζα: λεπτό διαφανές ύφασμα με τα χρώματα του λουλουδιού κρόκος. Της αυγής κροκάτη γάζα: η αυγή· η εικόνα υποδηλώνει τη διαύγεια της ατμόσφαιρας και τα χρώματα του πρωινού και είναι δανεισμένη από τον Όμηρο, που αποκαλούσε την αυγή «Κροκόπεπλο Ηώ».

στοιχειό: φάντασμα.

κοντοήμερη: που της απομένουν λίγες ακόμη μέρες ζωής.

Παλαμήδι: το γνωστό κάστρο του Ναυπλίου, όπου βρίσκονταν παλαιότερα οι πιο άθλιες ελληνικές φυλακές για βαρυπιοινίτες.

Γκάζι: κακόφημη αθηναϊκή συνοικία.

- Φταίει το ζαβό το ριζικό* μας!
- Φταίει ο Θεός που μας μισεί!
- Φταίει το κεφάλι το κακό μας!
- Φταίει πρώτ' απ' όλα το κρασί!

Ποιος φταίει; ποιος φταίει;

Κανένα στόμα

δεν το 'βρε και δεν το 'πε ακόμα.

Έτσι στη σκοτεινή ταβέρνα
πίνουμε πάντα μας σκυφτοί.
Σαν τα σκουλήκια, κάθε φτέρνα,
όπου μας εύρει, μας πατεί.
Δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα,
προσμένουμε, ίσως, κάποιο θάμα!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια είναι η σημασία της λέξης «μοιραίοι» στον τίτλο του ποιήματος; Προτού απαντήσετε να προσέξετε: α) τη ζωή των προσώπων, όπως απεικονίζεται στο ποίημα, β) τους δύο τελευταίους στίχους.
2. Ποιος «Μιλάει» στην τρίτη στροφή; Πώς αντιλαμβάνεσθε το περιεχόμενο της;
3. Πού αναζητούν την αιτία της δυστυχίας τους οι μοιραίοι;
4. Πώς κλιμακώνονται στις τέσσερις πρώτες στροφές οι ρεαλιστικές εικόνες του ποιήματος και ποιο είναι το αισθητικό αποτέλεσμα από αυτή την κλιμάκωση;

ζαβό ριζικό: στραβή και ανάποδη τύχη.

- 5. Ο ποιητής χρησιμοποιεί στην αφήγηση άλλοτε το γ' ενικό και άλλοτε το α' πληθυντικό πρόσωπο στα ρήματα: τι πετυχαίνει να εκφράσει σε κάθε περίπτωση;**
- 6. Να παρατηρήσετε με προσοχή το χιαστό σχήμα στο οποίο τελειώνει η τέταρτη στροφή:**

στο Παλαμήδι ο γιος του Μάζη
κι η κόρη του Γιαβή στο Γκάζι.

Τι πετυχαίνει με αυτό το σχήμα ο ποιητής;

[Πάλι μεθυσμένος είσαι]

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ που ακολουθεί είναι ο πρόλογος της ποιητικής συλλογής Σκλάβοι πολιορκημένοι. Τιτλοφόρησε έτσι τη συλλογή ο Βάρναλης παραλλάσσοντας τον τίτλο της γνωστής ποιητικής σύνθεσης του Σολωμού Ελεύθεροι Πολιορκημένοι. Οι σκλάβοι πολιορκημένοι του είναι όλοι οι άνθρωποι που είναι δέσμιοι των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών.

Πάλι μεθυσμένος είσαι, δυόμισι ώρα της νυχτός.
Κι αν τα γόνατά σου τρέμαν, εκρατιόσουνα στητός
μπρος στο κάθε τραπεζάκι. – «Γεια σου, Κωνσταντή
βαρβάτε!»

ΣΣΣ

– Καλησπερούδια αφεντικά, πώς τα καλοπερνάτε;

ΣΣΣ

Ένας σου 'δίνε ποτήρι κι άλλος σου 'δινεν ελιά.
Έτσι πέρασες γραμμή της γειτονιάς τα καπελιά.
Κι αν σε πείραζε κανένας –αχ, εκείνος ο Τριβέλας!–

ΣΣΣ

έκανες πως δεν ένιωθες και πάντα εγλυκογέλας.

Χτες και σήμερα ίδια κι όμοια, χρόνια μπρος, χρόνια
μετά...

Η ύπαρξη σου σε σκοτάδια όλο πηχτότερα βουτά.
Τάχα η θέληση σου λίγη, τάχα ο πόνος σου μεγάλος;
Αχ, πού 'σαι, νιότη, που δειχνες πως θα γινόμουν
άλλος!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μέσα σε ποιο περιβάλλον τοποθετείται το ποίημα;
2. Να σχολιάσετε τους τέσσερις τελευταίους στίχους.
3. Να συσχετίσετε το ποίημα με το ποίημα του Βάρναλη Οι μοιραίοι. Ποιες ομοιότητες υπάρχουν ανάμεσά τους;

Το πέρασμά σου

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη δεύτερη περίοδο της ποιητικής δημιουργίας τον Βάρναλη, γύρω στο 1922.

Στη ζήση αυτή που τη μισούμε,
στη γης αυτή που μας μισεί
κι όσο να πιούμε δε σε σβηούμε,
πόνε πικρέ και πόνε αψύ,
που μας κρατάς και σε κρατούμε·

⋈⋈

σ' αυτήν τη μαύρη γης και ζήση,
που περπατούσαμε τυφλά
κι ανθός για μας δεν είχε ανθίσει
κι ούτε σε δέντρον αψηλά
κρυμμένο αηδόνι κελαηδήσει,

⋈⋈

ήρθες Εσύ μίαν άγιαν ώρα,
όραμα θείο και ξαφνικό,
και γέμισε ήλιο, ανθόν, οπώρα,
κελαηδισμόν παθητικό
όλ' η καρδιά μας, όλ' η χώρα.

⋈⋈

Αχ! τόσο λίγο να βαστάξει
τούτ' η γιορτή κι η Πασκαλιά!...
Έφυγες κι έχουμε ρημάξει
ξανά και πάλι. Η Πασκαλιά
γιατ' έτσι λίγο να βαστάξει!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να παρακολουθήσετε τη συναισθηματική κλιμάκωση κατά τη διαδρομή του ποιήματος επισημαίνοντας τις κυριότερες λέξεις που την εκφράζουν.
2. Πώς αποδίδεται ποιητικά το όραμα του ποιητή (κυρίως με πόσες λέξεις και με ποια εικόνα;)

Οι πόνοι της Παναγιάς (απόσπασμα)

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στο πρώτο μέρος της ποιητικής σύνθεσης Σκλάβοι Πολιορκημένοι, η οποία εκδόθηκε το 1927. Ο ποιητής, ακολουθώντας τη δημοτική μας παράδοση, χρησιμοποιεί τη μορφή της Παναγιάς, για να εκφράσει τον ανθρώπινο πόνο της μάνας· η Παναγιά κατέχεται από τα τρυφερότερα συναισθήματα για το παιδί που πρόκειται να γεννήσει, αλλά και από κακά προαισθήματα για την τύχη που το περιμένει.

Που να σε κρύψω, γιόκα μου, να μη σε φτάνουν
οι κακοί;
Σε ποιο νησί του Ωκεανού, σε ποιαν κορφήν ερημική;
Δε θα σε μάθω να μιλάς και τ' άδικο φωνάξεις.*
Ξέρω, πως θα 'χεις την καρδιά τόσο καλή, τόσο γλυκή,

και τ' άδικο φωνάξεις: να φωνάξεις, να αποκαλύψεις.
βρόχια: θηλιά, παγίδα.

5 που μες στα βρόχια* της οργής ταχιά θενά
σπαράξεις.

✠

Συ θα 'χεις μάτια γαλανά, θα 'χεις κορμάκι
τρυφερό,
θα σε φυλάω από ματιά κακή κι από κακόν καιρό,
από το πρώτο ξάφνιασμα της ξυπνημένης νιότης.
Δεν είσαι συ για μαχητές, δεν είσαι συ για
το σταυρό.

10 Εσύ νοικοκερόπουλο, όχι σκλάβος ή προδότης.

✠

Τη νύχτα θα σηκώνομαι κι αγάλια θα νυχοπατώ*,
να σκύβω την ανάσα σου ν' ακώ*, πουλάκι μου
ζεστό,
να σου τοιμάζω στη φωτιά γάλα και χαμομήλι
κι ύστερ' απ' το παράθυρο με καρδιοχτύπι θα
κοιτώ

15 που θα πηγαίνεις στο σκολειό με πλάκα και
κοντύλι...

✠

Κι αν κάποτε τα φρένα* σου το Δίκιο, φως
της αστραπής,
κι η Αλήθεια σου χτυπήσουνε, παιδάκι μου, να
μην τα πεις.
Θεριά οι άνθρωποι, δεν μπορούν το φως να το
σηκώσουν.

βρόχια: θηλιά, παγίδα.

νυχοπατώ: πατώ στα νύχια των ποδιών, περπατώ
αθόρυβα.

ακώ: ακούω.

τα φρένα: οι σκέψεις, ο νους.

- Δεν είναι αλήθεια πιο χρυσή σαν την αλήθεια
της σιωπής.
20 Χίλιες φορές να γεννηθείς, τόσες θα σε
σταυρώσουν.
- ✠
- Ὡχου, μου μπήγεις στην καρδιά, χίλια μαχαίρια και
σπαθιά.
Στη γλώσσα μου ξεραίνεται το σάλιο, σαν πικρή
αψιθιά*!
– Ω! πώς βελάζεις ήσυχα, κοπάδι εσύ βουνίσο...–
Βοηθάτε, ουράνιες δύναμες, κι ανοίχτε μου
την πιο βαθιά
25 την άβυσσο, μακριά απ' τους λύκους να
κρυφογεννήσω!

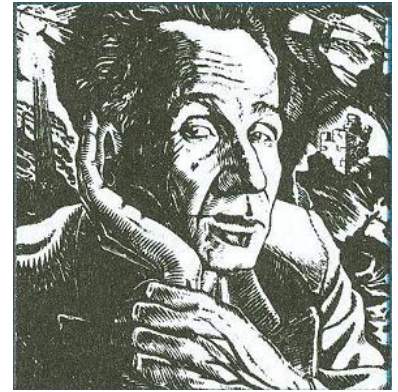
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο μονόλογο της Παναγιάς υπάρχουν στίχοι που εκφράζουν τα πιο τρυφερά συναισθήματα και άλλοι που εκφράζουν τις πιο πικρές διαπιστώσεις: να τους εντοπίσετε στο απόσπασμα.
2. «Θεριά οι άνθρωποι... θα σε σταυρώσουν»: να σχολιάσετε το νόημα των τριών αυτών στίχων.
3. Πώς κλιμακώνεται η αγωνία της Παναγιάς από την πρώτη ως την τελευταία στροφή του αποσπάσματος;

αψιθιά: αρωματικό φυτό με πικρή γεύση, που χρησιμοποιείται και για ζεστό ρόφημα.

Κώστας Βάρναλης (1884-1974)

Ο ποιητής προέρχεται από τον απόδημο ελληνισμό. Γεννήθηκε στον Πύργο της Βουλγαρίας και σπούδασε φιλολογία στην Αθήνα. Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση και αργότερα

(1919-22), με κρατική υποτροφία, σπούδασε στο Παρίσι Νεοελληνική Φιλολογία και Αισθητική. Εκεί έζησε στο κλίμα της γενικής απογοήτευσης που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στα ποιήματα της πρώτης περιόδου (προ του 1922) είναι έντονος ο αισθησιασμός και το βαθύ μουσικό αίσθημα. Επίσης φαίνονται εδώ και οι επιδράσεις που δέχτηκε από τον Παρνασσισμό.

Η πολιτική του ιδεολογία επηρέασε την ποίηση, την πεζογραφία και τις κριτικές του μελέτες. Στα ποιήματα της δεύτερης περιόδου η σάτιρα και ο σαρκασμός εναλλάσσονται με τους λυρικούς τόνους ενώ ο ανθρωπίνος πόνος είναι ένα από τα κυρίαρχα θέματα του.

Έργα του: α) Ποίηση: Κηρήθρες (1905), Προσκυνητής (1919), Το φως που καίει (1922), Σκλάβοι πολιορκημένοι (1927), Ελεύθερος Κόσμος (1965), Οργή λαού (1975). β) Πεζά: Η αληθινή απολογία του Σωκράτη (1931), Ημερολόγιο της Πηνελόπης (1946) κ.ά. γ) Θέατρο: Άτταλος ο Γ' (1970). δ) Φιλολογικά - Κριτικά: Σολωμικά (1957), Αισθητικά - Κριτικά (1958) κ.ά.

Δυο λόγια¹

Το κείμενο είναι πρόλογος στο βιβλίο Το Ταξίδι μου.

Όποιος με διαβάσει θα καταλάβει με τι σκοπό έγραψα Το Ταξίδι μου. Γλώσσα και πατρίδα είναι το ίδιο. Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την εθνική τη γλώσσα, ένας είναι ο αγώνας. Πάντα αμύνεται περί πάτρης.*

Η ζωή μου είναι της Γαλλίας. Ό,τι είμαι, στη Γαλλία το χρωστώ. Την αγαπώ σα μητέρα και σαν πατρίδα. Έγινα παιδί της στην ώρα της δυστυχίας και της θλίψης· πώς να μην τη λατρεύω; Γεννήθηκα όμως Γραικός και δεν μπορώ να το ξεχάσω· έχω χρέη και στην Ελλάδα. Θέλησα να της το δείξω. Αφού δεν μπορεί να της είμαι χρήσιμος στον πόλεμο, τουλάχιστο πολεμώ για την εθνική μας γλώσσα. Ένα έθνος, για να γίνει έθνος, θέλει δυο πράγματα· να μεγαλώσουν τα σύνορα του και να κάμει φιλολογία δική του. Άμα δείξει που ξέρει τι αξίζει η δημοτική του γλώσσα κι άμα δεν ντραπεί γι' αυτή τη γλώσσα, βλέπουμε που τόντις είναι έθνος. Πρέπει να μεγαλώσει όχι μόνο τα φυσικά, μα και τα νοερά του τα σύνορα. Γι' αυτά τα σύνορα πολεμώ.

Άλλα δεν είχα να πω στον πρόλογο μου. Όσοι πιάσουν το βιβλίο μου στο χέρι για να διασκεδάσουν και να περάσει η ώρα –να το πω φανερά, γι' αυτούς γράφω– δεν έχουν ανάγκη μήτε να τους ζηγήσω

αμύνεται περί πάτρης: φρ. ομηρική: αγωνίζεται για την πατρίδα.

το ορθογραφικό σύστημα που ακολούθησα, μήτε να τους δώσω λόγο για κάθε λέξη, για κάθε φράση που έγραψα. Δεν έβαλα έναν τύπο γραμματικό, δεν έγραψα μια λέξη, μια συλλαβή στο βιβλίο μου, χωρίς να το συλλογιστώ πριν ώρες, μπορώ μάλιστα να πω χρόνια, αφού κάθε χειμώνα στα δημόσια μαθήματα που δίνω, της γλώσσας μας την ιστορία μελετώ.

Όποιος πάλε θέλει να με διαβάσει για να με κατάρκρινει, για να βρει λάθη, για να κάμει το δάσκαλο, τον παρακαλώ πρώτα να ρίξει μια ματιά στα επιστημονικά και φιλολογικά μου δοκίμια –στα Ιστορικά ζητήματα και στα γαλλικά μου συγγράμματα. Για να με κατηγορήσει, πρέπει πρώτα να δει με τι ιδέα γράφω κι αν ακουλούθησα παντού την ίδια ιδέα ή όχι. Θα με κάμουν παρατήρηση για πολλά πράγματα που αποκρίθηκα αλλού, χωρίς μάλιστα να προσμένω την παρατήρηση. Δε θ' απαντήσω και δεύτερη φορά. Δική μου γλώσσα δεν έχω και δεν έφτιαξα γλώσσα, γιατί πλάστης δεν είμαι. Γράφω την κοινή γλώσσα του λαού· όταν η δημοτική μας γλώσσα δεν έχει μια λέξη που μας χρειάζεται, παίρνω τη λέξη από την αρχαία και προσπαθώ, όσο είναι δυνατό, να την ταιριάξω με τη γραμματική του λαού. Έτσι έκαμαν όλα τα έθνη του κόσμου· έτσι θα κάμουμε και μεις. Με φαίνεται που για πρώτη φορά, σ' αυτό το βιβλίο, γράφηκε με κάποια σειρά και ενότητα η γλώσσα του λαού. Προσπάθησα να τη γράψω κανονικά, να φυλάξω τους νόμους της, να προσέξω στη φωνολογία, στη μορφολογία, στο τυπικό και στη σύνταξη της δημοτικής γραμματικής.

Δεν είμαι τόσο νέος, δεν είμαι και τόσο παιδί, για να νομίζω που κατόρθωσα μ' αυτό μου το βιβλίο να λύσω το πρόβλημα που μας βασανίζει όλους. Για να το λύσουμε, χρειάζονται ακόμη πολλά· πρέπει πρώτα ο καθένας να πιάσει να μάθει με τα σωστά του αυτή τη

γλώσσα που καταφρονεί χωρίς να την ξέρει, να γίνουμε γραμματικές, να παραδίδεται η αληθινή μας γλώσσα και όχι μόνο η καθαρεύουσα στα σκολειά και στο Πανεπιστήμιο. Πρέπει μάλιστα να σπουδάσουμε καλύτερα την αρχαία, για να καταλάβουμε την ιστορική αξία της δημοτικής, να τη μελετήσουμε με σέβας και να διούμε που μόνο τη δημοτική είναι δυνατό να καλλιεργήσουμε και να γράψουμε. Προσπάθησα να δείξω που μπορεί κανείς να γράψει αυτή τη γλώσσα και πεζά. Το λέω φανερά και μ' όλη μου την καρδιά· αν το βιβλίο μου δεν είναι καλό, φταίω γω· η γλώσσα μας δε φταίει.

Γραμματική όμως δε θέλησα να κάμω. Το βιβλίο μου άλλο δεν είναι παρά φαντασία και ποίηση. Πήρα πρόφαση το ταξίδι που έκαμα, κοντεύουν τώρα δυο χρόνια, στην Ανατολή και στην Ελλάδα. Πολλοί ταξιδιώτες συνηθίζουν και μας λεν τι έκαμαν τη Δευτέρα και την Τρίτη, τι ώρα έφταξαν και τι ώρα έφυγαν, τι κρασί ήπιαν, πόσα κουνούπια τους δάγκασαν, ποιόνα είδαν εκεί που κατέβηκαν, τι μαλλιά είχαν η νοικοκερά και ο νοικοκύρης του σπιτιού. Έπειτα, σ' ό,τι χώρα κι αν πατήσουν, κάθονται και μας διγούνται τα ιστορικά της. Τέτοια δεν έχω. Ο guide Joanne* είναι πολύ πιο χρήσιμος οδηγός από μένα. Κανένα απ' όσα λέω στο βιβλίο μου δε συνέβηκε αλήθεια. Ποτές στη ζωή μου δεν έδωσα μεγάλη προσοχή στ' άτομα· ο άνθρωπος μονάχα, η ιδέα και ο νους έχουν κάποια αξία στον κόσμο. Τα γενικά ζητήματα είναι τα μόνα σπουδαία ζητήματα. Για τούτο, όπου γράφω το εγώ, είναι τύπος ρητορικής· εγώ τίποτις δεν είμαι· η εθνική ψυχή κάτι σημαίνει· προσπάθησα να διω που και πού τι έχει μέσα

Adolphe Joanne (1813-1881): Γάλλος γεωγράφος, συντάκτης «οδηγών».

της αυτή η ψυχή, και μιλώντας για μένα, συλλογιούμαι τους άλλους. Το βιβλίο μου είναι παραμύθι, όχι ταξίδι.

Αυτό θέλησα. Θέλησα και κάτιτις άλλο· να διασκεδάσει ο αναγνώστης μου, κι αν είναι δυνατό να μη με βαρεθεί, ακόμη κι όταν του μιλώ για σοβαρά κι επιστημονικά ζητήματα. Μα πρώτ' απ' όλα θέλησα να μπορέσει ο καθένας να με καταλάβει.

Παρίσι, 1888.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Βρίσκετε ορθή την άποψη του Ψυχάρη ότι γλώσσα και πατρίδα ταυτίζονται; Να την αιτιολογήσετε και να τη συσχετίσετε με την αντίστοιχη φράση του Σολωμού: «Μήγαρις' έχω άλλο στον νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» (Διάλογος).
2. Πώς αντιλαμβάνεστε την ομολογία του συγγραφέα: «Δική μου γλώσσα δεν έχω και δεν έφτιαξα γλώσσα, γιατί πλάστης δεν είμαι. Γράφω την κοινή γλώσσα του λαού».
3. Ποιο βαθύτερο κίνητρο οδήγησε τον Ψυχάρη στη συγγραφή αυτού του έργου;
4. Ένας μαθητής να παρουσιάσει ολόκληρο Το Ταξίδι μου στην τάξη.

Γιάννης Ψυχάρης (1854-1929)

Γλωσσολόγος και κορυφαίος εκπρόσωπος του Δημοτικισμού. Γεννήθηκε στην Οδησό και τα πρώτα χρόνια τα έζησε στην Κωνσταντινούπολη. Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε στο Παρίσι, όπου παντρεύτηκε την κόρη του Ερνέστου Ρενάν. Δίδαξε νεοελληνική γλώσσα και φιλολογία στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών του Παρισιού. Το 1888 εξέδωσε Το Ταξίδι μου που θεωρήθηκε ντοκουμέντο μιας ολόκληρης εποχής και αποτέλεσε σταθμό στην πνευματική ζωή του τόπου. Στο έργο αυτό, κράμα λογοτεχνίας και γλωσσολογίας, τονίζει την ανάγκη της επικράτησης της δημοτικής γλώσσας στην ποίηση και την πεζογραφία –ιδίως στην πεζογραφία, γιατί διαβάζεται πιο πολύ από το λαό κι έτσι βοηθάει στη γλωσσική του καλλιέργεια. Άλλα πεζογραφήματα του: Τ' όνειρο τον Γιαννίρη (1897), Ζωή κι αγάπη στη μοναξιά (1904), Αγνή (1912) κ.ά. Πολλά δημοσιεύματα του γύρω από διάφορα θέματα της πνευματικής ζωής του τόπου έχουν καταχωριστεί στην πεντάτομη σειρά Ρόδα και Μήλα.

**Το γλωσσικό ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας
αναγέννησις
(απόσπασμα)**

ΤΟ ΕΡΓΟ αυτό του Φωτιάδη είναι το πρώτο στο είδος του, όπου εξετάζεται με τόσο αναλυτικό τρόπο η σχέση παιδείας και γλώσσας. Ο Φωτιάδης υποστηρίζει πως το γλωσσικό είναι ταυτόχρονα θέμα εθνικό και εκπαιδευτικό και χωρίς την καθιέρωση της δημοτικής εκπαιδευτική αναγέννηση δεν μπορεί να υπάρξει. Αυτή θα βοηθήσει το Νεοέλληνα να οδηγηθεί σε μια βαθύτερη και ουσιαστικότερη κατανόηση της πνευματικής μας ζωής και θα τον απαλλάξει από τη δουλική μίμηση ξένων προτύπων.

Να μη νομίσει κανείς πως κατηγορώ τον κοσμοπολιτισμό. Καθόλου. Βλέπω μονάχα πως κάθε έθνος τον εννοεί διαφορετικά και θα επιθυμούσα και το έθνος μας να τον νιώσει πιο σωστά. Δε μου φαίνεται πως το να προσπαθεί κανείς να παίρνει, ας είναι και τα καλά και μεγάλα των ξένων, είναι κοσμοπολιτισμός καλός.

Εδώ δα είν' ο κόμπος. Για ένα έθνος που έχει ιστορία και παράδοση, φιλότιμο κι αξιοπρέπεια, ο κοσμοπολιτισμός θα 'ναι ένα είδος ανταλλαγής. Α δεν έχει ένα έθνος κάτι να παρουσιάσει σ' αυτή την ανταλλαγή, αρπάζει τα ξένα αλλά δουλώνεται, ρουφιέται, εξοντώνεται. Αν έχει κάτι, πρέπει να 'χει και το φιλότιμο και τη θέληση να τα παρουσιάσει αυτά τα δικά του μ' αξιοπρέπεια. Τα ιδιαίτερα του αυτά είναι ο νους κι η καρδιά του λαού του, την ποίηση του, τα έθιμα του. Αυτά πρέπει να τα τιμήσει και να τα καλλιεργήσει, για

να παρουσιαστεί σαν έθνος που αξίζει τ' όνομα του στην κοσμοπολίτικη αυτή ανταλλαγή!

Και λοιπόν κι εμείς μ' αυτά τα δικά μας πρέπει να μορφώνουμε τα παιδιά μας από μικρά. Έτσι θα καλλιεργήσουμε το εθνικό μας Εγώ, και τότες μπορούμε να παρουσιαστούμε μ' αξιοπρέπεια στον Παγκόσμιο Ανθρωπισμό. [...]

Όταν το εκπαιδευτικό σύστημα πιάσει τη θέση του τη σωστή στον κοινωνικό οργανισμό, τότες θ' αρχίσει κι η ενέργεια του όλη κι ολάκερη. Δε θα περιορίζεται πια τότες μόνο στα συντηρητικά έργα, να παίρνει και να περνά στη νέα γενεά όσα οι περασμένες με πείρα και μελέτη απόχτησαν, να ταιριάζει τη νέα γενεά με τους κοινωνικούς τύπους, ως εκεί που τους έφερ' η εξέλιξη η κοινωνική, αλλά τότες θα καταπιαστεί η εκπαιδευτική και μορφωτική ενέργεια κι άλλα έργα προοδευτικά. Θα προσπαθεί να μας οδηγήσει σε τύπους ανώτερους· σε τύπους που θα ζητούν να φέρουν την ευτυχία του κοινωνικού οργανισμού ολάκερου.

Και τα ιδανικά αυτά ούτ' άσχετα ούτ' απόλυτα είναι ούτ' άπιαστα.

Δεν προσπαθούμε όλοι μας μέρα νύχτα το καλό για μας, το καλύτερο για τα παιδιά μας; να από που θα ξεκινήσουμε θετικά και σχετικά. Να η οργανική ορμή. Δεν ξέρομε να τη οργανίσουμε για την ωφέλεια του οργανισμού. Δε μελετήσαμε, δε μάθαμε, δεν προσπαθήσαμε για το σωστό. Ωστόσο ολοένα φωνάζομε «διά την έκλυσιν των ηθών, διά την έκλυσιν της ιεράς λειτουργίας της Θέμιδος, διά την έκλυσιν του θρησκευτικού συναισθήματος».

Μα όταν συλλογιστούμε πως τα κοινωνικά φαινόμενα είναι σ' ακατάπαυτ' αλλαγή, όταν νιώσομε πως αυτό θα πει ότι το υλικό τ' οργανικό ζυμώνεται και πλάθεται ευκολότερ' από κάθε άλλο, τότες θα

καταλάβομε πως δε θα 'ταν κι αδύνατο να κατορθώσομε με τη σωστή μόρφωση και με καιρό να παρουσιάσομε καλύτερες ψυχές μέσα σ' ωραιότερα σώματα! [...]

Πρέπει να νιώσει ο νέος πως ζήτημα γλωσσικό, ζήτημα εκπαιδευτικό, ζήτημα μορφωτικό, ζήτημα υγείας νου και ψυχής, όλ' αυτά τα ζητήματα είναι ένα ζήτημα, και ζήτημα εθνικό.

Πρέπει να μάθει να τιμά το Εγώ του το τωρινό! Καλό είναι να 'χει κανείς μεγάλους προγόνους· καλύτερο είναι να προσπαθεί να τους ξεπεράσει. Πρέπει λοιπόν ο νέος ν' αρχίσει να τιμά εκείνο που είναι κι εκείνο που έχει, τη γλώσσα του δηλαδή, το νου του, την ψυχή του, την καρδιά του, τα ήθη του, τα έθιμα του, το εγώ του, το εθνικό, το τωρινό. Αυτά πρέπει ν' αγαπά, να καλλιεργεί, αυτά τα τωρινά να τιμήσει και να δοξάσει. Έτσι κι όχι με μαϊμουδιές θα τιμήσει και τα περασμένα και τους περασμένους.

Πρέπει ο νέος να νιώσει καλά πως αν ο νους μπορεί να μορφωθεί και με μια ξένη γλώσσα, όμως η ψυχή, η καρδιά δεν μπορεί ν' αποκτήσει εθνική μόρφωση αλλιώς παρά με τη γλώσσα αυτή που μιλεί από μικρός κι αγράμματος!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τι εννοεί ο συγγραφέας με τη φράση: «Για ένα έθνος που έχει ιστορία και παράδοση, φιλότιμο κι αξιοπρέπεια, ο κοσμοπολιτισμός θα 'ναι ένα είδος ανταλλαγή».
2. Συμφωνείτε με την άποψή του ότι ένα έθνος «αν δεν έχει κάτι να παρουσιάσει... εξοντώνεται»; Ποιος ο ρόλος της γλώσσας στο θέμα αυτό;

Φώτης Φωτιάδης (1849-1936)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε Ιατρική στη Γερμανία και ως το 1922 έζησε στην Πόλη ασκώντας το επάγγελμα του γιατρού. Παράλληλα όμως προς την ιατρική επιστήμη επιδόθηκε και στη μελέτη του γλωσσικού ζητήματος, το οποίο ταύτισε με το εκπαιδευτικό πρόβλημα και την εκπαιδευτική αναγέννηση της χώρας. Για τούτο και θεωρείται ο εισηγητής του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Ο Φωτιάδης είναι επίσης από τους πρώτους που έγραψαν επιστημονικές εργασίες στη δημοτική γλώσσα, αποδεικνύοντας έτσι πως η χρήση της μπορεί να έχει εξίσου καλά αποτελέσματα και στον επιστημονικό λόγο. Ένα τέτοιο επιστημονικό του έργο γραμμένο στη δημοτική είναι και το Έμφυτον Θερμόν (1935). Το κήρυγμα του Φωτιάδη επηρέασε τους νεότερους του δημοτικιστές Αλέξ. Δελμούζο, Μανόλη Τριανταφυλλίδη κ.ά. Το αρχείο του έχει εκδοθεί από το Ε.Λ.Ι.Α (Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο) με φιλολογική επιμέλεια Γιάννη Παπακώστα.

Το Ανθρωπιστικό Ιδανικό

Όπως το κάθε άτομο χρειάζεται ένα σκοπό στη ζωή του για να πάρει νόημα η ζωή αυτή, για να συντονίζει όλες του τις προσπάθειες προς μια ενιαία κατεύθυνση και να το βοηθά εντείνοντας τις δυνάμεις του να γίνεται ολοένα καλύτερο, το ίδιο και ένας ολόκληρος λαός. Αλλιώς, άτομο και λαός αφήνονται στην τύχη και ζουν ζωή της στιγμής, χωρίς προοπτική και ελπίδα για πρόοδο πραγματική. Όπως όμως στο άτομο ο σκοπός της ζωής του είναι δυναμογόνος όταν πηγάζει από μέσα του, από τις δικές του ανάγκες και δυνατότητες, έτσι και για το λαό. Κι αυτόν μπορεί να τον συγκινήσει και τον εμπνεύσει μονάχα ένα ιδανικό που ριζώνει στο δικό του χώμα και στη δική του φυσική ζωή. Ιδανικό δηλαδή που πηγάζει από την ιστορία του και τη ζωντανή του παράδοση, που ταιριάζει με την ψυχολογία του, με τον τόπο του και τις ανάγκες που δημιουργεί.

Τέτοιο ιδανικό βγαλμένο μέσα από το ελληνικό χώμα και την ιστορία του λαού του είναι ο ανθρωπισμός. Ανθρωπισμός θα ειπεί να πλάθουμε ανθρώπους με γερό και ωραίο σώμα, με καθαρό στοχαστικό νου, με δυνατή θέληση και σεβασμό και αγάπη στους συνανθρώπους των. Ανοιχτομάτες που είναι σε θέση να κρίνουν οι ίδιοι υπεύθυνα όσα προβλήματα τους παρουσιάζει η ατομική και ομαδική ζωή τους, χωρίς να παρασύρονται σαν άβουλη αγέλη από τον πρώτο δυνατό ή δημαγωγό της ημέρας· ανθρώπους ικανούς να εξασφαλίζουν οι ίδιοι με την προσωπική τους εργασία τους υλικούς όρους της ζωής των, όσοι χρειάζονται για να κρατιέται η ανθρώπινη

αξιοπρέπεια, να καταφάσκουν ελεύθερα τις δεσμεύσεις που επιβάλλει η ομαλή συμβίωση με τους συνανθρώπους των και η προκοπή τους· ικανούς να οργανώσουν τη ζωή της λαϊκής ολότητας όπου ανήκουν έτσι, που και τα άτομα και η ολότητα να προκόβουν και να καλυτερεύουν όλο και περισσότερο το επίπεδο της υλικής και πνευματικής των ζωής· για την προκοπή της να μη ρίχνουν την ευθύνη σε άλλους ή και στην τύχη, παρά να νιώθουν τον εαυτό τους όχι μόνο συνυπεύθυνο με τους φυσικούς ηγέτες αλλά και ως τον κυρίως υπεύθυνο· να βάζουν γι' αυτή κάθε δυνατή προσπάθεια, δίνοντας οι ίδιοι την κατεύθυνση και υπερνικώντας εσωτερικές και εξωτερικές αντίθετες δυνάμεις, και να είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν γι' αυτή όχι μόνο την ησυχία και τη βολή τους παρά στην ανάγκη και τη ζωή τους την ίδια. Ανθρώπους δηλαδή που έχουν υψωθεί από το ζωικό στο ανθρώπινο επίπεδο, που έχουν δουλέψει μέσα τους όσο γίνεται το ανθρώπινο βάθος και που πραγματικά ελεύθεροι στέκουν μοίρα στη μοίρα τους.

Ανθρωπισμός δε θα ειπεί ισοπέδωση των ατόμων σε μια πολιτεία. Ο κάθε πολίτης έχει βέβαια δικαίωμα να ζήσει και ν' αναπτύξει ελεύθερα τον εαυτό του μέσα στα όρια που επιβάλλουν σε όλους οι δεσμεύσεις για την ομαλή ομαδική συμβίωση ενός λαού και την προκοπή του· να τον αναπτύξει μάλιστα συμφωνά με το φυσικό του, γιατί μόνον έτσι μπορεί και τον ψυχικό του κόσμο να δουλέψει βαθύτερα και στην πιο μεγάλη απόδοση να φτάσει. Από την άποψη δηλαδή του δικαιώματος για τη συντήρηση και την ελεύθερη ανάπτυξη της υλικής και πνευματικής των ζωής όλοι είναι ίσοι. Η ισότητα όμως αυτή δεν εξαφανίζει τις φυσικές διαφορές ανάμεσα στα άτομα, διαφορές και ως προς την ψυχοσύσταση και ως

προς τις ικανότητες και τη δυναμικότητα του καθενός. Αναγκαία συνέπεια των διαφορών αυτών σε μια πολιτεία καλά οργανωμένη είναι ο καθένας να παίρνει μέσα σ' αυτή τη θέση που του έχει ορίσει το φυσικό του και όχι η κοινωνική και οικονομική θέση του σπιτιού του, και στις ηγετικές θέσεις σε όλους τους κλάδους της δημόσιας ζωής ν' ανεβαίνουν εκείνοι που πραγματικά αξίζουν γι' αυτές. Συνέπεια δηλαδή είναι η σωστή ιεραρχία των προσωπικών αξιών, ιεραρχία που όχι μόνο θ' αναγνωρίζει ο κάθε πολίτης, παρά θα βοηθά και στο στήσιμό της.

Όπως τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους, έτσι και οι λαοί. Τις διαφορές αυτές δεν τις αρνείται το ανθρωπιστικό ιδανικό, αρνείται όμως το χωρισμό των λαών σε λαούς κυρίων και λαούς σκλάβων ή λαούς που πρέπει να εξοντωθούν. Γι' αυτό όλοι οι λαοί έχουν την ανθρώπινη τους αξία, την αξία του ανθρώπου, και όλοι έχουν το ίδιο δικαίωμα να ζήσουν ανθρωπινά και ν' αναπτύξουν τον εαυτό τους ελεύθερα. Αλλά κι εδώ εννοούμε την ελευθερία μέσα στα όρια που ορίζουν όσες δεσμεύσεις επιβάλλει σε όλα ανεξαιρέτως τα κράτη αυτό το ίδιο ανθρωπιστικό ιδανικό· η ελεύθερη μάλιστα ανάπτυξη τους πλουτίζει ποικιλότροπα και υψώνει τη ζωή γενικά της ανθρωπότητας και τον πολιτισμό της.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Με ποιους παράγοντες συσχετίζει τη δημιουργία ιδανικών ο συγγραφέας;**
- 2. Ποια θεωρεί ως βασικά στοιχεία του ανθρωπισμού;**
- 3. Ποιοι είναι οι πραγματικά ελεύθεροι κατά το συγγραφέα;**

4. Να σχολιάσετε τη φράση: «Αναγκαία συνέπεια των διαφορών αυτών σε μια πολιτεία καλά οργανωμένη είναι ο καθένας να παίρνει μέσα σ' αυτή τη θέση που του έχει ορίσει το φυσικό του και όχι η κοινωνική και οικονομική θέση του σπιτιού του».
5. Πώς πρέπει να αντιμετωπίζουν τους άλλους λαούς τα άτομα που εμπνέονται από ανθρωπιστικά ιδανικά; Ποια θέση παίρνει πάνω σ' αυτό ο Δελμούζος;

Αθήνα, Νεοκλασικό κτίριο

Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956)

Γεννήθηκε στην Άμφισσα και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και Παιδαγωγικά στη Γερμανία. Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης για μια δεκαετία περίπου και ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1910).

Υπήρξε κορυφαίος παιδαγωγός και μια από τις πιο αξιόλογες μορφές του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, τον οποίο είδε σαν ένα γενικότερο εθνικό πνευματικό κίνημα. Έσκυψε με πάθος πάνω στα προβλήματα του νέου ελληνισμού κι εργάστηκε για την αναμόρφωση της εθνικής παιδείας. Ο Δελμούζος συνδύαζε θεωρητικό και πρακτικό νου. Ό,τι κυρίως τον χαρακτήριζε ήταν η παιδαγωγική πράξη. Για την πραγμάτωση των απόψεών του οργάνωσε το πρωτοποριακό Παρθεναγωγείο του Βόλου. Οι νεωτεριστικές του όμως τάσεις και οι παιδαγωγικές καινοτομίες του τον έφεραν σε αντίθεση με διάφορους αντιδραστικούς κύκλους που και το σχολείο τον ανάγκασαν να κλείσει και τον ίδιο, με αστήρικτες, όπως αποδείχτηκε, κατηγορίες, τον οδήγησαν στο δικαστήριο (Εφετείο Ναυπλίου). Αυτές τις εμπειρίες του από το σχολείο του Βόλου ο Δελμούζος τις εκθέτει στο έργο του: Το κρυφό Σκολεϊό 1908-1911 (1950). Άλλα έργα του και δημοσιεύματα: Οι κλασικοί σε μετάφραση (1916), Προς την εκπαιδευτική αναγέννηση (1919), Δημοτικισμός και Παιδεία (1927), Ο Φώτης Φωτιάδης και το Παιδαγωγικό του έργο (1948), Μελέτες και Πάρεργα (1958) κ.ά.

Δημιουργικός Ιστορισμός (απόσπασμα)

ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΑΥΤΗ που γράφτηκε το 1916 ο συγγραφέας εξετάζει το πώς θα ήταν δυνατόν οι πολιτισμικές αξίες των κλασικών εποχών να είναι γόνιμες στην εποχή μας. Οι αξίες αυτές, παρατηρεί ο Γληνός, όπως είναι η γλώσσα, οι ηθικές αντιλήψεις, το δίκαιο, τα ήθη και έθιμα κτλ., μεταβιβάζονται στους μεταγενέστερους είτε υποσυνείδητα είτε συνειδητά. Υποσυνείδητη μεταβίβαση των πολιτισμικών αξιών τον παρελθόντος γίνεται με την ιστορική συνέχεια από γενιά σε γενιά. Έτσι μεταβιβάζονται ως άμεση κληρονομιά γλωσσικοί, λογοτεχνικοί και εκφραστικοί γενικά τύποι, θρησκευτικές και ηθικές αντιλήψεις καθώς και τεχνικά μέσα. Οι κληρονομημένες αυτές αξίες αποτελούν το συντηρητικό θεμέλιο του πολιτισμού.

Εκτός όμως από την άμεση αυτή και υποσυνείδητη επιβίωση των αξιών του παρελθόντος έχουμε και τη συνειδητή προσπάθεια να ξαναγυρίσουμε σε παλιές αξίες και να τις εκμεταλλευτούμε για το παρόν. Τη συνειδητή αυτή επιστροφή στα περασμένα ο συγγραφέας την ονομάζει ιστορισμό. Στην περίπτωση αυτή δε χρειάζεται άμεση συνέχεια. Λαοί που βγαίνουν από τα σκότη της πρωτόγονης ζωής στρέφουν τα μάτια τους στις ανώτερες αξίες του παρελθόντος. Σ' αυτές επίσης στρεφόμαστε κάθε φορά που οι σύγχρονες αξίες κλονίζονται και περνούν μία κρίση. Υπάρχουν όμως δύο είδη ιστορισμού· το πρώτο, που χαρακτηρίζεται ως αυτούσια μεταφορά και μίμηση αξιών, είναι ο άγονος

ιστορισμός. Το δεύτερο είδος το ονομάζει μετουσίωση* αξιών. Εδώ διακόπτουμε την περίληψη, για να δούμε τη συνέχεια της μελέτης:

Το δεύτερο είδος του ιστορισμού, που τ' ονομάσανε μετουσίωση αξιών, φανερώνεται σ' εποχές δημιουργικής ορμής. Κάθε λαός δεν αποτελεί ένα ομοιόμορφο σύνολο ατόμων, ούτε επομένως οι συνισταμένες των κοινωνικών ενεργειών, που τις ονομάσαμε αξίες του πολιτισμού, είναι γεννήματα του συνόλου των ατόμων ενός λαού. Τις περισσότερες φορές είναι δημιουργήματα στενότερων ομάδων ή κοινωνικών τάξεων. Μια κοινωνική τάξη, που έχει την ηγεμονία μέσα στο σύνολο, όσο και αν έχει κοινές τις ρίζες και αντλεί στοιχεία από το σύνολο, δημιουργεί ή συντηρεί τις αξίες του πολιτισμού αυτή κατά έναν τύπο σύμφωνο με τα συμφέροντά της, τις επιδράσεις που δέχεται και την πλαστική της δύναμη. Οι γερασμένες λοιπόν κοινωνικές τάξεις κρατιούνται στα περασμένα κατά το πρώτο είδος του ιστορισμού και όσο ο υπόλοιπος λαός από αδυναμία δεν κατορθώνει να σπάσει τα δεσμά, που του βάνει η κυρίαρχη τάξη του, μένει στάσιμος και παρουσιάζει ως σύνολο την εικόνα που δώσαμε παραπάνω, όταν επικρατεί ο νοσηρός ιστορισμός. Το ίδιο συμβαίνει και με λαούς νέους, που όταν πρωτοήρθαν σ' επαφή με ανώτερο πολιτισμό, δέχτηκαν την επίδραση του και υποτάχτηκαν σ' έναν ψυχικό κόσμο ανώτερο με όλες τις αντιπροσωπευτικές του αξίες. Έτσι λ.χ. οι γερμανικοί λαοί άμα ήρθαν σ' επαφή με το ρωμαϊκό κόσμο. Άμα όμως μια υποταγμένη κοινωνική τάξη, παίρνοντας σιγά σιγά στα χέρια οικονομική βάση ανεξάρτητη και

μετουσίωση: μεταβολή της ουσίας, αφομοίωση.

επομένως και δύναμη και ολοένα μεγαλύτερη συνείδηση του εαυτού της, τείνει να κυριαρχήσει αυτή μέσα στο σύνολο του λαού, ή άμα ένα έθνος ωριμάζοντας ολοένα περισσότερο πάρει συνείδηση του εγώ του απέναντι του ξένου ψυχικού κόσμου, που τον κυριάρχησεν ως τώρα, τότε όλες οι δημιουργικές δυνάμεις ξυπνούν και οι προσπάθειες τείνουν να διαμορφώσουν αξίες, που να εκφράζουν ικανοποιητικά τις ορμές και τις ψυχικές ανάγκες καθώς και τα συμφέροντα της τάξης ή του έθνους, που ανεβαίνει.

Αυτές είναι οι εποχές των κρίσεων, που παλαιοί πολιτισμοί και γερασμένες αξίες κλονίζονται και νέοι κόσμοι γεννιούνται. Τα κινήματα μάλιστα αυτά, όταν συντρέχουν οι ιστορικοί όροι, παίρνουν πολύ πλατύτερη έκταση, ξεπερνούν τα σύνορα λαών και εθνών, απλώνονται σε μεγάλο μέρος ή και στο σύνολο του πολιτισμένου κόσμου και γίνονται παγκόσμια, με την περιορισμένη έννοια που δίνουμε στο παγκόσμιο, κλείνοντας το κάθε φορά μέσα στα όρια της πολιτισμένης ανθρωπότητας. Έτσι λ.χ. το ρωμαϊκό κράτος είχε πλάσει τους κατάλληλους όρους για να εξαπλωθεί σ' όλο τον πολιτισμένο κόσμο η μεγάλη ηθική και πνευματική κρίση, απ' όπου πήγασε ο χριστιανισμός. Έτσι επίσης στην εποχή της Αναγέννησης υπήρχαν οι κατάλληλοι ιστορικοί όροι για ν' απλωθεί το κίνημα, που φέρνει τ' όνομα τούτο, σ' όλη σχεδόν τη δυτική Ευρώπη.

Σε τέτοιες λοιπόν εποχές δημιουργικής ζύμωσης φανερώνεται πρώτα μια αντίθεση έντονη προς τα καθιερωμένα καθεστώτα, προς την παράδοση, προς τις αντιπροσωπευτικές αξίες, που ως τότε κυριαρχούσαν. Αυτές φαίνονται κενές, πενιχρές, δεν ανταποκρίνονται πια στις ψυχικές ανάγκες των ανθρώπων, είναι δεσμά που πρέπει να σπάσουν. Κάτι νέο πρέπει να 'ρθει, κάτι

καλύτερο, κάτι απολυτρωτικό, και φυσικά ορμούν οι ανώτεροι άνθρωποι κάθε λαού, για να βρουν την έκφραση αυτού του νέου.

Τότε δυο πράγματα είναι δυνατό να συμβούν.

Α΄) Απαρνιούνται οι άνθρωποι ολωσδιόλου την καθιερωμένη παράδοση. Όλος ο ως τότε πολιτισμός χαρακτηρίζεται νοσηρό γέννημα, παραστράτημα του ανθρώπου από τη φύση. Ξαναγύρισμα στη φύση, αναγνώ-ριση απόλυτη των ειδολογικών* δυνάμεων του ανθρώπου, ανεξάρτητα και αντίθετα προς κάθε καθιερωμένη έκφραση είναι τα χαρακτηριστικά σημάδια των εποχών αυτών. Νατουραλισμός,* ορθολογισμός,* απόλυτος συγχρονισμός είναι οι όροι, που εκφράζουν μια τέτοια κατάσταση. Χαρακτηριστικός τύπος τέτοιας εποχής ο δέκατος όγδοος αιώνας στη δυτική Ευρώπη. Και ονομάζομε την τάση αυτή απόλυτο συγχρονισμό, γιατί φυσικά η τέλεια απάρνηση κάθε αξίας δημιουργημένης ως τότε είναι εικονική. Οι ζωντανές αξίες του παρόντος και το παρελθόν που ζει μέσα σ' αυτές αποτελούν αναπόσπαστο και αναφαίρετο στοιχείο της ψυχικής ζωής των ανθρώπων.

ειδολογικός: αυτός που αναφέρεται στο είδος.

νατουραλισμός: φιλοσοφικός όρος που σημαίνει το σύστημα εκείνο που αποδίδει τα πάντα στη φύση θεωρώντας την πρώτη αρχή.

ορθολογισμός: η φιλοσοφική θεωρία που υποστηρίζει ότι όλα μπορούν να εξηγηθούν με τη βοήθεια του ορθού λόγου, δηλ. με μέσο τη λογική που διαθέτει ο άνθρωπος.

Έτσι ο Ρουσσό* κηρύχνοντας την απάρνηση του πολιτισμού και την επιστροφή στη φύση κρατά λ.χ. τη γλώσσα, τη γαλλική γλώσσα του καιρού του, που είναι καταστάλαγμα ψυχικής εξέλιξης μακρόχρονου πολιτισμού και άπειροι θησαυροί και αξίες κληρονομημένες από τα περασμένα ζουν μέσα της.

Β΄) Συχνότερα όμως η δημιουργική ζύμωση δεν παίρνει το δρόμο τούτο, δεν είναι τέτοια η πεποίθηση των ανθρώπων στο εγώ τους, στο «φυσικό και έμφυτο λόγο», που κηρύχεται από τους ορθολογιστές ως μόνος οδηγός. Συχνότερα η ζήτηση του νέου στρέφεται στα περασμένα και πριν να βρει την ιδιότυπη έκφραση, που θα ικανοποιήσει ολοκληρωτικά τις ανάγκες του παρόντος, αναζητά στο παρελθόν τις ιδανικές αξίες, που είναι οι συγγενέστερες και επομένως οι σχετικά ικανοποιητικότερες για τις σύγχρονες ορμές, και προσπαθεί σ' αυτές να ξεχύσει τη δημιουργική πνοή ή αυτές ν' αφομοιώσει και απ' αυτές να πάρει τα στοιχεία για να πλάσει τις νέες αξίες. Τότε το παρελθόν γίνεται σπέρμα ζωογόνο για το παρόν, βοηθεί τη διαμόρφωσή του, δίνει ιδανικά παραδείγματα και όχι καλούπια, που να πρέπει αυτούσια να επιβληθούν και να συντρίψουν κάθε ορμή. Αυτές είναι αληθινά δημιουργικές εποχές και το είδος του ιστορισμού, που φανερώνεται σ' αυτές, είναι ο δημιουργικός ιστορισμός, δηλ. ο αρμονικός συνδυασμός των αξιών του παρελθόντος με τις δυνάμεις και τις ορμές του παρόντος, έτσι που και τα περασμένα να δίνουν κάθε στοιχείο, που μπορεί να

Ρουσσό: (Ζαν-Ζακ, 1712-1778). Γάλλος συγγραφέας και φιλόσοφος που κήρυξε ανάμεσα στα άλλα και την ανάγκη να επιστρέψει ο άνθρωπος σε ένα φυσικότερο τρόπο ζωής.

χρησιμεύει για ιδανικό παράδειγμα και ν' αφομοιώνεται από το παρόν και η σύγχρονη ορμή ν' απλώνεται άνετα και να εξυψώνει τα δικά της στοιχεία σε αξίες πολιτισμού όσο μπορεί περισσότερο ικανοποιητικές για τις σύγχρονες ψυχικές ανάγκες.

Αυτή είναι η μόνη σωστή έννοια του κλασικισμού.

Εννοείται ότι η δημιουργική ζύμωση, όπως την περιγράψαμε παραπάνω, μπορεί να έχει γενικότερο ή πιο περιορισμένο χαρακτήρα, μπορεί ν' αποβλέπει σε όλα τα είδη των αξιών του πολιτισμού ή σε μερικά απ' αυτά. Το συχνότερο μάλιστα είναι ότι ποτέ δε φανερώνεται ταυτόχρονα μια γενική και πολυμερή δημιουργία, αλλά μια κύρια γραμμή, που τότε είναι θρησκευτική, τότε πολιτειακή, τότε κοινωνική, τότε λογοτεχνική, τότε καλλιτεχνική, τότε βιοτεχνική. Έμμεσα όμως πάλι και είτε ταυτόχρονα είτε σε μια αλληλουχία όχι πολύ μακρόχρονη, η δημιουργία σ' ένα επίπεδο δεν αφήνει αδιάφορα και μερικά άλλα συγγενή.

Παραδείγματα τέτοιου ιστορισμού μάς δίνει πάλι πρώτα πρώτα η γλώσσα, που επειδή είναι το κυριότερο εκφραστικό μέσο του ψυχικού κόσμου, γίνεται συνηθέστερα το όργανο των δημιουργικών κινημάτων. Έτσι λ.χ. όταν οι λαοί της δυτικής Ευρώπης έφτασαν σε συνείδηση του εγώ τους και πολεμώντας τη λατινική παράδοση κινήθηκαν να δημιουργήσουν ιδιότυπο πολιτισμό, αισθάνθηκαν την ανάγκη να υψώσουν τις εθνικές ή μητρικές τους γλώσσες σε όργανα εκφραστικά των ψυχικών αναγκών τους. Οι λογοτέχνες, οι κοινωνικοί και θρησκευτικοί μεταρρυθμιστές καλλιέργησαν τις περιφρονημένες ως τότε γλώσσες, που μόνο τις μιλούσαν ή τις χρησιμοποιούσαν στο λαϊκό τραγούδι. Ταυτόχρονα όμως έχουμε και ένα άνθισμα του κλασικισμού, με ιδανικό ως προς το γλωσσικό μέρος την καλλιέπεια, την *eloquentiam*.

Ο τέτοιος κλασικισμός στάθηκε χρησιμότετος στη διάπλαση όλων των γλωσσών και των νεολατινικών και των αγγλοσαξωνικών και των σλαβικών ακόμη. Γιατί η καλλιέργεια, που τα πρότυπα της τ' αναζητούσαν στους κλασικούς συγγραφείς της Ρώμης και των Αθηνών, συνειδητά ή υποσυνείδητα βοηθούσε τη διαμόρφωση των γλωσσών αυτών, τις πλούτιζε με εκφραστικούς τρόπους, τους μετάδινε αρετές του ύφους, ακρίβεια, αποχρώσεις, λεπτότητα, σαφήνεια. Έτσι έγιναν οι κλασικοί των Αθηνών και της Ρώμης το σχολείο των μεγάλων συγγραφέων και αυτή την έννοια είχε όχι μόνο τότε μα και αργότερα στη Γερμανία του Γκαίτε λ.χ. και έχει και σήμερα ακόμη ο σωστός γλωσσικός κλασικισμός για όλα τα πνεύματα που κήρυξαν την ανεκτίμητη αξία του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Αφού μελετήσετε προσεχτικά την περίληψη που περιέχεται στο εισαγωγικό σημείωμα να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις: α) Πώς μεταβιβάζονται στους μεταγενέστερους οι πολιτισμικές αξίες του παρελθόντος; β) Τι ονομάζει ο συγγραφέας ιστορισμό και σε ποια είδη τον διακρίνει;
2. Πότε μια κοινωνική τάξη ή ένα έθνος μπορεί να διαμορφώσει νέες αξίες και τι εκφράζουν οι αξίες αυτές;
3. Ποιες εποχές ονομάζει ο συγγραφέας «εποχές κρίσεων» και ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους;
4. Τι είναι κατά το συγγραφέα ο δημιουργικός ιστορισμός;

5. Μπορούμε να κατατάξουμε και το πνευματικό κίνημα του δημοτικισμού στο δημιουργικό ιστορισμό; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. (Να βασίσετε την απάντησή σας στην προσεχτική μελέτη του κειμένου, στην εισαγωγή της ενότητας και σε ό,τι άλλο σχετικό γνωρίζετε για το δημοτικισμό).

Δημήτρης Γληνός (1882-1943)

Κοινωνιολόγος και εκπαιδευτικός με βαθύ φιλοσοφικό στοχασμό και καθαρή σκέψη, κατέχει μια από τις πρώτες θέσεις στην ιστορία των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων. Γεννήθηκε στη Σμύρνη και ύστερα από μεταπτυχιακές σπουδές που έκανε στη Γερμανία εγκαταστάθηκε το 1911 στην Ελλάδα και αγωνίστηκε για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ήταν μέλος του Εκπαιδευτικού Ομίλου και συνέταξε τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913. Προσχώρησε στην Επανάσταση της Θεσσαλονίκης και πρωτοστάτησε μαζί με τον Αλέξ. Δελμούζο και το Μαν. Τριανταφυλλίδη στην Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1917 από τη θέση του Γεν. Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας. Αργότερα ίδρυσε την Ανώτερη Γυναικεία Σχολή και την Παιδαγωγική Ακαδημία, όπου δίδαξε κοινωνιολογία και ιστορία. Μετά τη διάσπαση του Εκπαιδευτικού Ομίλου το 1926 ιδρύει το περιοδικό Αναγέννηση. Για τις πολιτικές του ιδέες εξορίστηκε από το δικτατορικό καθεστώς του Μεταξά και πέθανε κατά την κατοχή στην Αθήνα. Έργα του: Έθνος και Γλώσσα (1915, 1922), Δημιουργικός Ιστορισμός (1920), Η κρίση του δημοτικισμού (1923), Ένας άταφος νεκρός (1925), μετάφραση με εισαγωγή του Σοφιστή του Πλάτωνα. Μετά το θάνατο του εκδόθηκαν Η τριλογία του πολέμου και Οι Εκλεκτές σελίδες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου ΤΟΜΟΥ

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ	5
Εισαγωγή:	6
Κ. Παλαμάς, Το πανηγύρι στα σπάρτα (Άπαντα, εκδ. Γκοβόστη)	14
Ο δωδεκάλογος του γύφτου (Άπαντα, εκδ. Γκοβόστη)	17
Σατιρικά γυμνάσματα (Άπαντα, εκδ. Γκοβόστη)	20
Πατρίδες [Σαν των Φαιάκων το καράβι...]	25
[Πατρίδες! αέρας, γη]	28
Αγορά (Άπαντα, εκδ. Μπίρης)	29
Βιογραφικό σημείωμα	32
Γ. Δροσίνης, Τα πρωτοβρόχια (Θα βραδιάζει)	34
Βιογραφικό σημείωμα	35
Κ.Π. Καβάφης, Περιμένοντας τους βαρβάρους	36
Ιθάκη	40
Η σατραπεία	43
Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον	45
Αλεξανδρινοί βασιλείς	46
Ηγεμών εκ Δυτικής Λιβύης (Ποιήματα, εκδ. Ίκαρος) ...	49
Νέοι της Σιδώνας 400 μ.Χ. (Ποιήματα, εκδ. Ίκαρος)	51
Βιογραφικό σημείωμα	54
Κ. Κρυστάλλης, Στο Σταυραϊτό (Άπαντα, Μιχ. Περάνθη)	58
Βιογραφικό σημείωμα	61
Κ. Χατζόπουλος, Δε γυρεύω ξένο	63

Έρθες (Βραδινόι Θρύλοι, εκδ. Ελευθερουδάκης)	64
Μ. Μαλακάσης, Ο Μπαταριάς (Βασ. βιβλιοθήκη 14) ..	65
Βιογραφικό σημείωμα	70
Ι. Γρυπάρης, Εστιάδες (Άπαντα, Βαλέτας)	72
Βιογραφικό σημείωμα	75
Λ. Πορφύρας, Το θέατρο	76
Βιογραφικό σημείωμα	77
Α. Σικελιανός, Άγραφον	78
Πνευματικό εμβατήριο (Λυρικός βίος, εκδ. Ίκαρος)	81
Δείπνος	84
Ιερά Οδός	87
Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι (Ποιήματα, εκδ. Ίκαρος)	95
Βιογραφικό σημείωμα	99
Κ. Βάρναλης, Οι μοιραίοι	100
[Πάλι μεθυσμένος είσαι]	104
Το πέραςμα σου (εκδ. Κέδρος)	105
Οι πόνοι της Παναγιάς (εκδ. Κέδρος)	106
Βιογραφικό σημείωμα	109
Γ. Ψυχάρης, Δυο λόγια (εκδ. Ερμής)	110
Βιογραφικό σημείωμα	114

Φ. Φωτιάδης, Το γλωσσικό ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας αναγέννησις (εκδ. Βιβλιοπωλείο Εστίας)	115
Βιογραφικό σημείωμα	118
Α. Δελμούζος, Το Ανθρωπιστικό Ιδανικό (Μορφ. Ίδρ. Εθν. Τραπέζης)	119
Βιογραφικό σημείωμα	123
Δ. Γληνός, Δημιουργικός Ιστορισμός (Εκλεκτές σελίδες, 1)	124
Βιογραφικό σημείωμα	132
Περιεχόμενα	133

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.